

Ljubljanski

ZVON.

LETO
VII.

ZVEZEK
7.

1887.

Vsebina 7. zvezka:

- | | |
|--|-----|
| 1. Gorázd: <i>Crnošolec</i> . Balada. | 385 |
| 2. S. Savec: <i>Postillon d' amour</i> . Povest. XII. | 386 |
| 3. Ivan Berbuč: <i>Na školji Sv. Pavla v Vipavski dolini</i> | 394 |
| 4. E. Lah: <i>Črtice o ljubljanski čitalnici</i> | 398 |
| 5. Jos Apih: <i>Plemstvo in národní razvoj</i> . III. | 403 |
| 6. M. Cilenšek: <i>Kaj pripovedujejo ob Ložnici</i> , III. | 408 |
| 7. Fr. Levec: <i>Fran Erjavec</i> | 413 |
| 8. Fr. Gestrin: <i>Na samostanskem vrtu</i> . Pesem. | 425 |
| 9. Rádinski: <i>Drobne pesmi</i> | 426 |
| 10. I. Šubic: <i>Rastlinske bolezni</i> . III. | 426 |
| 11. Književna poročila: | |
| IV. V. Oblak: <i>Morphologie des Görzer Mittelkarstialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse von Dr. Karl Strekelj</i> . Wien, 1887, 8 ^o , 122. | 430 |
| III. F. Hubad: <i>Imenitna knjiga</i> . (Konec.) | 436 |
| 12. Listek: <i>Stritarjevi zbrani spisi</i> . — <i>Tomanova slavnost</i> . — † <i>Anton Hribar</i> . — <i>Preširnova podoba</i> . — <i>Ivan Trnski</i> . — <i>Gledališki oder v Rudolfovem</i> . — <i>Pedagoško društvo v Krškem</i> . — <i>Dev doslej neznani knjigi</i> . — <i>Nove muzikalije</i> . — <i>Angelček</i> . — <i>Fr. Jeriša</i> . — <i>Pred svojim pragom</i> . — <i>Popravki</i> . | |

Vabilo na naročbo.

Ker se je spet približal čas, s katerim mnogim naročnikom poteka naročnina, obračamo se do njih s prijazno prošnjo, naj jo blagoizvolijo o pravem času ponoviti, da v določiljanji lista ne nastane kaka nerednost.

Kakor doslej, tako bode »Ljubljanski Zvon« tudi odslej v prvi vrsti gojil leposlovje, prinašal razprave iz zgodovine, zemljepisja in drugih znanstvenih strok, priobčeval književno-zgodovinske podatke ter poročal o važnejših pojavih slovenskega javnega življenja.

Ljubljanski

ZVON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 7.

V Ljubljani 1. julija 1887.

Leto VII.

Črnošolec.

Balada.

Prišel je po slovó domóv,
Po očín, majkín blagoslóv.

»Pobéri mi se spred očij!«
Grdó nájn oča zakriči.

»Zdaj kruha ískat pojdi sám!
Za sina več te ne spoznám.«

Prokolnísi sina ko besán
Obrne se od njega v strán.

A mati plače, da je joj!
»Sin moj, sin moj, káj bo s tebój?«

»Gospód postati nisi htél,
Iz črne šole nam ušél!«

»Ne boš, oh, pred oltarjem stal,
Nikdár ne nove maše bral!« . . .

In brez slovesa sin-diják
Prestopi zadnjič rodni prag.

Klobúk pomákne na oči —
Káj komu mar, káj v njih rosí?! —

Od vseh zapúščen in proklét
Skóž vas koraka v tuji svét.

Sám samcat ide iz vasí,
Lajaje spremljajo ga psi.

In ókna se odpirajo,
Za njim se vsi ozirajo.

In mnog se ózre vájn obráz,
In mnog za sáboj čuje glas:

»Glej črnošolca tam-le, gléj!«
»»Ušél je. — Bog mu v greh ne štèj!««

»Sosédov Martin Luter, há!«
»»Žanj ní ne pèkla ne Bogá . . .«««

In ókna se odpirajo,
Vsi se za njim ozirajo.

A črnošolec ném in bléd
Skoz vas koraka v tuji svét.

Pa pride tjà na kraj vasí,
Tam béla hišica stojí.

Tik hiše mímo mladec grè,
I tam se ókence odprè.

I tam se ókence odprè,
Obrazek v óknu síne nj é.

»Zbok m é n e si od vseh proklét . . .

O, vrni mi se skoro spet!« —

Gorázd.





Postillon d' amour.

Iz spominov dalmatinskega slikarja. Priobèil S. Savec.

XII.

(Dalje.)

Gospa hvali delo, čudi se spretnosti in hitrosti slikarjevi; polagoma, previdno ji zleze radovednost na jezik, kdaj je prišel sèm, kdaj v Shangaj, po katerem poti, kje se je prej kaj mudil. Pripravljen na taka vprašanja daje slikar točne, nebrizne odgovore, tako kakor je nameri njegovi prav; izbiti hoče namreč gospó najprej vsako sumnjo, da je on tisti, ki je imel pri Tjepušinu avdienco in o katerem je ona brez dvojbe poučena.

Po končanem delu pričneta govoriti o drugih slikarskih predmetih in slikar prosi gospó, naj pustí še jutri na mestu sivi svoj brodič, ker se gledé barve tako lepo zlága z okolico; gospa dovoli in želi gledati, kako bode nastajala podoba, kar si šteje slikar v veliko čast.

»Kaj je, novega v Shangaji? Je li še tam ruski véliki knez?« vpraša gospa in zopet uprè v slikarja tisti preiskovalni pogled.

»Ruski véliki knez?« reče slikar hladno in gleda gospó čisto nedolžno, kakor bi se dobro ne spominjal. »Dà, res, čul sem o nekem ruskem poslanstvu, ki potuje po Kitaji, pa se nisem dalje brigal; mudil sem se le teden dnij tam in slikal sampane, džonke. O, milostiva, to kitajstvo ima toli slikovitega, kamor pogledam, da ne utegnem zanimati se za Evropce. Častilo me bo, če blagovolite pogledati dela moja. Imam jih s seboj.« —

Ker se gospa napoti proti bródu, ponudi ji slikar svoje spremstvo in opravlja spretno tiste majhne nične dvorljivosti, katerih menda ne odvráča nobena dama. Počasi stopata, postájata večkrat, ker gospa zvršuje drugo poglavje preiskovalnega izpita, slikarjevo domovino. »Vi torej niste Anglež, pozna se Vam na lici in jezici, oprostite!«

Cetinovič ima tudi popolnoma v oblasti italijanske sikalce in šumélce ter ostro pazi na doslednost izgovarjanja svojega. Nekoliko mu je znano o sardinskem otoku, drugo si smelo izmišljuje in slika v živih podobah krasote daljne domovine svoje; oči se mu žarijo, govor ogreje

ognjevito. Potem se tožno zamisli, vzdihne globoko. »Razvpiti so moji rojaki po svetu za divje, krvoločne; krvna prosveta pri nas še velja. No, v resnici, prosveta jih še ni ugladila in, oprostite, omehkúžila, vzela jim ni óne prirodne kreposti in poezije. Žàl, tudi pri nas se porodi v kratkem tista prozaična jednoličnost moderne kulture.«

Gospa radovoljno sluša in pritrjuje, da so res modérni ljudje največ jednolično dolgočasni, zlasti gospodje Angleži, in razodeva posebno veselje do romantike. Te je v Italiji še vedno, a na Sardiniji po slikarjevem živahnem popisu največ.

»Poznate li Benetke?« vpraša gospa in zopet zabóde pogled svoj v oči slikarjeve. Z mirnim pogledom odgovori ta hladno in malomarno, da mu tam ni bilo dolgo strpeti; razven starih umotvorov mu ni uga-jalo nič, ljudje pa najmenj, ker so moški preveč ženski in ženske preotróje. Seznanil se je v Benetkah z nemškimi slikarjem, ki ga je spravil na Dunaj; bil je tudi na Bavarskem in se naučil nemščine blizu toliko, kakor angleščine.

»A, Vi govorite i nemški,« reče gospa gladko in pravilno.

»O, knedike, spreken au dajc, vi sön,« in znova odvdigne Ceti-novič zatvórnice zgovornosti svoje; marsikak smehljaj izvabijo gospé pogosti smešni pogrěški smeje nemščine Italijanovc. Pri bródu se poslovita in gospa razodene še posebno željo. Svoje dni je risala in bi še rada, zlasti pod vodstvom tako spretnega učitelja. Razumno, da ji je slikar ves na uslugo.

Precèj zadovoljen s prvim nastopom komedije svoje sedi Ceti-novič na prednjem krovci. Pali smodko za smodko in puši v tiho noč, splakuje grlo z vincem in se pripravlja za prihodnji dan. Bedeti mora, ker igra zahteva motnih očíj, upadlega obraza. Upa popolnoma utrditi guvernanti misel, da je pravi vročekrvni Sardinec in izbiti ji iz glave vsako sumnjo o sebi. Le jedna misel ga še vznemirja: kje je deček?

XIII. Na Sardiniji.

Ko opravi gospa jutranjo toaletto, proti devetim, pokloni ji slikar podobico njenega brodiča z okolico, razsvetljeno od jutranjega solnca. Vesela jo vsprejme in se čudi toliki pridnosti. Zapazivši izpremenjeni obraz slikarjev in boléstni izraz na njem, vpraša pomilujíc po vzroku.

»Hvala Vam na sočutji, gospa draga, imam se dobro, nisem bolan. Prosim, idiva na delo, to me zopet oživí. Imel sem res slabo noč, kakeršnih ima človek, katerega je posebno kruto zadela usoda.«

Gospa ne vé, kako bi si tolmačila izpremembo možá, prejšnji večer tako zgovornega, ógnjevitéga, danes tožnega, malobesednega, dasitudi prijaznivega.

Pričneta delo. Gospa veliko prej zgotovi izbrani predmet, nego Cetinovič svoj, t. j. ona ne zna dalje in ne brani ónemu vzeti v roke delo in je popraviti, da je napósled nečemu podobno. Razgovor se oživí po malem, obgovorita moderne in stare slikarje, katere vé gospa po imeni, in spominja se jih še dokaj ter vpraša mimogredé tudi po nekem Cetinoviči, ki je pred par meseci prišel iz Benetek v Shangaj. Slikar jo krotko pogleda menéč, da mu ni nič znano o tacem konkurentu; čul je pač o Nemcu Hildebrandtu, ki je bil pred leti v deželi, sicer je pa Kitaj dovolj velik za mnogoglavo akademijo slikarjev.

Ko prinese opóludne Čin gospodu nekaj krepila, pride Kitajka klicat gospo na zajutrek in plavolas deček ž njo. »Evo, gospod dei Lanzi, sinček moj Fred, ostanek rodbinske moje sreče, dva fanta in soprog sta mi umrla« — izkuša se žalostno namrdniti. — »V Shangaji počivajo, težko se ločim od njih, če pojdem drugam.«

Fred, zal, zdrav plavolasček, mora na povelje máterino pokloniti se gospodu in podati mu roko, kar pa stori nerad in plahó.

»Prosim potrpljenja, kadar se iznebim tožnosti, ki me tare, pokazem Vašemu sinku prijaznejši obraz in poprijáteljiva se. Lep je, kakor sem jih malo videl.«

»Igra je vspešna, pokazala je Vladimirčka,« misli Cetinovič.

Ko sta popóludne posvetila zopet umetelnosti in se je Fredček šetal v obližji pod varstvom Kitajke, povabi gospa slikarja na obed, da se nekoliko razvedrí. Sédeta h kosilu. Kabínica je ukusno opravljena, vsak prostorček je zagnéčen z mnogovrstnimi potrebami ženskega komforta.

Gospa stréže in je zgovorna, dei Lanzi pa zatira vzdíhe, poveša klaverno oči in se vidno premaguje ne žaliti z molkom gospé, ki ga začujeno pogleduje in draži šaljivo z »nesrečno ljubeznijo«.

»Nerazumno Vam mora biti vedenje moje,« izpregovori Cetinovič, kar more žalostno; »z nepremagljivo silo me prijémljejo spomini, ne morem se jih iznebiti, niti ne jim ubežati. Bil sem lehkega srca, ve-selega duha, brezskrbno sem živel, svetila mi je izborna sreča, dokler nisem pál po tuji krivdi med nesrečnike. Po prirodi jasno in veselo razpoloženje obvladuje mi časih pretožna nedavna prošlost.«

»Res, ljubica, nevesta se Vam je izneverila. Stara pesem!« reče smehljivo gospa.

»Da bi bilo samó to, milostiva! Veste li, kaj je prognanstvo?«

»Torej zarotnik, imeli ste prevroče politične misli?«

»O, tudi to ni!«

Guvernanti raste radovednost, prijazno prigovarja tožnežu olajšati si srce in povedati ji, gotovo je zanimivo, nenavadno, romantično. Take reči jo na vso moč zanimajo.

»Ste li čuli kaj o krvni osveti?«

»Nekoliko.«

»Mi Sardi in Korzi, oboji smo iste krvi, imamo iste navade, nismo še opustili tiste nekdanj povsodi veljavne navade odbijati in kaznovati samí krivico, storjeno nam in našincem. Kdor vzraste na takih tleh, nikdar se ne iznebí mladostnih vtiskov; i mene so zapeljali.«

»Prosim, povejte! Ako treba molčati, umejem bolje, nego mnogi možki,« meni Schwerzerica ponosno.

Cetinovič zvrne hlastno kupo šampanjca, in potem še drugo, seže s prsti skozi zmršene črne kodre, oči se mu strastno zablisnejo in prične burni nastop komedije svoje.

»Bojim se, minulo Vas bo zanimanje, mrzili me boste, ko zveste usodo mojo, ker, žal, strast mi je vodila roko; ta desnica bi imela voditi le čopič, pa je krvava,« reče gospod in povesi glavo.

»Govorite, prosim, Vi ste nenavaden človek.«

Preseda se nemirno po klópi, poleg nje se je položil deček in mirno zaspal. Prestavi petrolejko malo na stran, da bolje vidi čez ozko mizo rjavi obraz, na katerem igrajo divje strasti.

»Kaj morem za to, bil sem pohlevna duša, nikogar nisem srdil, dokler mi niso prekrizali pota drugi krutim načinom. Prišel sem iz Monakovega na dom svoj, gradič pri mesteci Sassari na Sardiniji, ki je bil dedščina po ranjkem očetu. Oj, kako lepo je tam pod starimi ko stanji! Nisem mislil dolgo ostati domá; hotel sem prepustiti posestvo mlajšemu bratu, a Margherita, šestnajstletna hči lekarjeva iz mesteca Sassari mi je zmešala naklepe; nisem mogel dalje, kakor mi je veleval poklic. Margherita, prava južna lepota, ljubila me je strastno, ognjevito. Nič se ni ustavljalo najini sreči, srečna sva bila, neizmerno srečna.

Ponosno, lepo deklè je vzbudilo tudi drugim ogenj ljubezni in zlasti Pierro Belloti, lep, toda malopriden sin ondotnega prefekta, ne davno prišlega z Napolitanskega, prisezal je, da mora Margherita biti njegova. Ljubosumnost mi jame trgati srce, dasitudi zaročenka ni dala nikakeršnega povoda, temveč mi je vse povedala, kako se ji Pierro dobrika, kako mene obrekuje in spleta o meni grde laži. Da mu lekarjevi nekoliko verjemó, spoznal sem na hladnejšem vedenji proti sebi. Zagrozim se Pierru, da ne bo dalje onečeščeval mojega imena

brez kazni. On me javno zasmahuje in dam mu krepko zaušnico, češ, pozvati me mora zdaj na dvoboj. Ne pozove me. Izogiblje se me, sovražnega pogleda njegovega se nikakor ne bojim. V tem me na gradiči obišče slikar, iskren prijatelj moj. Dojde proti večeru, prav ko mi je iti k lekarjevim. Gostoljubnost me veže na dom; da bi ne žalil mile zaročenke in ji ne delal nepotrebnih skrbij, pošljem ji pisemce po bratu svojem, obema jako naklonjenem. Brata zadržé pri lekarjevih. Pozno je, ni ga še domóv. Skrb, strah me obhaja, s prijateljem mu greva naproti. Najdeva ga na tleh ležečega, v krvi, nezavestnega. Hladna voda mu pomore k zavesti za kratek čas. »Tebi je bilo namenjeno, brate! Pierro me je in njegov tovariš. Maščuj me, bratec!« To so bile poslednje besede njegove. Težko boste razumeli, gospa, kar boste čuli dalje. Kaj so mi bili v tem trenutku nauki prosvete! Nisem živel družemu, nego li osveti, kakor terja stari naš zakon, tako ukoreninjen v srcih, da je vsak zaničevan plašljivec in kukavica, kdor ga ne izpolnuje.

Brata prinesó domóv že mrtvega, jaz bežim v mesto Sassari, vzbudim lekarjeve; poklicati morajo Margherito. Poslovim se od nje. Ona dobro vé, kaj mi je storiti, in ne brani mi. Solzna mi obeta zvestobo do smrti, pridi, karkoli hóti.

Bellotti ne pričakuje tako hitre osvete. Sedí na pol oblečen pri postelji, luč brlí na mizi pred njim v pritlični sobi. Okno je na vrt in odprto. Visok zid okoli vrta me ni zadržaval. Tiho se približam oknu, skočim v sobo, prédenj. Od strahú obledí, očí strmé váme, odpira usta, beseda ne more iz njega. Divje srdit stojí pred njim óni, kateremu je, kakor je mislil, s svojo roko porinil bodálo med rebra, pustil ga na tleh v krvi, pred dvema urama. Gospa, zeló me je hladil ta pogled; ne vem, kako dolgo sem se naslajal s smrtnim strahom njegovim. ,Ohrábri se Pierro, brani se, s čimer hočeš, da ne pogineš, kakor jagnje v mesnici. Umoril si mi brata, saj veš, kaj mi je storiti,‘ siknem mu.

»Zdaj se zgane, vzame bodálo in se zaletí proti meni. Vidite, gospa, tako le;« slikar vzame namizni nož, vstane in izpeljava z nožem burne manevre po zraku, kolikor dopušča nizki strop. »To je bil lep trenutek; divje se zagrohočem, ko se mu umaknem. ,Bolje, Pierro, bolje suni, tako, kakor si brata,‘ siknem mu. Besneje se vrže náme, na čelu mu stojé debele srage, roka mu krvaví, razparal jo je nož moj pri drugem sunku. Vzame bodálo v levico, v očeh mu tičí smrt, nikdar je nisem videl tako odkrito. Umiče se, jaz za njim. Smili se mi, a zazvené mi v ušesih besede bratove in globoko mu porinem bodálo v srce, samó jedenkrat, ne večkrat, kakor bratu mojemu on. O, jaz umem to predobro!«

»Grozovito!« vzdihne gospa. — Pripovedovalec utihne, séde, zagrebe glavo v roke in mrmra kakor v sanjah dalje: »Oh, mili bratec moj, spavaj mirno, ne kliči me vsegdar. Tudi drugi pride na vrsto, nisem zabil nánj.«

»Druzega morilca niste usmrtili?«

»Nisem ga našel tisto noč, jelo se je svitati zgodaj, poleti je bilo, nisem li tega povedal? Iskal ga nisem zgolj jaz, tudi karabinijeri so prežali za njim; popóldne prihodnjega dné tudi za menoj, ker vlada ne pripoznava zakonov naših. Prijatelji so mi pomogli skrivaj na mórje, peljal sem se v Marseille in od tam s prvim odhajajočim brodom dalje, na Javo, kjer sem počakal prvo Margheritino pismo. Zdaj me vidite tukaj in čakal bom drugega njenega pisma, ne morem prej dalje, da je dobim. Mislim v Ameriko. Domóv ne morem. Porotniki bi me morda oprostili, dokler pa ne sklenem računa z ónim drugim, onečeščen sem v očeh rojakov svojih. Gotovo, kolikokrat se mi zdí krvna osveta grda, ostudna in neumna, a zopet so trenutki, ko vse vrè po meni, ko imam le jedno željo na tem svetu, usmrtiti tudi ónega. Bog dàj, da se ne snideva nikdar! Potrta je duša moja, mrzí mi življenje, neizmerno pust mi je svet, bolje bi bilo, da bi ležal na dnu oceana.«

»Ubožec, smilite se mi! Ne obupavajte, čas ozdravi vse. S svojim tako izvrstnim delom se motíte in tolažite. V Ameriki Vam vscvetè novo življenje, saj ste še tako mlad. Zaročenka Vaša pride za Vami in srečni boste brez Sardinije in brez — krvne osvete.«

»Kadar komu nesreča séde na vrat, ne pustí ga rada. Srečen óni, kdor ima sebe v oblasti. Kadar mirno preudarjam, bojim se samega sebe.«

Pozno je bilo; lepo se zahvali slikar blagi gospé za izraz sočutja, zagotavlja, da čuti olajšanje; prvikrat po nesrečnih dogodkih je imel priliko občevati z odlično damo, prvikrat mu je šlo iz ust, kar mu teží življenje, odganja spanje.

Iz jézera odsévajo zvezde jasnega nebá, Cetinovič pa izpustí smeh v tiho noč, sam se čudi igri svoji, tako dobro mu je šla. »Zdaj imaš romantike,« misli si, »poln koš, toda čakaj, ti ptica zvita, prava šele pride!«

XIV. Razbòj in beg.

Jeden dan še je treba žrtvovati gospé, ki ne more zabiti prejšnjega večera povesti in išče za to in óno natančnejšega pojasnila. Slikar pa ne razkriva danes tolike tožnosti, temveč pečá se z Vladi-

mirčkom, ali s Fredkom, kakor ga je prekrstila Schwerzerica. Zbral si je ves dan jeden sam predmet in tako najde poleg dela še časa narisati in nastriči dečku od popirja možice, psička, konjička. Fredk se približuje sam zaupno slikarju in materi je tudi povšeči prijaznost gospodova s sinkom.

Zvečer pri sprehodu ob jézeru (brodiča sta zdaj le kakih sto korakov narazen), naznani Čin važno kuhinjsko novico. Ulóvil je večjo žlahtno ribo — kajti razven z ópijem preganja si čas tudi z ribárjenjem v jézeru — in méni, da ukusnejše jedí ni na svetu. Slikar poprosi damo, naj blagovoli počastiti njega in kitajskega umetnika in priti na prihodnji zajutrek. Gospa obljubi; rada bi še dalje kramoljála. Ni čuda, da ji ugaja govoričenje po dolgem postu, in to s človekom, ki umeje tako zanimati, ki je tako »nenavaden»; toda slikar se nocoj kmalu posloví, ker hoče uživotvoriti neko umetniško misel, katero že jutri pokaže gospé.

Kitajci vesláči imajo dobre ure v Tajhu. Na gospodov brodič so prišli tudi iz sosednega, tu smejo slobodno početi, kar jim drago; kadar ne vozijo, tedaj je disciplina preprosta. Gospé pa se gádi ópij in glasna zabava. Zadaj čepé vesláči na kupu, premetavajo kocke, dva ali trije godejo. Dobro voljo jim množi steklenica močnega »sherrya', darilo Činu za ribo.

Cetinovič sedí po obedu v kabíni, pretehteva »svojo umeteljniško misel« ter pokliče »lavdo«. Reče mu sestí nasproti; Kitajec vidno ne razume vabila in šele po daljšem prigovarjanji séde, pričakujé po takem nenavadnem uvodu česa posebnega.

»Lavda,« prične gospod, »Vi ste pameten mož, ulovíte lahko mnogo dolarjev, če hočete.«

»Kje?«

»Hočete li?«

»Gotovo!«

»Jutri grem nazaj v Shangaj. Bo li veter dober na jézeru?«

»Dober, kakor danes.«

»Prav, Vi boste vozili jutri po zajutruku v Shangaj, hitro, hitro, toda sivi brod, óni tuje žene, ne sme za nami, ostati mora tukaj.«

Očí se zasvetijo Kitajcu, naloga mu je toliko jasna, da je gospodu veliko do njene zvršitve.

»Ne morem, gospod.«

»Dobro, z dolarji ne bo nič.«

Brodnik praska obrito kožo za ušesi, prav kakor našinci v zadregi, in méni, da óni drugi »lavda« tudi ne bo hotel.

»In dolarji, mnogo dolarjev,« reče Cetinovič, »petdeset!«

Kitajec pomišlja, razklada z besedo, z rokami. Težavno je sporazumenje. Gospod vzame svinčnik in popir, nariše brod s krmilom, veslom in jadrom in s pomočjo podobice se zmnita, da je treba ukrasti sivemu bródu krmilo in veslo, vrhu tega pa še privezati zadaj pod brodom težak kamen; tako brod ne more hitro dalje, ko bi tudi našli drugo pripravno veslo, krmila pa todi ni hitro nadomestiti.

Po končanem dogovoru položi Kitajec roko na mizo rekoč:

»Deset dolarjev, gospod!«

»Jutri večer petdeset, če óni brod ostane tukaj!«

»Za družega »lavda« bodo,« reče mož in ne gane z roko, dokler vseh deset dolarjev ne čuti na dláni.

»Tedaj jutri mora biti vse v redu, kuliji vsi na krovu, tudi Čin, jadro pripravljeno, potem hitro čez Tajhu do Hvang-pu.«

Cetinovič vzdigne klop, izvleče zopet steklenico »sherrya« in izročivši jo brodniku velí: »Dajte Činu, da bo še jutri ujel ribo, toda pijó naj vsi kuliji, tudi óni s sivega bróda.«

»Lavda« se namuzne zvito, ker razume namen darila, in odide.

Mine ura, mine druga, kuliji so utihnili; Cetinovič misli, da je zopet vrgel denar v vodo, ko začuje nekaj drgniti zunaj ob steno. Stopi pred vratca in razloči skozi temo dve človeški postavi tik bróda čez pas v vodi. »Vse prav,« šépné »lavda«, zleze na krovce in vsi trije privežejo težko krmilo in dolgo veslo tujega bróda k steni svojega broda tako, da s kópnega ni móči česa videti.

Točno ob osmih zjutraj želí slikar gospé in Fredku dobro jutro, spremi ja na svoj brodič in postrče s zajutrkom, za Tajhu prav razkošnim. Kaže se jasnega zatrjujoč, da ga močno obhaja želja po izobraženi družbi, da ne bo več dolgo samotáril; vzbudila mu je to hrepenenje gospa s prijetno in duhovito konverzacijo. Riba je ukusna, izvrstna, gospa pregleduje skice in slikarske knjige, vesela, jasna, zgovorna je, ker slikar izpolnuje strogo kavalirske dolžnosti, katerih spretno zvrševanje tem bolj ugaja tej dami, ki je najbrž videla to prijetno kadílo vonjati le srečnejše sovrstnice svoje.

Ko se vrača gospa proti brodiču svojemu, véde slikar Fredka za roko in meni, da danes ne bo delal; predlaga torej sprehod na najvišji grič otoka, odkoder ima biti jako lep razgled. Misli tako odpeljati guvernanto daleč od bróda, ob ugodnem trenutku jo prijeti, povezati in zbežati z dečkom, njenemu brodníku pa povedati, da gospa tam gori čaka, naj gre pónjo. Gospé sprehod popolnoma ugaja, le po solnčnik, pravi, mora še stopiti in gospod naj véde Fredka počasi dalje.

Komaj izgine počasi guvernanta za vratci svoje kabine, pride Cetinoviču druga misel v glavo. Potegne težko desko, dva sežnja dolgo, ki služi za brv na gospin brod, k sebi na suho, pograbi dečka v naročaj in steče, kar ga nesó noge, k svojemu brodu ter vpije: »Lavda, jadro, in hitro naprej!«

Ni še na bródu, že začuje za seboj: »Du verdammter welscher Hund, du infamer Heuchler!«

Cetinovič potisne dečka v kabino, obrne se in vidi Schwerzerico kobacati po vodi in laziti na nevisok, a strm breg. Veter prime jadro, brod se maje, ženska hiti ob vodi za njim, nameri z revolverjem in strelí šestkrat zapóred. Vesláči se stisnejo k tlom, krogle pa fréc po zraku, le dve sta našli jadro; njeni Kitajci debelo gledajo; ne gane se nikdo, a koravno kričí na vso moč nánje. Kaj jih briga to, kar imajo ti »tuji hudiči« med seboj! Od daleč jo pozdravlja »nenavadni« človek s klobukom, potem pa gre tolažit svoj plen, ki se joka in večí, da se mu vidi globoko v grlice.

(Dalje prihodujč.)



Na školji Sv. Pavla v Vipavski dolini.

Spisal Ivan Berbuč.

Prav sredi pustega, z vapnenikom gosto nasutega Čavenskega po-bočja pod najvišjim vrhom Kuceljem, ki si krasi glavo svojo s planinskim očincem (*graphalium leontopodicum*) ter ponosno gleda tja čez sivi Kras na sinjo Adrijo, stoji skala ali — kakor Vipavec pravi — školj Sv. Pavla, malo znan sicer, toda zgodovinsko znamenit. Tožno gleda sedaj tja po dolini, kjer se počasno vije tiha Vipava med trtonosnim poljem, med solnčnimi vinógradi in zlatega sadja polnimi vrta proti bistri Soči; žalen premišljuje vrstitev časa in ž njo zvezane izpremene krajev in običajev, motreč, koliko življenja in veselja je sedaj tam doli, a kako pustotno in mrtvo tu gori. Nekdaj je bilo drugače: tam doli neprodrljiv prales, tu gori živahno gibanje in delovanje, taborišče in zavetje čilemu národu.

Često koraka Vipavski dolinec sedaj mimo njega tja za Čaven v Trnovski gozd po drva, ali nikdar ne pohodi velikana, ki je nosil na hrbtu že v predrimski dóbi mesto neznanega imena. Kaj pa hoče tud

tam gori, kjer kraljuje sedaj le silovita burja in brizga čez razvaline te malo gostoljubne samote? Časih spleza pač nánj Vrtovinski ali Gobjaški pastir, da opazuje od todí zvonec nosečo Čado svojo, ki se pase pod Čavnóm, in izvablja piščalki svoji razne glasove, razlegajoče se daleč tja po dolini in samotnem pobočji, ali pa sanja o bogati kraljici in njeni krasni hčerki, ki sta morali tu — kakor pripoveduje ljudstvo — od glada umreti, velevši mnogobrojni vojski svoji pred odhodom na sovražnika zazidati vhodna vrata nepremagljivi trdnjavi, ki je tu stala, in šele tedaj jih odzidati, ko bi nasprotnika uničila in nevarnost odstranila. Toda, grozna usoda! — niti jeden vojakov se ni vrnil, vse do zadnjega je pokončal nasprotnikov meč, in kraljica in njena hči in vse, kar je ostalo v trdnjavi, moralo je poginiti.

Nehoté obrne časih pastir pogled svoj tudi tja proti vshodu na mogočni Nanos, kateremu črni vrh krasen gozd, in na sosedno Hrušico, čez katero prilomasti silna burja, ki igraje ruje drevje in premeta vozóve. Pred seboj proti jugu vidi gorovje brezstudenčnega Krasa, ki varuje dolino od južne strani ter se razteza tja do iztoka smaragdno-zelene Soče; za hrbtom pa mu molí v zrak Čavensko in Vitovsko gorovje, braneče dolino pred mrzlim ozračjem Tolminskih gorá. Od severo-zahoda se mu sveti solnčna Gorica nasproti, za njo cerkve in sela valovito gorastih Brd, pod njo se pa razprostira Furlanska dolina tja do morja, od koder pihlja in greje dolino zrak laškega podnebja, ki zóri prvo sadje in mehča Vipavsko ozračje v taki meri, da bi ondu zime niti ne poznali, ko ne bi pregnala burja časih te laške toplote. V tem okvirji se razprostira pod njim bujna dolina, kras slovenske domovine, dom zavednemu in poštenemu Vipavcu.

Stoječega na tem pustotnem školji očara te stoprav razgled po dolini, a bližnja okolica odvrača pozornost tvojo siloma od tega svetozora ter ti vsiljuje sto družih mislij in vprašanj; žal, da ne najdeš niti najskromnejši radovednosti pravega zadostila. Na prvi pogled spoznaš, da je stalo tu utrjeno mesto, ali nikdo ti ne vé povédati, kakšno mu je bilo ime, kdo je je sezidal, kdo razrušil; zastonj se trudiš, da bi pozvedel, kateri národ je tu bival in kdaj.

Odkod pa ime »Sv. Pavel«? — porečeš. Razvaline cerkvice, Sv. Pavlu posvečene, ki še dandanes molé v zrak, dajó odgovor temu vprašanju. Slovenska navada cerkvice zidati na vzvišenih mestih, postavila je tudi sém hram božji, v kateri so hodili sosedje ob različnih praznikih k sv. maši, kakor zahajajo še dandanes k Materi božji na Vitovje. Še pred sto leti — tako pripovedujejo bližniki — zvonil je tu gori Vrtovinski cerkovnik »Zdravo Marijo«, večkrat nadlegovan po

zakleti kači, ki varuje tu zakopane zaklade ter ponuja srečo in bogastvo ónemu, ki bi imel dovolj poguma in bi našel način, da bi je rešil. Od te cerkvice izvira sedanje školjevo ime; a površen pogled kaže, da so ostale razvaline brezumno starejše od ravnokar navedenih. Zato pa se nádejemo, da ustrezemo čitatelju, ako opišemo podrobneje ta svet in mu podamo tesno sliko tega v zgodovinskem oziru prezanimivega kraja.

Školj Sv. Pavla je planota, ki se vzdiguje od družega sveta kakor naravna trdnjava: strme navpične skalnate stene jo omejevajo od vseh stranij, tako da je ločena od družega sveta in skoraj nedosežna. Na enakem školji stoji stari Vipavski grad blizu trga istega imena, a na holmci blizu Ajdovščine temu podobno »Gradišče«; vendar je Sv. Pavel višji nego prejšnja, namreč 525 *m* nad morskim licem. Površje je obrasteno sedaj večinoma s travo, toda ni povse ravno, vendar povprek skoraj horizontalno; tako da se vzdiguje severni rob kakih 20 do 30, južni 50 do 60 *m* nad okolico; dolžina mu je kakih 250 *m*, širina pa ni povsod jednaka, največja na južni strani meri kakih 120, najmanjša proti severju pa 70 do 80 *m*.

Ves ta prostor je omejeval dva metra debel zid, ki je po nekoliko še dobro ohranjen; drug povprečen zid iste debelosti je delil pa vso planoto v dva skoraj jednaka dela. Dolenji je po naravi trdnejši in varnejši, dočim pojema visokost strmih sten gorenjemu in planejšemu. Jediní vhod v to naravno in umetno trdnjavo je bil na gorenji strani nasproti Čavnu; tri metre dolga in 30 *cm* široka žleбина, v živo skalo izklesana, znači še sedaj mesto, kjer so bila vhodna vrata, ki so se pri otvarjenji vzdigovala in zopet doli spuščala. Pred njimi so stoprav znamenja v skalo vrezanih stópníc in koloteče, potem pa drži umetno napravljena pot preko školjevih sten na Čavensko postran. Tam se je delila: jedna je držala preko gore proti Kamenjam, druga proti Vitovjam; za to in óno se še dandanes nahajajo sledovi.

Na gorenji polovici se razprostira proti zahodu lepa ravan, rahlo nagnena od obeh stranij proti sredini; tu vidiš kakih dvanajst vzporednih širokih léh od razvalinskih preostankov, katere sedaj preprézata trava in mah, med njimi pa isto toliko ulic. Na južni polovici je tudi mnogo razvalin, ostankov bivših poslopij; osobito zanimivi pa so tu »velbi« in »grobišča«. Grobišča imenuje ljudstvo nekoliko vzvišen, s travo zarasten prostor v podobi elipse, kateri je premer kakih 10 *m*, dolg, in kakih 6 *m* širok. Preko eliptičnega obóda so izkopani jarki drug poleg družega vsi jednake velikosti, nad meter globoki, obzidani in kriti z navadnimi, blizu dva centimetra debelimi skrilji. Ti čve-

terostrani prizmatični oddelki so bili najbrž grobnice posameznim rodbinam. Njih prostornost svedoči, da je tu bivaajoče ljudstvo mrličje se-žigalo ter hranilo le pepel.

Konečno si oglejmo še oboke ali — kakor ljudstvo pravi — »velbe«. Kjer so školjeve stene najvišje, to je na južni strani, zidan je stolp, ki je še nad polovico ohranjen, z namenom, da bi branil dohod po stópnica, v školjevo stran izklesanih, k studencu, ki izvira pod školjem. V njegovem zidovji ni škrbín, niti okenskih znamenj, vendar vidi se mu, da je slabije zidan nego drugo zidovje, torej je stalno tudi iz poznejše dóbe. Stolp stoji na velikem oboku, ki je sedaj nekoliko zasut in je služil očividno v to, da se je studenčnica skózenj odtekala. Studenec izvira še dandanes na ónem mestu, toda vode ima sedaj malo, kar ni čudno, če pomislimo, da je Čavenska postran sedaj od školja do vrha povse gola.

Čudom se bodeš čudil, ako si vse zidovje ogledaš podrobneje, kajti uveriš se takoj, da je vse kamenje skrbno izbrano, toda neobdelano. Ni dvojbe, da ni videlo to zidovje niti kladiva niti dleta, in vendar je gladko in po izvrstni malti tako trdno spojeno, da se le težko ruši; malta se je v teku časa strdila kakor cement. Izjema so v tem oziru seveda razvaline cerkvice Sv. Pavla, ki so brez dvojbe iz novejše dóbe. Isto tako čudno je, da ne najdeš nikjer najmanjšega znamenja niti kovinskih ostankov, niti opeke. Sicer pa se niso do sedaj grobovi in drugi prostori na drobno preiskovali, ali mogoče je, da se to v kratkem zgodi in takisto najde ključ različnim vprašanjem tega mesta.

Iz vsega, kar smo do sedaj navedli, moremo sklepati, da je bilo to taborišče nedvojbeno iz predrimske dóbe. Profesor Rutar, kateri si je ogledal te razvaline, meni tudi, da so bili taborci pri Sv. Pavlu živinorejci, kajti on zmatra gori navedene léhe na gorenjem školjevem delu za razvaline zidanih staj, kjer so imeli tamošni prebivalci živino svojo (Glej listek »Soče« št. 52. l. 1885.) Vendar je opomniti, da dotičnih razvalin, léham podobnih, ni še nikdo preiskoval, in z ozirom na prostorni obseg vsega školja bi bilo verjetneje, da so bila tu poslopja namenjena vojski.

Kdo so pa bili taborci pri Sv. Pavlu, so li bili v zvezi z ónimi pri Ajdovščini in Vipavi, kam je držala pot preko Vitovšče i. t. d., na vsa ta vprašanja ni mogoče danes še dati odločnega odgovora. Ker so bili Karni najstarejši po Vipavskem bivaajoči národ, med katere so se naselili že zgodaj galijski Kelti (potem ko so se začeli l. 600 pr. Kr. seliti proti iztoku), trdi navedeni strokovnjak, da so ti sezidali taborišče pri Sv. Pavlu.

Črtice o ljubljanski čitalnici.

Spisal **Evgen Lah.**

(Konec.)

Od prvega početka sèm je čitalnica poleg vokalne glasbe marljivo gojila tudi instrumentalno ter skrbela za to, da bi se bil osnoval iz čitalniške srede močan orkester. Nikoli se pa, žal, vkljub hvalevrednemu potezanju in trudu nekaterih požrtvovalnih rodoljubov, ta lepa ideja ni mogla povspeti do zaželenega vrhunca. Domači orkester je zamrl, pozneje se zopet oživil, vendar ne za stalno. Šele v novejšem času zvršuje to nalogo »Glasbena Matica« dosledneje in vspešneje. Pač je spravila čitalnica na svoj oder iz svojih močij tudi dobre, časih celò sijajne stvari. Največkrat so ji morali pa vendar pomagati do zaželenega vspeha, da zadovolji svoje društvenike tudi v tem oziru, nečitalniški krogi. Vselej pa, kadar je kak godbeni umetnik bival v Ljubljani, potrudila se je čitalnica pridobiti ga za kak svoj večer. Slišati je bilo zarad tega pogostokrat produkcij tujih umetnikov na klavirji, goslih, citrah, cellu in družih godáljih.

Predmet čitalniškim besedam so bile pogostokrat, zlasti pa pri spominskih slavnostih, obletnicah itd. deklamacije, večkrat navlašč na dotično priliko se nanašajoče resne in šaljive, slavnostne in priproste. Zaslug v tej méri si ni pridobilo jedino le moštvo, častno je to stroko gojilo in v veselje društvnikom, odborovim pozivom in vabilom vedno prijazno ustrezajoč, zvrševalo sebi v ponos ženstvo naše. Ako se je odboru v pretečenih letih posrečilo stavljeni sebi nalogi častno zadoštovati, ima v tem obziru obilo zaslug nežni naš spol.

Prehajam k drugi vrsti točk društvenim besedam in zabavam, pri kateri sta jednako požrtvovalno tekmovala moštvo in ženstvo. V mislih so mi gledališke predstave, ki jih je ves čas prirejela na svojem odru čitalnica naša. Ko še ni bilo »Dramatičnega društva«, imela je v tem oziru čitalnica veliko večjo in tudi hvaležnejšo nalogo. Do novembra 1867. l., tedaj v teku šestih let, priredila je čitalnica v svojih prostorih trüindvajset večjih in manjših predstav, vseskozi s povoljnim vspehom. Največ zaslug za predstave prvih let si je pridobil g. Jakob Zabu k o v e c, ki je igre sam slovenil in tudi dobro igral. Ko se je v omejenem času lotilo istega leta osnovano »Dramatično društvo« te naloge, ni mogla biti čitalnici v prvi vrsti skrb za to. Vendar gledališke

igrč v čitalnici niso nikoli prenehale in z enakim naporom so se naši diletantje marljivo urili ter želi za prijazni svoj trud zasluženno priznanje. Vsako leto, posebno o postnem in adventnem času, prirejala je čitalnica pri običnih besedah poslušalcem priljubljene krajše igre ter s tem kolikor toliko pripomogla k boljšemu vspehu veselice in zabav. Ta običaj se je ohranil do današnjega dne. Bodi vsem požrtvovalnim rodoljubom in rodoljubkinjam, ki so v ta namen káj pripomogli, najprisrčnejša zahvala!

Z besedami v ozki zvezi ali vsaj v nekaki dotiki, bila so mnogovrstna znanstveno-poučna in tudi popularna berila, bodisi resnega ali pa humorističnega obsega, prvotno osnovana od čitalniškega odbora, ali pa vsaj iz srede društvnikov, tedaj vendar iz društva. Dosti dobrih, zdravih mislij je bilo tu izraženih, dosti humorja razvitega; obilo so pripomogla berila k pouku in zabavi. Taka predavanja je čitalnica pozneje kot društvo opustila, prirejala so jih v čitalnici druga društva, ali pa osebe in sicer na korist národnim ali pa humanitarnim podjetjem. To nalogo imajo v novejšem času »jour fixi« zimske sezone, ki jih prirejata ali »Pisateljsko podporno društvo« ali pa »Sokol«.

Običaj čitalniški iz prejšnjih let »prirejati ob ugodnem letnem času izlete v bližnjo ali pa tudi nekoliko daljšo mestno okolico« je prešel v novejšem času popolnoma v prvi vrsti ali v področje »Sokolovo« (z običnim dežjem), ali pa v najnovejšem času nekaj tudi v področje »Pisateljskega podpornega društva«.

Jeden del prvotne čitalniške naloge je prevzelo mimo »Dramatičnega društva« in »Sokola« še tretje národno društvo, to je »Glasbena Matica«. To društvo v novejšem času sijajno napreduje in si pridobiva od dné do dné med Slovenstvom trdnejših tal. Kar se čitalnici v kljub hvalevrednemu trudu in žrtvam nekaterih njenih društvnikov po večkratnih poskusih in v tej meri ni posrečilo, kakor bi bilo želeti z ozirom na korist stvari same, posrečilo se bo »Glasbeni Matici«. Morebiti ji bo namreč že v kratkem mogoče stopiti pred slovensko občinstvo s toli potrebnim domačim orkestrom, ki bo imel za národne društvene namene veliko pomembo.

Resnejše, za društveni obstanek važnejše, bilo je in mora biti delovanje gospodarskega odseka. Glavna njegova naloga je skrbno čuvati nad društvenim premoženjem in previdno paziti, da se ohrani ravnotežje med dohodki in troški. V prvem letu, ko je imela čitalnica še manjše društvene prostore, bili so tudi njeni troški manjši, znašali so 1388 gld. 82 kr.; takrat je bilo pa tudi še menj udov in zarad tega svota dohodkov v znesku 2044 gld. 68 kr. manjša; pre-

bitek je znašal 655 gld. 86 kr. Višje so bile že potrebe poznejših let. Nastopna tabela nam kaže stan premoženja zadnjega dvajsetletja:

Leto	Dohodki		Troški		Prebitek		Nedostatek	
	gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.
1868	3833	86	3886	78	—	—	52	92
1869	3753	75	3810	33	—	—	56	58
1870	3826	01	3619	76	206	25	—	—
1871	4791	40	4905	84	—	—	114	44
1872	4388	42	4152	09	236	33	—	—
1873	4152	03	4211	48	—	—	59	45
1874	3830	69	3873	16	—	—	42	47
1875	3738	30	3778	02	—	—	39	72
1876	4447	75	4630	12	—	—	182	37
1877	4094	11	3999	62	94	49	—	—
1878	3969	72	4038	64	—	—	68	92
1879	4381	97	4244	47	137	50	—	—
1880	4124	06	4173	08	—	—	49	02
1881	4625	30	4707	36	—	—	82	06
1882	5073	62	5153	73	—	—	80	11
1883	6149	42	6118	37	31	05	—	—
1884	5306	22	5075	74	230	48	—	—
1885	4144	84	4200	99	—	—	136	15
1886	4098	34	4200	80	—	—	102	46
Skupni	82729	81	82860	38	936	10	1066	67
	— 130 gld. 57 kr.		— 130 gld. 59 kr.					

Iz povedanega je razvidno, da sta se odbor oziroma gospodarski odsek po vsi moči sicer, toda, žal, ne vselej z najsijajnejšim vspedom, ker od slovenskega občinstva ne v zaželeni meri podpirana, trudila, vzdržavati ravnotežje med društvenimi dohodki in troški. Konečni vspah je vendar še precēj zadovoljiv, če pomislimo, da število narodnih društev posebno v novejšem času ogromno narasta, da je težko povsod gmotno vstrajati, da je pa vkljub temu letni primankljaj znašal povprek le po 6 gld. 87 kr. Višina troškov in dohodkov je še precēj močno menjavala: po navadi so znašali od 4000—5000 gld., časih so segli še pod 4000 gld., časih pa tudi skočili nad 5000 in celó nad 6000 gld. (cesarski dnevi iz l. 1883).

Najvažnejši vir čitalniškim dohodkom so doneski društvenikov, bodisi že samih, ali pa z rodbinami, tukajšnjih ali pa zunanjih. Ko je bilo število čitalnic in bralnih društev po deželi še zeló redko, imela je ljubljanska čitalnica veliko več vnanjih članov, kakor dandanes: nekdam nad 100, sedaj še menj kot 10. Glavni steber čitalnici so in ostanejo stanovitni društveniki; seveda ta steber ni tako trden, kakor bi moral biti in kakor bi bilo prvemu poučnemu in zabavnemu zavodu na Slovenskem pristojno. Peščica društvenikov je, ki so vstrajali pri društvu od prvega početka do današnjega dné. Res je, da je obilo rodoljubov,

ki bi bili sigurno in z veseljem vstrajali, pokosila neizprosna smrt; nasprotno se jih je pa društvu tudi dosti izneverilo. Na njih mesto so morali stopiti drugi, da je število ostalo staro, ali da se v bistvu vsaj ni močno izpremenilo. Da bi se čitalnici posrečilo (in več pozornosti brez dvojbe zasluži) dobiti vsaj 300 zanesljivih, stanovitnih in rednih plačnikov, bilo bi njeno stališče osigurano, društvo in njegovi odbori pa vednih skrbij za prihodnjost prosti. Naslednja tabela poučuje nas o natančnejšem številu družtvenikov iz zadnjega dvajsetletja:

Leto	Število družtvenikov				Leto	Število družtvenikov				Leto	Število družtvenikov			
	častnih	ljubljanjskih*)	zunanjih	skupno		častnih	ljubljanjskih	zunanjih	skupno		častnih	ljubljanjskih	zunanjih	skupno
1867	—	245	75	320	1874	1	303	30	334	1881	2	297	7	306
1868	—	266	70	336	1875	1	278	28	307	1882	3	316	6	325
1869	1	292	52	345	1876	1	288	21	310	1883	3	324	5	332
1870	1	274	54	329	1877	1	279	18	298	1884	3	306	4	313
1871	1	281	46	328	1878	1	225	10	236	1885	4	322	5	331
1872	1	312	31	344	1879	2	256	11	269	1886	4	308	5	317
1873	1	312	29	342	1880	2	281	9	292	Povprek	1	288	26	315

Preobširno bi bilo opisavati natančneje zgodovino družih manjših dohodkov, ki so se ponavljali v vseh družtvenih računskih sklepih: to so povrnene najemščine podnajemnikov raznih delov družtvenega stanovanja, dohodki veselice in porabe dvorane od strani družih družtev itd.

Poleg troškov ali pravo za pravo nad troški za že opisovane besede in plese so izdatki za stanovanje. Le jedno leto je bila čitalnica v skromnejših prostorih pri »Mokarji«. Potem se je pa preselila v sedanje prostore, v katerih biva tedaj nad štiriindvajset let. Dvorana je bila navlašč v ta namen prizidana. Najemščina za skupno stanovanje z dvorano in vsemi postranskimi prostori je znašala letnih 1400—1800 goldinarjev, za katere je dobivala čitalnica letnega povračila od 600—1000 gld. Poleg družih vsako leto običnih izdatkov (pevovodstvo, sluga, luč in kurjava, vsak izmed teh omenjenih izdatkov v znesku 300—400 gld.) so važna rubrika med troški naročnine na časnike, bodisi že zabavne, poučne ali politične. Svoje dni je imela čitalnica nekoliko več čas-

*) V zadnjih letih so imeniku tukajšnjih udov dodani tudi zvršujoči neplačujoči člani.

nikov na razpolaganje, ker jih je dobivala nekoliko brezplačno, ali od dotičnih uredništev ali pa tudi od privatnih oseb. Troški, ki jih ima društvo v ta namen vsako leto, znašali so vedno od 300—400 gld. Imela je pa čitalnica časopisov:

	političnih	zab.-poučnih	skupaj		političnih	zab.-poučnih	skupaj				
L. 1867	25	+	25	=	50	L. 1877	27	+	23	=	50
„ 1868	31	+	22	=	53	„ 1878	21	+	19	=	40
„ 1869	33	+	23	=	56	„ 1879	21	+	19	=	40
„ 1870	26	+	21	=	47	„ 1880	22	+	18	=	40
„ 1871	26	+	23	=	49	„ 1881	22	+	19	=	41
„ 1872	28	+	24	=	52	„ 1882	21	+	21	=	42
„ 1873	28	+	24	=	52	„ 1883	21	+	19	=	40
„ 1874	31	+	24	=	55	„ 1884	21	+	19	=	40
„ 1875	30	+	27	=	57	„ 1885	22	+	19	=	41
„ 1876	28	+	23	=	51	„ 1886	18	+	19	=	37

Sploh je bilo v čitalnici na razpolaganje 191 raznovrstnih časopisov; izmed njih 106 političnih, 70 beletrističnih in poučnih, 15 pa oboje vrste skupaj. Dobivala jih je čitalnica: 36 z Dunaja, 23 iz Ljubljane, 20 iz Prage, 18 iz Zagreba, 9 iz Celovca, po 7 iz Novega Sada in Trsta, 6 iz Št. Peterburga, 5 iz Maribora, po 4 iz Gorice, Karlovca, Stuttgarta in Zadra; po 3 iz Berolina, Budimpešte, Budyšina, Lipsije, Lvova, Monakovega, Moskve in Piseka; po 2 iz Belega Grada, Brna, Gradca, Pariza in Skalice; po 1 iz Benetek, Cetinja, Cincinatija, Einsiedelna, Hildburgshausna, Novega Mesta, Siska, Sušaka, Varaždina in Varšave. Časopisov je bilo 65 nemških, 42 slovenskih, 26 hrvaških, 25 čeških, 10 ruskih, 9 srbskih, po 4 francoski in slovaški, 3 poljski, 2 laška in 1 sorbsk.

To so važnejši podatki, osvetljeni tako, kakor se dá o njih sploh poročati, ker primanjkujejo natančnejša poročila. Letna poročila, ki jih društvo o svojem delovanji izdaja, so pač v nekaterih obzirih natančna, splošno pa vendar ne toli natančna, da bi se dala na njihovi podlagi sestaviti obširna in pregledna zgodovina. To bi se dalo zvršiti le s primočjo vestnih zapisnikov ob odborovih sejah, katerih pa ni.

Plemstvo in národní razvoj.

Spisal Jos. Apih.

(Dalje.)



Hrvatih nam ni mnogo govoriti. Plemstvo se je tudi Hrvatom že davno potujčilo, nekoliko pomadjáriló, ponemčilo ali poitalijančilo; dokaj se je naselilo óndu inorodnih plemenitašev. To razmerje je obródló grenák sad: zatiraje národno zavest se je prelévilo to plemstvo tudi v izdájico zgodovinske državno-pravne samostalnosti; priduo so pomagali Madjarjem uničevati samoupravo in ustavo hrvaško. Pogój obstanku madjarske države je bilo utelésenje najvažnejšega dela dežel krone Sv. Štefana; le v čisto odvisni kronovini je moglo madjarstvo doseči tisti presilni vpliv, katerega je od hrvaške zemlje odbijala ustava hrvaška. Dvojin je bil zmoter mogotcev ónkraj Litave: na jedni stráni so se v bran stavili tujemu, posebno avstrijskemu gospodstvu in branili državno pravo Ogrske; na drugi stráni pa so se trudili odpraviti vse tisto, kar je bilo v tej državi madjarstvu tujega po jeziku in od njega neodvisnega po političnih ali cerkvenih svoboščinah; za pravno podstavo takih posebnostij se brezobzirni Madjar niti zmenil ni, ni pri Srbih, ni pri Rusinih, ni pri Rumunih in Sasih; in s Hrvati tudi niso delali izjeme. V mejah ogrske krone se je ponavljala tista težnja, ki poleg drugih znači razliko med državnopravnimi načeli srednjega veka in nove dóbe: nivelizovanje, pojednačenje državnih pokrajin in prebivalcev brez ozira na vero, národnost, naravne, politične in gospodarske stvari. Tak ustroj države je seveda Madjarjem sila po godu in je opravičen tam, kjer je razmerje preprosto vsaj v národnem oziru, tam kjer biva sámó jeden narod. Ako pa država obseza različnih národov, mora se iz takih načel poroditi zatiranje ónih národov, ki niso dospeli do take moči, da bi se ubranili nasilstvu gospodujočega národa. Na ónem stališči stojé tudi Madjarji, in znano je, kako so oslabilí Hrvate in njih ustavne pravice dejali pod nič. Da se je dandanes na Hrvaškem vzbudil národ in krepko zahteva staro svoje pravo, to je baš nekoliko posledica brezozirnega zatiranja, nekoliko národnega probujenja. Katero stališče zavzema v tem bóji plemstvo? Žal, da ni še prišlo do prave národne zavesti, razven nekaterih vrlih izjem; a dvojití ne smemo, da národna zavest predere prej ali slej tudi v te kroge, in potem bo tudi to plemstvo vodja národu svojemu.

Ako se ozremo pri tem razgledu napósled tudi na Srbe, nikakor ne mislimo opisovati razmérja pri Srbih v kraljevstvu srbskem: ondu nimajo plemstva, tam vlada demokratiška osnova, nje verna zgodovinska zaveznica je pa bila cerkev. Znano je, kako trdna stebra sta ta bila národu, seosebno za turške vlade. Nadejati se je, da zagotovita národu obstanek tudi v bodočnosti. Ves drugačen je položaj Srbov v Bosni in Hercegovini: ondu se je plemstvo upognilo turškemu jarmu, izneverilo národu v veri in mu postalo hujši zatiralec od samega Turka. Za tako ceno si je kupilo milost dušmanovo, otelo posestva svoja in gospodstvo nad kmeti, ki so ostali verni kristjani. S pomočjo tega poturčenega plemstva so brzdali Turki čvrsti národ srbski. Vendar je pomniti, da je plemstvo postalo turško jedino po veri Mohamedovi, po národnosti pa je ostalo srbsko in se ni pomešalo z Osmani. Tu je važna razlika v primeri s potujčevanjem zapadnih Slovanov po Nemcih. Seveda ni koristilo národu nič, da je ostala národna zveza s plemstvom nepretrgana: tam doli ima versko prepričanje silnejšo moč od národne zavesti, tem silnejšo tam, kjer je iz verskih razlogov narod moral trpeti tako silno zatiranje. Poturčenim begom in agam ni bilo mari blaginje národa svojega; ali uprli so se tudi Sultanu, ako je hotel kje se dotekniti osebnih ali gmotnih stvari. Dandanes je to plemstvo pod avstrijsko vlado. Važnosti svoje ni izgubilo in je menda ne bode, naj se reši agrarno vprašanje še tako ugodno za kmete. Podstava tej važnosti ostane tudi v bodoče bogastvo plemstva. Nehoté se pa nam vriva vprašanje: kaj ukrene plemstvo o národnem svojem stališči? Ali ostane zvesto islamu in ohrani ta kitajski zid, ki ga loči od národa? Ali bode imela zapadna, krščanska omika toliko moči, da potisne islam nazaj preko Bospora v azijatsko domovino? Težko je, odgovoriti odločno temu vprašanju: ali poudarjati smemo, da so že često trdili poznavalci tistih dežel, da so se v nekaterih srbsko-mohamedovskih rodbinah ohranile do denšnjega dné národne in krščanske tradicije, da hranijo take rodbine še svetinje iz óne davne dóbe in da se niso nikakor pokorile vsem zapovedim prerokovim niti ne družbinskih in drugih uredob osnovale na njegovih ukih, temveč v marsikaterem oziru ohranile oblike iz nekdanjih, krščanskih časov. Iz tega bi bilo sklepati, da vsaj pri nekem delu tega plemstva ni še pretrgana popolnoma zveza s krščanstvom; tem lože se smemo nadejati, da spet zavlada krščanstvo. Največ pa je pričakovati vspéha od vseh drugih činiteljev: od narodne ideje in od pametnega vladanja zapadno-krščanskega državnega reda. Taki oblasti se vsiljeno mohamedstvo ne bode moglo ustavljati dolgo, izvzemši v prvih rodovih. Potem pa bode srbstvo

spet vsaj národno združeno in bode vrlo tekmovalo z ostalimi rodovi slovanskimi v vedi in omiki. Plemstvu se ni bati, da bi tak posledek uničil moč in veljavo njegovo: ravno nasprotni učinek bode posledica, ako se plemstvo odločno postavi na národno stališče; njega vpliv se ne bode mogel prezirati niti ob vprašanjih državnih, niti kulturnih, dokler si ohrani zdravo materijalno podstavo.

IV.

Toliko vzgledov nam menda dovolj jasno dokazuje, kako imenitno je plemstvo v življenji národov. Med te vzglede, žal, ne moremo všteti našega národa, ker nimamo svojega plemstva. A baš zategadelj je zgodovina našega národa vzgled negativne vrste za naš predmet.

Slovenci smo izgubili národno plemstvo; na njegovo mesto so sédli tuji gospodje in porabljali velike pomočke svojega stanú v pogubo slovenstva; dušili so národno zavest v podložnih jim kmetih, naseljuje med njimi tuje kmete ali otujčujú jih v svoji službi, v potujčeni šoli in v potujčenem uradu. Na naša tla so uvedli tujci tuje institucije in odstranili domače staroslovenske uredbe, ki so bile dostikrat močni jezovi v obrambo domačega življenja pred navalom tujstva. V teh tóžnih časih je národ nahajal pomoči in tolažbe samó pri duhovščini svoji, ki je bila jako različna od svojih vladik. Ti vrli duhovniki so bili večinoma sinovi kmetskih roditeljev; usoda jih je posadila med národ, zánj so skrbeli po očetovski, ž njim so se radovali, ž njim trpeli, in kar je národ dobival dušne hrane, to so mu delili jedino duhovniki, oznanujoči mu slavo in čuda božja v máterinem jeziku.

Jako skromno je moralo biti národno življenje pri nas; manjkalo je národu kril, da bi se vspel nad duhomorne skrbi in težave trudapolnega svojega delokroga. Velikodušnih mecénov nam ni prišlo od nikoder — za mecenatstvo kmetski národ nima niti močij niti sposobnosti. Res, da je dežela rodila nekaj odličnih mož, ki so radodarno podpirali razvoj vede in umetnosti; ali vodila jih je pri tem nekoliko gola, da ne rečem suha ljubezen do mednárodne ali breznárodne vede in umetnosti same po sebi, brez ozira na katere praktične, najmenj pa slovensko-národne potrebe, nekoliko pa naravnost navdušenje za kulturo germansko in laško, nekoliko tudi oba razloga za jedno. Taki možje, naj zaslužijo sicer še toliko slave, zmatrali so nas itak že godne za grob, v katerega je bilo položenega že toliko slovenstva; kar je bilo še ostalo národu, to jim je bila morebiti le zanimiva, menda iz diluvijalne dóbe prihranjena zanimivost ali raritéta! Zanimiva je ta-le dogodba: Leta 1651. so se upravitelji zbora Sv. Jeronima v Rimu

obrnili do kranjskih stanov z vprašanjem, da li se smejo Kranjci prištevati Ilircem, t. j. Slovencem ali ne. Kranjski stanovni so se moški odrezali, rekoč, da se kranjski národ ima razumevati pod nemškim národom, kjer zemlja kranjska pripada »sveti nemški državi!«

A tudi »mi vstajamo!« Prebudil je revolucijski duh novega veka naš národ iz dolzega, predolzega spanja; v otrple ude je šinilo novo življenje. Sloven neče več biti samó trpin in neče nositi samó móre težkega fizičnega života: kakor sosedje, hrepení po višjih idejalnih zmotrih, hoče imeti svoje mesto med národi. Kar smo do danes dosegli po hudih borbah, to nam ni podarila boginja slepe sreče, niti blaga volja vlade; ponosno smemo trditi, da smo selfmade man, svoje sreče kovači. Večji národi, bogatini v primeri z nami, seveda se nam posmehujejo in ne morejo umeti, da se radujemo, ako si priborimo to ali óno trohico národnih pravic, mi smo jim ubogi Lazarji, katerim pripadajo k večemu drobtine, ako se gospodu zljubi, da nam dovoli jih pobrati na tleh. Tem národom velja tisto neusmiljeno načelo, da imajo močnejša bitja pravico, zatreti slabejša in da je torej »boj za obstanek« nraven pomoček, po katerem si smejo mogotci podmétnati slabejše organizme. In vendar je najzadnjéšemu siromaku življenje tako drago, neprecenljivo, kakor najbogatejšemu možu; oba imata isto pravico do življenja.

Je li to drugače, kar se tiče národov? Tudi najmanjši in najbednejši národ hoče živeti in nikdo mu ne sme odrekati pravice, da sme živeti. Kdor mu neče priznavati tega prava, ta ne pozna, ako je tudi najglasovitejši pravnik, drugega zakonika za mednárodne razmere, nego -- golo silo!

Nič ne dé, ako nas svetovna zgodovina nikdar ne uvrščeva med národe, ki ustvarjajo usodo sveta in vladajo zemljo; prepород našega malega, že skoraj uničenega národa je vendar kulturno-zgodovinski čin prve vrste, kateri bodi naš ponos in porok lepše bodočnosti. Naš národ je razkosan, ker ga poleg zemljepisnih posebnostij delé tudi politične meje; živahni promet se pomika skozi naše dežele in odpira na iztežaje vrata tujemu vplivu; mnogi kraji so nerodovitni in revni; národ sam pa je mehak in se rad klanja samosvestim inostrancem. Istina je pa dalje, da ima národ tem težje breme národnih dolžnostij, čim manjše je njega število; z večjim brojem rastejo národne duševne in gmotne sile in pomočki v geometrični progresiji. Malim národom, sosebnó v slabih zemljah, težko je že samim producirati, kar zahteva kulturna njih stopinja; posledica je slabeča odvisnost od tujih sosedov; še teže pá je ustvariti celotno samostalno duševno omiko,

národno vedo in umetnost; zajemaje pa iz tujih virov, srka národ v sé strup potujčevanja, ne da bi zapazil, kako se potujčuje narodu mišljenje in vedenje. Ista nesamostolnost se kaže na polji javnega življenja, na polji politike. Kako bi takim národom ostajalo kaj moči za ekspanzijo? V takem položaji smo mi; tega ne smemo nikdar pozabiti; isto tako ne smemo pozabiti, da so mogočni naši nasprotniki brezozirni, podjetni in bogati národi in da so ekspanzivne težnje očiten znak njih zgodovine, mi pa da smo zaostali za njimi, ne po svoji nemarnosti, nego po tuji krivdi.

Navzlic temu ne smemo obupavati in pométati orožja od sebe! Težak je boj za nas; kaj nam storiti? Širiti slovanstva preko naših mej nam ni mogoče, niti nas ni volja; zato pa se moramo tem bolj razvijati intenzivno: na podlagi naravnega in političnega razmerja moremo z neumornim delovanjem razvijati národove moči in zmožnosti na vse strani; navzlic neizogibni dotiki s tujci in tujimi kulturnimi krogi nam je ustanoviti in dovršiti národno omiko, duševno in gmotno; učeči se vedno od tujcev osvobájajmo mili národ gmotno in duševno kolikor mogoče raznarodujočega vpliva, bistrimo mu um, blažimo srce, krepimo roké! Duševni napredek mora biti vedno zvest zaveznik gmotnemu napredku; v tesni zvezi bodeta obrodila najlepšega sadú. Delo — to mora biti naše geslo, prvo odgojevalno načelo vsem, ki imajo sveto nalogo, pripravljati mladi zarod za življenje. Vse življenje pa prešinjaj sveto navdušenje, ki ne trpí prazne, gole ali celó lažnjive fraze! »Svetó služimo sveti domovini!«

Vse to moramo storiti brez plemstva! To nam je izgubljeno za vselej in nadomestila nam ga ne bode nobena vlada, bodi nam še tako prijazna! Národ, »kmetski národ« sam mora biti sebi vse zajedno: nositi nam je torej tudi butaro tistih národnih dolžnostij, katere pri drugih národih radovoljno in vspešno izpolnuje najbogatejši in najomikanejši stan — plemstvo. Ako nas naudaja ogenj národne zavesti in izpolnujemo dolžnosti svoje v najširšem pomenu, prebijemo vse nezgode srečno tudi brez plemstva.

Brez »višnjeve krvi« smo in ostanemo; težko, da bi se kdaj narodil državnik = zdravnik, ki bi nam mogel po transfuziji vlti take krvi v naše — kmetske žile. Pa to nič ne dé več: priborimo, pridélajmo si novodobno plemstvo, ki ga podelujeta pridnost in vstrajnost. To plemstvo bo seveda ohranilo svojo plebejsko rdečo kri; a zdravniki porekó, da je to zdravo, čvrsto plemstvo. Zdrav národ pa menda še ni bil pokopan nikdar!

(Konec.)

Kaj pripovedujejo ob Ložnici.

Spisal M. Cilenšek.

III.

Dečki, ki so jedva oblekli hlače, poznali so vsi »Zaloškega Šestoprstnika«. Ko so ga ugledali z daleka, spominjali so ga z glasnim vrščem na napako, katero je nosil na obeh rokah. Gorki so mu bili vsi, kajti vsak je že izkusil njega koščeno pest. Hodili so namreč, ker jim je v vasi nedostajalo sadja, v hribe in z dolgo roko jemali, kjer so prišli blizu. Mimo hiše našega junaka pa so morali vsegdar, ker je stala ob vznožji. Ker ga je njegovo rokodelstvo — bil je čevljar — zadržavalo v hiši, prestregel je vaške fantaline dostikrat in jih našeskal tako, da so se sramovali kopati v v Ložnici. Dasiravno še majhni, takih rdečkastih prog bi vendar ne bili kazali nikomur. Domá povedati pa tudi ni kazalo, kajti očetje so imeli za preprečnikom shranjenega brezovega olja, katero bi jim bilo take muhe pregnalo še bolj. Torej jim ni preostajalo ničesa drugega, kakor voljno nositi tiste neplemenite grbe, katere jim je vrezalo toli plemenito olje. Zato so se pa tudi vaški neplemenitniki odškodovali takoj pri prvi priliki. Kakor hitro se je med njimi raznesel glas, da se približuje »Prst Skaza«, vse je bilo okoli njega in se poskrilo za grmovje, drevje, jarke itd. Oglašali so se dečki zaporedoma in se smolcu smijali, da je bilo groza. Ker se niso upali izza svojih kotov, bilo je vsega stoprav konec, ko se jim je skrtil za logom. Zato pa jih je zopet našulil, kadar so mu prinesli v mlin, da je bilo joj.

Poznal Šestoprstnik fantov sevéda ni, zato pa tudi ni delal obenega razločka, kar mu je donášalo mnogo nevšečnosti. Navadno se ljudje res ne pipljejo preveč za otroke, a naletel je časih vendar na pravega, ki mu je povedal, kar mu je šlo.

Najtežavneje je bilo dečku iti k njemu z očetom, umerit prve čevlje, katerih bo treba, kadar se začnejo trgati hlače po šolskih klopéh. Vsak se je skrival in odlašal, dokler se je dalo, a napósled vendar šel trepetaje za očetom. Vsak se je kar tresel, kdaj potegne »kneftro« in ga začne krotavičiti. A nikdar se ni kaj takega pripetilo. Dečki so mu gledali vedno le na prste in šteli 1, 2, 3, 4, 5, 6 na desni in zopet tako na levi roki. Kolikorkrat so to tudi ponavljali, nikdar se niso ušteli. Pa je bilo res nekaj posebnega, kajti saj so jim vendar domá pravili, da dvakrat pet prstov ima človek na obeh rokah. Ta suhi mož pa

se ne strinja z drugimi ljudmi in naj bi bil šesti prst v kaj drugega porabil.

Domóv gredé pa je marsikateri vprašal svojega roditelja, zakaj kličejo drugi dečki tega moža Šestoprstnik? Ali je to morda v zvezi s tem, ker nosi na palci še palček? »Sevéda, zato!« bil je odgovor; »le potrpi, ko prideš v latinske šole, pojasni se ti marsikaj, kar niti jaz ne vém in zvedel boš tudi to. Meni so sosedov novomašnik pred leti to razložili, a zapamtil sem si samó toliko, da Šestoprstnik pomenja človeka, ki ima šest prstov.«

»Palček, prst Skaza« ali Šestoprstnik je bil v okolici jedini čevljar, kajti tedaj še niso drug drugemu kruha tako zavidali, kakor danes, ko je že v vsaki vasi po več rokodelcev tiste vrste. Ko so dečki v šolo hodili, bali so se ga še zmerom, kajti vedeli so, da je že časih katerega pri učitelji zatožil in tedaj se mu ni veliko bolje godilo, kakor v njegovih pestéh. Da pa ne izumrje rod človeški, prihajali so sevéda zmerom drugi zakrpanci, kateri so mu ravno tako nagajali, kakor njih predniki. Ko se je pa postaral in jim ni mogel več do živega, opustili so fantalini grdo razvado in zdaj je vse to malone pozabljeno. —

Ko so dečki odrastli šoli in si s kakim delom prislužili nekoliko drobiža, poiskali so si za kakim grmom ali drugje primernega prostorčka, položili desko na travo, v klobuk pa nekoliko soldov in tresli »parto«. Posebno ob nedeljah so se pečali s to igro in marsikateri je prišel na večer prazen domóv. Mlajši so se naučili od starejših in tako se je ukoreninila ta navada, da, ko so nastopili boljši časi, ni je bilo móči hkratu zatreti. S časoma pa se je obrnilo vse na boljše in sedaj se nekdanja strast samó še omenja pri posebnih prilikah. Želeti bi ne bilo, da se zopet oživi! —

Hudobnemu človeku se ni dobro zamcriti, kajti lahko te spravi v nesrečo. Kako, kje itd. se to more dogoditi, nam ni treba še na tanko razlagati, kajti je itak povsod predobro znano. Pa Ložničanom je bil znan poseben način, kako nahuditi sosedu na vrtu, da mu več ne obrodí drevje; da, še več, da se sadna drevesa celó posušé. Živela sta bajé soseda v velikem sovraštvu. Kjer je bilo mogoče, oškodovala sta drug drugega in napósled so jima pošli vsi pomočki. Oglasi se nekega večera berač in poprosi prenočišča, ali surovo zavrnen, gre k sosedu, kateri ga, dasi tudi ne posebno prijazno, pa vendar vsprejme. Po večerji, katere so dali tudi njemu, pušita še moža vsak iz svoje lule ter se pogovarjata o tem in ónem. Govorica nanese tudi na gospodarstvo in malhar priporoča posebno sadjarstvo, katero dajé pri ma-

lem trudu lep dobiček. Hvalil je gorjance, ki si vedó s sadjem dobro pomagati, grajal pa dolince, ki se navadno izgovarjajo s tem, da je že prepozno, da ne čakajo niti jabolka itd. Bodem li morda sadil za druge ljudi? Tu pri vasi je preveč dolgih rok, ki bi le grabile brez razločka. Temu je tujec sevéda ugovarjal, kajti imel je o takih rečeh precèj izkušnje.

»Toda«, namuznil se je skrivnostno, »velika nesreča se človeku lahko pripeti na vrtu. Jedna noč zadostuje in vse je izgubljeno.«

»Kako mislite, ne razumem Vas?«

»I, kako mislim? Tako, kakor sem že večkrat slišal po svetu. Saj vem, da ste dobri, ker radi izkazujejo usmiljenje ubožcem. Zato Vam tudi lahko to skrivnost razodenem, ker se ne bodete ravnali po slabem nauku. Stvar je prav kratka. Ako se namreč sadno drevo med najmanjsto in dvanajsto uro po noči s svedrom navrta do stržéna in v nastalo luknjo pričvrsti lesen klin, posuší se prihodnjo pomlad in tudi drugo se na istem prostoru nekako počasi obira.«

Naš sosed je zvedel dovolj.

»Tisto jablano, na katero je tako ponosen, bodem mu navrtal, potem pa naj drugim oponaša, da nimamo niti peške.«

Te misli so mu rojile po glavi, ko se je spravljal k počitku.

Prihodnjo jesen pa je res njega nasprotnik bil podrl na vrtu prej toli čislano drevo. Posušilo se je bilo, in nikdo ni védel temu vzroka. On se je pa smíjal in na tihem zagrozil, češ, tako bomo delali naprej, ako ne boš miroval. Prepričan je bil namreč, da je njegova hudobija uničila sosedu najlepše drevo. Ta pa je poklical svojo ženo in ji kazal rov pri rovu, katere so neki napravili raznovrstni žužki. Kako se je godilo mlademu drevesu na istem prostoru, bralcem ne moremo povedati, ker ga sosed ni zasadil. —

Uro hodá od Žalskega trga proti severozahodu je Peklo, jako dolga in pri vhodu zeló visoka jama, katere navpične stene zapirajo kratko dolinico. Iz nje teče potok, kateri si je izdolbel svojo pot v triasnem vapnenci. Povse še jama ni preiskana, ali toliko vemo, da se onda dobivajo dokaj lepi kapniki. Na levi stráni vódi steza v hribe.

Po noči je bilo in zvezde so migljale na nebu. Mimo pride vinjen hribovec, ki se ga je bil navlekel nad navadno mero. Blizu jame malo postoji in se s hripavim glasom zadère: »Ali si domá?«

»Sem, sem!« pritrđi mu hudobec, »toda takih pijanih muh tukaj ne pobiramo, le spravi se naprej.«

To mu je bilo dosti. Vsa pijanost ga je minula in pobiral je stopinje, da mu je sape zmanjkovalo. Od te dóbe neki ni več hodil

po noči mimo omenjenega kraja in še o mraku ga ni spravil nikdo tjakaj. —

Pod Mrzlico v Celjskih hribih je bilo bajè svoje dni jezero. Kmet je prignal jarem volov mimo ter ondu napajal. Zdjaci se pogrezne žival v globino in nikdar ni bilo sledú po nji. Po nekoliko letih pa najde pastirček ob vznožji raztrgane telege, katere je voda prinesla izpod hriba. Po tem poti se je tudi jezero izlilo v Sávinjo in od istega časa je ondukaj suha zemlja. —

Vozil je proti polunoči voznik od sv. Petra po poljski cesti v Godomlje. Blizu znamenja ga sreča velik mož z mrtvaško glavo, noseč mejnik na rami.

»Kam naj dam?« glasiló se je vprašanje.

Voznik, od strahú trepetaje, ni odgovoril ničesar, ampak po konjih udaril. A pomagalo mu je malo in še drugikrat in tretjikrat mu je stavila prikazen óno vprašanje. Napósled pa vendar izpregovorí: »Tjakaj, kjer si vzél.«

»Rešil si me groznega trpljenja, hvala ti!« reče in mu izgine izpred očíj koščeni mož. Velik greh je prestavljati mejnike, zavoljo tega pa tudi duše ne najdejo mirú, predno niso poravnale krivice, katero so za življenja storile sosedu — tako te poučí pošteni kmet, ki je s tem zadovoljen, kar mu je odkazala gosposka.¹⁾ —

Ob poti k sv. Jéderti se polagajo veje, šibice, storži itd. na kup, kateri se prilično zažgè. To je grmada, ki se dela na spomin »stari Mariljki«. Šla je neki od vinógrada, pa razbojniki so jo ondu usmrtili in oropali. Ker je torej storila naglo smrt, na katero ni bila pripravljena, zažiga se v vzveličanje nje duše omenjena grmada. Ker je to mesto v gozdu, plaši se posebno mladina in nikdar bi mimo ne šla brez kakega dodatka, katerega si je že prej pripravila. Pa še potem jo ulijejo drug za drugim, da se kar prah vzdiguje za njimi. —

Tisti čas, ko je bil še bob v klasji in pšenica v stročji — tako navadno prično pripovedovati kako »štórijo« — nesla je žena otroka h krstu, pa botre ni mogla dobiti nikjer. Na poti jo sreča bela žena ter vpraša: »Kaj pa nosiš, dobra žena?«

»Otroka nesem h krstu, pa nikdo neče botrinjstva sprejeti,« bil je kratek odgovor.

»No, če je taka sila, pa jaz stopim s teboj, odgovorila je bela žena — smrt —.

¹⁾ Glej prekrasno balado Gorázdovo »Mejnik« v 2. št. letošnjega »Ljublj. Zvona«, Uredn.

nikov na razpolaganje, ker jih je dobivala nekoliko brezplačno, ali od dotičnih uredništev ali pa tudi od privatnih oseb. Troški, ki jih ima društvo v ta namen vsako leto, znašali so vedno od 300—400 glđ. Imela je pa čitalnica časopisov:

	političnih	zab.-poučnih	skupaj		političnih	zab.-poučnih	skupaj				
L. 1867	25	+	25	=	50	L. 1877	27	+	23	=	50
„ 1868	31	+	22	=	53	„ 1878	21	+	19	=	40
„ 1869	33	+	23	=	56	„ 1879	21	+	19	=	40
„ 1870	26	+	21	=	47	„ 1880	22	+	18	=	40
„ 1871	26	+	23	=	49	„ 1881	22	+	19	=	41
„ 1872	28	+	24	=	52	„ 1882	21	+	21	=	42
„ 1873	28	+	24	=	52	„ 1883	21	+	19	=	40
„ 1874	31	+	24	=	55	„ 1884	21	+	19	=	40
„ 1875	30	+	27	=	57	„ 1885	22	+	19	=	41
„ 1876	28	+	23	=	51	„ 1886	18	+	19	=	37

Sploh je bilo v čitalnici na razpolaganje 191 raznovrstnih časopisov; izmed njih 106 političnih, 70 beletrističnih in poučnih, 15 pa oboje vrste skupaj. Dobivala jih je čitalnica: 36 z Dunaja, 23 iz Ljubljane, 20 iz Prage, 18 iz Zagreba, 9 iz Celovca, po 7 iz Novega Sada in Trsta, 6 iz Št. Peterburga, 5 iz Maribora, po 4 iz Gorice, Karlovca, Stuttgarta in Zadra; po 3 iz Berolina, Budimpešte, Budyšina, Lipsije, Lvova, Monakovega, Moskve in Piseka; po 2 iz Belega Grada, Brna, Gradca, Pariza in Skalice; po 1 iz Benetek, Cetinja, Cincinatija, Einsiedelna, Hildburgshausna, Novega Mesta, Siska, Sušaka, Varaždina in Varšave. Časopisov je bilo 65 nemških, 42 slovenskih, 26 hrvaških, 25 čeških, 10 ruskih, 9 srbskih, po 4 francoski in slovaški, 3 poljski, 2 laška in 1 sorbsk.

To so važnejši podatki, osvetljeni tako, kakor se dá o njih sploh poročati, ker primanjkujejo natančnejša poročila. Letna poročila, ki jih društvo o svojem delovanji izdaja, so pač v nekaterih obzirih natančna, splošno pa vendar ne toli natančna, da bi se dala na njihovi podlagi sestaviti obširna in pregledna zgodovina. To bi se dalo izvršiti le s primočjo vestnih zapisnikov ob odborovih sejah, katerih pa ni.

Fran Erjavec.

Predavanje **Fr. Levca** dné 17. aprila t. l. v čitalnici ljubljanski v prid Erjavčevi ustanovi.

Čestita družba!

Slovensko »Pisateljsko podporno društvo« me je pozvalo, da bi v javnem predavanji izpregovoril nekoliko besed o slovenskem pisatelji, pred kratkim umrlem profesorji Franu Erjavci in o njegovem mnogostranskem književnem delovanji. Prevzel sem sicer to nalogo, toda bojim se, da mi je ne bode možno zvršiti častno in v zadovoljnost Vašo. Kajti težko je zanimivo opisati življenje možá, kateri je dolgo vrsto let živel med nami, katerega smo do malega vsi poznali osebno ter prijateljski občevali z njim —, katerega zunanje življenje leži kakor odprta knjiga pred nami. Najmikavnejših dogodkov iz njegovega življenja pa zaradi raznih obzirov do soudeležnih oseb, ki bivajo še zdaj med nami, ni možno javno razpravljati.

A tudi o njegovem književnem delovanji je težko kaj novega povedati; kajti ni ga popularnejšega pisatelja v Sloveñcih, nego je bil pokojni Erjavec. Njegova pisava je ugajala duhovnikom, kakor posvetnjakom; učenjak, kakor učenec, kmet in gospod prebirata njegove spise z isto naslado; duhovita gospodična v gosposkem salonu, kakor priprosto kmetsko deklè v zadnji pogorski koči nahaja v njegovih spisih iste dobrodejne zabave. Erjavec je bil jeden tistih redkih pisateljev, ki je znal pisati za ves národ, a ne samó za posamezne dele njegove. Zategadelj je pa tudi smrt, ki nam je z neodvratno tragiko pobrala tega izbornega moža, živo občutil ves národ kakor splošno podeželno nesrečo.

I.

Fran Erjavec je bil porojen dné 4. septembra 1834. leta v Ljubljani v hiši Bernarda Klobovsa na Poljanah pod št. 26. (zdaj 49.) nasproti Marijanišču. Sedanji posestnik Klobovsové hiše je doktor Oskar Pongratz.

Oče njegov, Mihael Erjavec, bil je dolenjske krvi. Domá v Kriški vasi pri Višnji Gori, zvršil je nekoliko gimnazijalnih razredov v Karlovcí, bil pozneje vojak, kjer je došel do časti narednika ali feldveblja, potem pa je služil pri zakupništvu užitninskega davka ter bil napósled paznik ali priglednik v mestni klavnici ljubljanski.*)

*) Za mnogo podatkov ob Erjavčevih roditeljih se mi je zahvaljevati gospodu Petru Grasselliju, županu ljubljanskemu, kateri jih je izerpil iz uradnih spisov na mestnem magistratu. Pis.

Mati Erjavčeva je bila Ljubljancanka. Roditelji njeni so imeli malo branjarijo in trafiko v zgoraj omenjeni hiši na Poljanski cesti. Elizabeta Bezljajeva, tako je bilo njeno imé, slovela je v mladosti zaradi izredne lepote svoje. Ko je bil l. 1821. v Ljubljani zgodovinsko-imenitni vladarski kongres, prigodi se nekega dné, da je Eliza Bezljajeva prala perilo na Ljubljanci ter si po zvršenem delu umivala obraz, kar pride mimo ruski car Aleksander I. s svojim adjutantom. Ko car ugleda cvetočo perico, ustavi se, potegne iz žepa rdeč svilen robec ter ga smehljuje pomolj lepi deklici, da si obriše ž njim mokri obrazek.

Iz zakona Mihaela Erjavca z Elizo Bezljajevo se je porodilo četvero otrok, izmed katerih je bil naš Fran predzadni. Zakon je bil srečen; vendar se mi zdi, da je pri Erjavčevih máterina beseda veljala več nego očetova. Življenje v domači hiši nam Erjavce sam opisuje tako:

»Stanovali smo zunaj mesta. Pri hiši je bil vrt, v njem so rasla jabelka, hruške, češplje in tudi jedna češnja. V gornjem konci so bile gredice, na katerih so vse leto noter do pozne jeseni cvetele cvetice modre, rdeče, rmene in pisane. Moj oče so imeli ž njimi posebno veselje in če le niso imeli boljšega opravka, gotovo so bili na vrtu. Mati so bili pa bolj praktični; po stráni so gledali lepe rože, in če je prišla govorica na vrt, vedno so godrnjali, zakaj je ta lepi prostor brez vsacega dobička na vrtu. Oče, ki jim je bil hišni mir nad vse, udali so se napósled máterinim željam, in neko pomlad, jaz sem začel ravno v šolo hoditi, vrgli so mati z vrta vse rože in vse korenine, katere so oče še prejšnjo jesen s slamo zavarovali proti mrazu. Iz gredic je postala njiva, in namesto tulipanov in narcisov, namesto balzamin in georgin so posadili mati drago ameriškansko zelišče — krompir. Le za plotom so pustili očetu majhen prostor, kamor so presadili tiste cvetice, ki so jim najbolj k srcu prirasle, ker materi bi se bili oče na tihem vendar le smilili, ko bi jih bili pripravili ob vse veselje.«

»Ali ljubša ko cvetlice in krompir, ljubša ko jabelka in češnje, dasi tudi sem jih prerad zobal, bila mi je velika mlaka konec vrta, ki tudi v najhujši suši ni uschnila. To je bilo moje morje, po njem so se vozile moje barke v daljna mesta; na niti sem jih vodil celó v Ameriko. Tja sem vozil pesek, nazaj sem pa nakladal češnjevih pešek. In če se mi je po nesreči potopila barka, nisem dolgo žaloval, naredil sem si drugo — od popirja.«

»Moje morje je bilo tudi živó. Žabe vsake velikosti so gospodovale v njem; vodni močeradi so kakor somi plavali sémtertja, široki

vodni kebri v črnih frakih so se potapljali, vodni ščipalec je s kleščami prežal na mušice, ki so plesale nad vodó. Po ves dan sem stal kraj svojega morja in premišljeval živali, ki so tu notri živele in trpele. Še po noči v sanjah sem bil pri njih in o pomladnih večerih, ko sem ležal že v postelji, bila mi je najslajša muzika regljanje mojih žab, ki sem jih vse poznal, od najmlajše do najstarejše, ki je bila lepo zelena, po hrbtu pa je imela tri rmene proge. Najprej je jel moški bas poskušati žalostne glasove, odgovarjal mu je pa tanek glas — zdelo se mi je, da ga poznam. — Nekaj časa sta si odgovarjala v zateglih akordih, potem vse potihne; ali v tem hipu zagrmí ves kor, in regljanje se je razlegalo daleč okoli v neizrečno moje veselje, ali v veliko nejevoljo matere moje. In tudi po zimi, ko je moja regljajoča banda spala pod ledeno skorjo, imel sem na morji nepopisno veselje. Bilo je mraz, da je vse pokalo; s sosedovim Andrejčkom sva se pa drsala po vrtu, da so iskre švigale izpod podkovanih petá, kadar ni bilo matere domá. — Nikoli te ne pozabim, mlaka na vrtu! Dnevi, ki sem jih preživel kraj tebe, bili so moji najsrečnejši!»

A kmalu je bilo konec te lepe idile.

Neko noč ljubljanski mesárji neusmiljeno pretepó Erjavčevega očeta; zjutraj ga najdejo nezavestnega ležočega pred klavnico in umrl je malo dnij potem. Pri Erjavčevih se je udomačilo uboštvo. Naš Fran je iz šole gredé večkrat gladen pobiral po tléh česnje, katere so poizgubljale branjevke; o prostih dnéh pa je s starejšo sestró hodil na Golovec po gozdno suhljád. Čez nekoliko let se mati njegova znova omoži v Zálog. Fran pa ostane pri stari svoji materi. A kakor je na naglem izgubil očeta, tako nekoliko let pozneje tudi mater. V Zálogu je imela mati njegova krémo. Nekega dné hoče brzo steči po stópnicaх v globoko klet, opotakne se in pade tako nesrečno, da se ubije pri tej priči. Skrbela je že tedaj in tudi pozneje največ teta njegova, očetova sestra, bivša kuharica pri kanoniku Andrijolliju, kateri je Erjavec pozneje to dobroto povračal z otroško ljubeznijo, hraneč jo kakor mater svojo pri sebi v Gorici do smrti njene.

V šoli se mu sprva ni dobro godilo. Prilezel je sicer do četrtega razreda pod ostrega učitelja Ivanetiča, a tu mu je pošla vsa njegova učenost. Pouk je bil ves nemški in Erjavec je ujel komaj vsako deseto besedo, konec leta pa nesel debelo dvojko na svoje Spodnje Poljane. Vendar poskusi srečo svojo še drugo leto. Zdajci se mu pa, kakor mi je sam pravil, kar nekega dné odmašé ušesa in razveže jezik, da jo je znal rezati po nemški. Odslej je bil Erjavec ves čas četudi

ne izvrsten, vsaj soliden in dober dijak, tudi na gimnaziji, kamor je vstopil jeseni leta 1847. ter jo zvršil leta 1855.

Tista leta je živel v Šiški pri Ljubljani znani prirodopisec Ferdinand Schmidt. Za ogromne svoje prirodopisne zbirke je potreboval pomočnika in dobra sreča privéde Erjavca že v drugi šoli v Schmidtovo hišo. Vse proste dni je odslej pomagal Schmidtu urejati njegove zbirke, ali pa je staremu múžu prebiral prirodopisne knjige. Ondukaj se je Erjavec seznanil tudi z mnogimi drugimi kranjskimi prirodopisci, tako z Dežmanom, Hauffenom in Hofmannom. V njih družbi je oblázil velik del kranjske dežele ter preteknil, išoč redkih žuželk in polžev, marsikatero podzemeljsko jamo in otolino. Erjavec je sam to življenje opisal z nedosežnim humorjem v »črticah iz življenja Šnakšnepskovskega,« natisnenih v Janežičevem »Glasniku« l. 1858.

Po zvršeni maturi leta 1855. se Erjavec odloči za učiteljski stan ter odide na Dunaj studirat kemije in prirodopisja. Tukaj je pridnemu dijaku učna uprava naklonila izdatno podporo s tem, da mu je podelila državno ustanovo, znašajočo 300 gld., pod tem pogojem, da se Erjavec pripravi za učitelja na realkah, katere so takrat začeli snovati po Avstriji. Že junija meseca 1859. leta, tedaj ne še po celó štiriletnih studijah, oglasi se Erjavec za preskušnjo, pri kateri je imel pa nekoliko nesreče, kajti iz glavnega svojega predmeta, iz kemije, bil je potrjen samó za nižje razrede, iz prirodopisja pa za višjo realko.

Poskusno leto je potem Erjavec odslužil na realki v Gumpendorfu ter bil poleg tega od dne 15. junija do dne 30. oktobra 1860. leta prêfekt v Terezijanski akademiji.

Ker je pa tedaj vsemogočni ministerski svetovalec Klecman, poročevalec v naučnem ministerstvu, pri vsaki priliki poudarjal, da nobeden profesorski kandidat slovenskega rodú ne dobi službe na Slovenskem, odloči se Erjavec iti na Hrvaško in dné 30. oktobra 1860. leta je bil imenovan za pravega učitelja na zagrebški realki.

Tu je prebil Erjavec jednajst jako srečnih let.

Hrvatje so Erjavca visoko čislali zaradi njegovega korenitega strokovnjaškega znanja, in tudi zategadelj, ker je bil izboren in vesten učitelj, ljubezniv prijatelj in kolega in redek, pôšten značaj. Bil je na Hrvaškem kakor domá, govoril je izvrstno hrvaški in kmalu se privadil tudi hrvaškimi društvenimi običajem. Hrvaško zemljo je kmalu bolje poznal, nego vsak Hrvat; prepotoval je vso od konca do kraja. Tako n. pr. je septembra meseca leta 1864. z direktorjem Torbarjem in prof. Matkovičem potoval na Klek, na Plišivico in na Plitvička jezera. Iz Gospiča se je Torbar povrnil v Zagreb, Erjavec in Matkovič

pa sta šla v Zrmanjo, Knin, Šibenik in odondot po morji v Trst. Erjavec je na turški meji, zlasti v Kršlji, preiskal ondotne podzemeljske jame. Na turško-dalmatinsko-krajiški meji ustavi popotnika sredi gozda znani razbojnik Skundrič, a ne stori jima ničesa, ko mu povesta, da sta učitelja, a ne uradnika.

Prepotoval je največ peš tudi Slavonijo, krenil je celó čez državno granico v Banjaluko ter obiskal tudi Srem in Beligrad. Leta 1867. je bil z realčnim direktorjem Torbarjem, prof. Rihtaričem in sedanjim senjskim škofom Posilovičem v Parizu. Sicer pa je počitnice prebil v prijateljski družbi ali v Ljubljani, v Železnikih, v Škofji Loki, na Bledu ali v Kamniku. Kajti dasi udomačen v Hrvaški, srce je vedno ohranil svoji slovenski deželi. Ko tedaj leta 1871. nastopi doba Hohentwartovega ministerstva, misli Erjavec, da so Slovencem napočili ugodnejši časi; zato poprosi učiteljske službe na realki v Gorici, kamor je bil res tudi imenovan dne 17. avgusta leta 1871.

Gorica je solnčno in prijazno mesto z lepo, vinoródnó okolico. Vendar se je tu jelo Erjavcu kmalu močno tožiti po veselem, živahnem Zagrebu. V Gorici ni bilo nobene vesele prijateljske družbe, nobene znane rodbine, nobenega javnega slovenskega življenja. Po krčmah in kavarnah je gospodarila furlanščina, kolegi so bili z redkimi izjemami sami Italijani, nemški Pemci in Tirolci ali pusti Slovenci; le redkokdaj se je mala domača družba zbrala v čitalnici. Naravno, da se je Erjavec čutil jako zapuščenega in večkrat je meni, ki sem ž njim vred prišel v Gorico, rekel naravnost, kakó mu je žál, da je odšel iz Hrvaške. A ker ni našel v pofurlanjeni Gorici nobenega dušnega užitka, zatekel se je v naročaj večnolepe prirode. Ni ga bilo prostega dné, da bi Erjavec ne bil obesil popotne torbe čez rame, pa hajdi na kršni Kras, v Trnovski gozd, v ravno Furlanijo, v solnčna Brda ali proti vinoródni Vipavi. Časih je odšel tudi kar za več dnij v snežene vrhove Julskih Alp, na Krn, Prestreljenik, Matajor ali v Triglavsko pogorje.

Ker sem čestokrat spremljal Erjavca na teh izletih, bila mi je prilika natančneje opazovati in spoznati vse mnogovrstne vrline tega izbornega moža.

Vsak izprehod, vsaka pot mu je imela znanstven namen. Hotel je upoznati vse Primorje v geološkem, zemljepisnem in prirodoznanstvem oziru. Prebrskal je vsak grmič, zdaj pobral drobnega polža, zdaj ujel bronzozega hrosta, zdaj odkrušil kos kamena, zdaj utrgal nezatno bilko. A vse to nabiranje ni kar nič motilo prijateljskega razgovora. Erjavec je védel vedno kaj novega povedati. Zanimali so ga vsi dogodki javnega življenja, zlasti ako so se tikali slovenskega národa; za-

nimala ga je vsaka politična in literarna novica in ob vsaki stvári je imel svojo utemeljeno sodbo. Mož obširnega strokovnega znanja bil je obdarjen s prirojenim tankim ukusom in poznal je tudi leposlovne proizvode raznih velikih literatur; pesnike slovenske pa je znal do malega vse na pamet in znana mu je bila vsaka povest, vsaka, še tako nedolžna razpravica domača. O sebi in spisih svojih ni govoril nikoli; ako pa sem jaz zasukal govorico na literarno delovanje njegovo, pomudil se je rad pri takem razgovoru, toda samó zategadelj, da mi je našteval formalne napáke in tehniške nedostatke svojih povestij in znan stvenih razprav.

In kakor sebi, tako je bil tudi drugim pisateljem jako oster, toda pravičen kritik; večkrat je grajal, nego hvalil, a graja njegova ni bolela; kajti Erjavec je imel obilo na razpolaganje tiste čudovite stvarí, katere tolikrat pogrešamo tudi pri omikanih ljudéh in katero i.menujemo t a k t. Morebiti nikoli v svojem življenji ni razžalil nobenega človeka, dasi je káj rad ugovarjal trditvam, s katerimi se ni ujemal, ter trdovratno branil svoje mnenje, katero je modro izrekel. Mnogo sem v svojem življenji srečal omikanih ljudij, a malo poznam takšnih, da bi bila njih družba prijetnejša nego njegova. In ako sva po daljšem potovanji zvečer posédla okoli ognjišča med vesele Vipavce ali glásne Kraševce ter se krepčala s sladko reboljo ali kraškim teranom, oživel je Erjavčev humor in v veselem razgovoru nam je potekel večer. Pri vsem tem pa je Erjavec vlekel na uhó vsak glas, vsako frazo in besedo, velikrat me je dregnil z nogó, rekoč: »Ali ste čuli?« In rěči moram, da večkrat nisem čul ničesa, dasi je bila slovenščina moj metier; Erjavec pa je molčé dnevnik potegnil iz žepa ter zapisal novo frazo, nov izraz iz narodovih ust. In tako je nabral tisto neprecenljivo jezikovno gradivo, katero je več let priobčeval v Matičinem letopisu »iz potne torbe« in s katerim je tako lepo obogatil slovenski slovar in slovensko frazeologijo.

Drugo leto svojega bivanja v Gorici se Erjavec oženi z lepo, ljubeznivo gospodično. A medeni tedni njegovega zakona so bili kratki. Mlada žena zbolí nevarno in ni še dobro okrevala, zgodí se Erjavcu druga nesreča. Neko poletno noč je v Gorici razgrajala silna nevihta; strela udari v Erjavčevo stanovanje in ubila bi bila brez dvojbe obá, Erjavca in gospó njegovo, da ni bil na veliko srečo k posteljima napeljan zvónc, po čigar jekleni vrvi je odskočila smrtonosna električna iskra. Strah, katerega je Erjavčeva gospa prebila tisto noč, imel je zánjo hude nasledke; poprej vesela in živahna, postala je odslej melanholična in nervozna in z leti se je povečala ta bolezen tako, da Erja-

vec ni užival tiste blagodejne sreče, katere se je nadejal in katero bi bil po vsi pravici zaslužil v toliki meri, kakor nobeden drug človek ne.

Ko je bil tedaj dné 13. novembra leta 1875. imenovan za rednega vseučiliškega profesorja v Zagreb, moral se je temu jako častnemupozivu odpovedati zaradi svojih rodbinskih razmer. Z vso očetovsko ljubeznijo pa se je oklenil svojih otrók, dveh hčerâ in živahnega dečka Milana. A tudi v to srečo je nemila usoda posegla z neusmiljeno rokó. Duševno in telesno lepo razviti in bogato nadarjeni Milan umrje po kratki bolezni leta 1884. v sedmem letu dóbe svoje. Tega udarca Erjavec ni mogel preboleti, zlasti, ker je bil nesrečni mož prisiljen ločiti se tudi od svojih dveh hčerâ ter ji iz hiše domače poslati v Škofjo Loko tujim ljudem v vzgojo. —

V svetovni zgodovini, kakor v vsakdanjem človeškem življenji velikrat opazujemo rodbine, katere od rodú do rodú preganja usodna tragika, dokler z neusmiljeno močjo ne uniči zadnjega bitja.

In takim nesrečnim rodbinam bi jaz prišteval Erjavčevo.

Očeta so mu ubili ljubljanski potepuhi; mati se mu je ubila sama; v mladosti še je izgubil svoja dva brata; smrt mu je vzela iskreno ljubljeno sestro. Zapuščena sirota je ostal sam na svetu.

In ko si hoče ustanoviti domače ognjišče, spet poseže vmes tista tragična usoda, razdere mu srečo, ugrabi mu dragega sina, odvêde ljubljeno hčerki; a te nesreče ni še dovolj — tudi on sam mora priti na vrsto! Zdrav in krepak mož nenadoma in neprevidoma po jednourni bolezni izdihne dné 13. januarija t. l. plemenito svojo dušo!

II.

Oglejmo si nekoliko še književno delovanje pokojnega Erjavca.

Njegovo pisateljevanje je ravno tako mnogovrstno, kakor razsežno. Erjavec je napisal dolgo vrsto učenih prirodopisnih razprav; sestavil nam je celo kópo šolskih knjig; nabral obilo jezikoslovnega jeklenega zrnja; njegove povesti in novele se prištevajo najboljšim, kar jih imamo Slovenci; v humoreskah in potopisih ga doslej še nihče ni dosegel in s svojimi »Domačimi in tujimi živalimi v podobah«, s katerimi je genijalno in samostvorno populariziral prirodopis, podal je Slovincem pravo zlato knjigo.

Erjavec je bil med svojimi kolegi in tovariši na glasu učenjak, ki je paznim očesom zasledoval vsak napredek prirodopisne vede ter

svoje razsežno in korenito znanje pokazal z mnogimi razpravami, spadajočimi v njegovo stroko.

Pod naslovom »o postanku i razvitku trakavica« je l. 1862. v programu zagrebske realke korenito opisal trakuljo.

Dve leti pozneje je v »Književniku« priobčil lepo razpravo »o vlasicah ili trihinah«. V 31. knjigi »Rada« jugoslavenske akademije je napisal epohalno razpravo »Slavonija v malakologičnom pogledu«, ki je bila sad večletnih njegovih studij in večletnega nabiranja in opazovanja. Zlasti zaradi tega spisa njegovega ga je jugoslavenska akademija dné 23. novembra 1875. leta izvolila za svojega dopisujočega člana.

Njegovo ime je zaslovelo tudi med nemškimi in francoskimi učnjaki. Družba »Société malacologique de la Belgique« v Bruselji ga je pozvala na sodelovanje in v njenih letopisih je priobčil razpravo »Contribution à la malacologie de la Croatie«.

A najimenitnejša znanstvena razprava, katero je priobčil Erjavec, slóve: »Die malakologischen Verhältnisse der gefürsteten Grafschaft Görz im österreichischen Küstenlande«. Natisnena je v programu goriške realke 1877. leta ter obseza 82 stranij velike osmerke. — Pri vsch malokologi ali polžarjih te ta učena razprava vzbudila soglasno hvalo.

Doktor Kornhuber, profesor na politehniku dunajski piše n. pr. o nji (»Zeitschrift f. d. Realschulwesen«, Wien 1877, pag. 189): »Der Verfasser liefert . . . in dieser Arbeit eine Aufzählung der in Görz und Gradisca lebenden Binnenmollusken in systematischer Anordnung mit Angabe der gebräuchlichsten Synonymen der einzelnen Species und der bisher bekannten Fundorte der letztern, zu deren Feststellung derselbe auf Excursionen durch das interessante Ländchen nach allen Richtungen, während seiner sechsjährigen Wirksamkeit als Lehrer der Naturgeschichte an der oben bezeichneten Lehranstalt, wesentlich beitrug . . .

Die angezeigte Abhandlung kann als eine recht erwünschte Vervollständigung gelten von Kreglingers systematischem Verzeichnis der in Deutschland lebenden Binnenmollusken (Wiesbaden 1870) . . . Der Aufzählung von 421 Arten schickt Herr Prof. Erjavec eine interessante Charakteristik der Regionen des Landes mit Rücksicht auf vertikale Erhebung, Klima und Boden voraus, indem er I. Hoch-, II. Mittelgebirge, III. Isonzoebene, Brda und Wippachthal, IV. den Karst und V. die Meeresküste unterscheidet, und gibt für jede Region die sie bezeichnenden Mollusken-Arten an. Endlich folgen drei Uebersichtstabellen, deren erste die Verbreitung der Arten nach den fünf Regionen,

die zweite die Vertheilung der Familien und Gattungen, und die dritte das numerische Verhältniß der in den verschiedenen Gebieten vorkommenden Mollusken darstellt. Ein vollständiges Register der Artnamen und Synonymen erhöht die Brauchbarkeit der Abhandlung, welche wir als ein neues Zeichen verdienstvoller naturwissenschaftlicher Thätigkeit der Görzer Oberrealschule begrüßen und wertschätzen.«

Prvi nemški konhiliolog Kobelt omenja v svoji kritiki, da je Erjavec v tej razpravi opisal 111 polžev, ki poprej niso bili znani na Goriškem ter dostavlja: »Wir begrüßen darum mit Freude eine neue gründliche Bearbeitung, wie sie das Gebiet von Görz nun durch Prof. Erjavec erfahren hat. Nicht nur erhebt sich die Zahl der bekannten Arten von 90 auf 201, sondern wir erhalten auch zahlreiche, sehr interessante Angaben über die Verbreitung der einzelnen Arten, über Lebensweise und Vorkommen. — Der Verfasser hat zweifellos mit seiner Fauna von Görz der europäischen Mollusken-Geographie einen nicht unwichtigen Beitrag geliefert.«

Znani polžar Oskar Böttger v Frankfurtu na Odri imenuje Erjavčevo razpravo »eine meisterhafte Arbeit« (Palaeontographia, Suppl. III. pag. 31, Cassel 1877). Isti učenjak je nekega novega polža krstil »Clausilia Erjaveci« z dodatkom: »Ich nenne sie nach dem um die Malakozoologie der Länder der Adria so hochverdienten Herrn Prof. Erjavec in Görz« (Cf. Rossmässler, Iconographie VI, pag. 101).

Toda več nego s temi učenimi studijami in razpravami koristil je Erjavec národu slovenskemu z drugimi spisi svojimi prirodoznanske vsebine. Poudarjati nam je tukaj, da je Erjavec prvi profesor, ki nam je razven botanike oskrbel vse v njegovo stroko spadajoče šolske knjige. Spisal nam je živalstvo, kemijo, mineralogijo, somatologijo. Res, da so nekatere teh knjig poslovenjene, toda kakó so poslovenjene! Ta lepi jezik, ta krepki in jedrnati zlog, ta bistra in prozorna pisava — to so svojstva s katerimi se nobena druga šolska knjiga slovenska ne more ponašati v toliki meri, kakor se odlikujejo ž njimi Erjavčeve knjige. Njemu preláganje ni bilo hlapčevsko, mehanično delo. Bil je tudi v prevodih svojih silno vesten in natančen. Znano mi je, kakó je prirejal za natisek svoj »Prirodopis živalstva« v drugem izdanji l. 1872 Po tri dni, po ves teden je časih razglábljal in premišljal kako posebno karakteristično besedo ter ugibal, kakó bi ji dal pravo slovensko, lice. Pregledavala sva Cigaletov, Vukov in Miklošičev slovar, a napósled je morala vendar priti na vrsto — ultima ratio: pisal je pónjo Levstiku v Ljubljano ali Šuleku v Zagreb. Zategadelj pa tudi nobeden

učni predmet v slovenščini nima tako izbornih učil, nobeden predmet tako dovršene terminologije, kakor zoologija, mineralogija in somatologija. In kar je največ vredno, to terminologijo je Erjavec iz večine zajél naravnost iz národovih ust!

A ne samó za učenjake in za šolo, tudi za priprosti narod je Erjavec zastavil večče svoje peró, učil ga je ljubiti prirodu, v njenih bitjih čestiti vsemogočnega Stvarnika, na drugi stráni pa v svoj prid obračati mnogovrstne prilike, katere priroda podaje človeku. Njegove »Domače in tuje živali v podobah«, kakor tudi »Naše škodljive živali v podobi in besedi« so pisane tako izborno, da poleg prijetne zabave človeku blažé srce, bistrijo um in mu povzdigujejo dušo do Bogá. Takó pa je bilo mogoče pisati tudi samó možu, ki je bil ves čas svojega življenja s preprostim národom v živi dotiki, ki je korenito poznal njegove nazore o živi prirodi, poznal njegove pesmi in pravljice o živih bitjih, in ki je bogate zaklade svojega znanja zavijal v besedo, kakeršno je čul iz národovih ust samih.

In kaj naj rečem o njegovi »Mravlji« in o njegovem »Raku«? To sta spisa, ki bi Francozu Micheletu ali Nemcu Brehmu delala veliko čast; v slovenski literaturi nimata sebi podobnega sódruga. Človek ne vé, čému bi se bolj čudil, ali ljubeznivemu humorju, ali divnemu jeziku, ali pisateljevi nedosežni spretnosti, s katero na najjednostavnejši in najpreprostejši način bralcu tolmači največje prirodnopisne uganke in probleme. »Mravlja« se bere kakor epos in pisana je z vsem znanjem prave pesniške tehnike. Pisal jo je pa Erjavec, ko je imel dveindvajset let; ali bêri jo danes, — trideset let po tem, ko je prišla prvič na svetlo — mikala te bode, kakor bi bila včeraj potekla izpod Erjavčevega peresa. In to je naravno! »Mravlja« je klasičen umetniški proizvod in vrednost in slava njena je neminljiva. Samó jeden spis se v naši literaturi more meriti ž njo, in to je »Rak«, katerega je opisal Erjavec l. 1881. v »Ljubljanskem Zvonu«. — »Mravlji« in »Raku« je dal Erjavec tako obliko, da bralec prvi hip ne vé, kaj je bila pisatelju prvotna in glavna namera: je li hotel ta dva objekta na poseben način znanstveno opisati, ali je hotel ž njima bralca samó zabavati: težko je najti mejó, kje v teh dveh spisih jenjava prirodnopis in kjer se začenja leposlovje. In gotovo je upravičena želja, da bi spisi, kakeršni so »Mravlja«, »Rak« in »Rastlinske svatbe« Erjavčeve, postali tipični v našem slovstvu in da bi tudi drugi učenjaki, kadar obravnavajo znanstvene tvarine, dajali spisom svojim tako obliko, kakeršno jim je znal dati Erjavec; potem bi pojenjale tožbe, da so slovenski pisatelji vselej dolgočasni, kadar tolmačijo večjemu občinstvu kakšen znanstven predmet.

Z navedenimi spisi pa še nikakor ni izcrpljeno poročilo o Erjavčevem književnem delovanju, kajti Erjavec zavzema tudi v leposlovju slovenskem častno mesto, in kjer se imenujejo prvi novelisti naši, tam se mora poleg Levstika in Stritarja, Jurčiča in Mencingerja, poleg Kersnika in Tavčarja omenjati tudi dično njegovo ime!

Z vsemi odličnostimi izborne svoje pisave združeval je Erjavec neki posebno ljubezniv humor in izreden dar prijetnega pripovedovanja. Ne rečem preveč, ako trdim, da ga doslej v tem oziru razven Levstika ni prekosil nobeden slovenski pisatelj, niti Jurčič ne. Tudi Jurčič ima obilo humorja, toda njegov humor je nekako rezek, suh in preišljen, Erjavčev pa nežen in naraven; Jurčič pripoveduje točno, natančno in počasi, Erjavec naglo in prijazno. Res, da v fotografski karakteristiki delujočih oseb in v psihološkem razvoju njih dejanja Jurčič daleč nadkriljuje Erjavca, a nasproti ima Erjavec spet prednost, katere zastonj iščemo pri Jurčiči. Jurčič za prirodo nima nobenega očesa, njemu je človek glavni in jedini predmet opisovanja; nikjer ne nahajaš v Jurčičevih spisih kakega prizora iz večnolepe narave; on ne vidi niti ptic, niti cvetlic, ker je preveč realist, da bi se oziral na take stvari. Erjavčevim leposlovnim spisom pa ravno prekrasne slike in epizode, izvirajoče in zajete iz natančnega opazovanja prirode, dajó neko posebno milino in lepoto.

Prvo povest je priobčil Erjavec v »Novicah« leta 1857. Imenuje se »Véliki petek«. V Janežičevem »Glasniku« je objavil povesti »Na stricovem domu«, »Zamorjeni cvet«, »Husarji na Polici« in »Izgubljen mož«. — »Družba svetega Mohorja« je dala na svetlo njegove povesti »Hudo brezno« in »Ni vse zlato, kar se sveti«. Povest »Hudo brezno« spada med najlepše, mladini in preprostemu národu namenjene povesti slovenske. Vredna vrstnica je Ciglarjevega »Svetina« ali Jurčičevega »Jurija Kozjaka«. — Povest »Na stricovem domu« je spomina vredna zategadelj, ker se vidi iz nje, kakó je bilo pisatelju ležeče na tem, da bi Slovencem podal novelo, zajeto iz domačega življenja, in pisano samostvorno, ne ukrojeno po tujem vzgledu. — Novelo »Zamorjeni cvet« prevéva neka posebno blaga melanholija. In kako bi je ne; saj nam je pisatelj v nji, seveda v pesniški obliki, podal žalostno zgodovino prve svoje nesrečne ljubezni. Valentin, ki po neizmernih gozdih daljne Minnesotte in ob prostih bregovih veličastnega Mississippija išče mirú in pokoja srcu svojemu, to je mutatis mutandis Erjavec sám, in nesrečno omožena in zapuščena Regina v lepem slovenskem grádu, kateri hoče póciti v brezkončni bridkosti srce, to je bivša nevesta njegova, katero

je izgubil, kakor mi je sam rekel, po svoji krivdi. In kako je pisana ta povest! Kakó lepó se prílega elegični ton nesrečnemu koncu dejanja! In s prvo vrstico vzbudi pisatelj zanimanje bralčovo, katero raste od odstavka do odstavka; bojiš se konca in vendar ga komaj pričakuješ!

Kaj pa naj rečem o njegovi noveli »Husarji na Polici«? Samó jedno napako ima, to namreč, da je prekratka! Kakor v »Raka« in »Mravljo«, tako je zbral Erjavec vse raznovrstne prednosti svoje pisave in jih položil v to povest. Živahno dejanje, dovršena karakteristika, prava resničnost poleg pesniškega zanosa, duhovit dialog, humor, dovtip in šala — vse to podaja duši tvoji tisti slastni užitek, ki je svojstvo pravih klasičnih proizvodov. Ni ti še zamrl smeh na ustnih, že ti igra solza v očesi in težko ti je zbrati čute svoje ter povedati, katera oseba v povesti ti bolje ugaja, ali modri oče župan, ki brati ne zna, ali potepuh Matizelj, ki je zdaj, ko prihajajo husarji v zapuščeno vas na vkvartiranje, najimenitnejša oseba v vasi zató, ker zna nekaj nemški lomiti; ali lepi vahtmajster, ali možaželjna vdova krčmarica, ali ljubezniva Anka, ali premeteni husar cigan Miško — dokler se vse tvoje zanimanje ne koncentruje okoli junaškega, značajnega in moškega ritmajstra Mokošinja in okoli živahne grajske Bêrte!

Povedal sem že, da je bil Erjavec velik prijatelj peš-koraka in ako je le utegnil, porabil je vsak prost dan za daljši izlet. Odtod izvirajo mnogi njegovi potopisi, katere je objavil v raznih časih in raznih časopisih. Nekateri izmed njih, n. pr. »Pot iz Ljubljane v Šiško« ali »Kako se je Slinjarju iz Golovca po svetu godilo?« imajo namen s satiro in ironijo šibati napake slovenskih turističnih pisateljev; drugi pa n. pr. »Gostba v Mazinu«, »Spomini s pota« in »Med Savo in Dravo« smejo se prištevati pravim biserom našega slovstva. Število slovenskih potopisov je — legijon! A kje je brati potopis, ki bi se le iz daleka mogel primerjati Erjavčevemu potopisu »Na kraški zemlji« (»Zvon«, 1877.)? Vzemi v roke ta potopis in bêri ga, ne vzdržiš se solze! Kako ti je tu opisano kraško ognjišče, »beseda« v kraški vasi, pri kateri zložno sodelujejo sivi župnik, mladi kaplan, šibki učitelj, kmetski fantje, zorna dekleta, in se napósled vsi vaščanje od prijazne deklamovalke do sivega očeta župana navdušijo za sveto stvar domovinsko, da stojé in odkriti na župnikovo znamenje zapojó: »Hej, Slovenci!« Pravijo, da je kitajski car ukazal Državinovo odo »Bog« z zlatom in svilo vezti ter jo obesiti na steno palače svoje. Tako bi moral tudi nedosežni ta potopis viseti po šolah naših, kakor pravi vzor lepe pisave, prijaznega humorja in poštenega mišljenja v vzgled in posnemanje mladini naši.

Drobnejših spisov njegovih ne bodem našteval, dasi tudi oni niso brez pomena. Omeniti hočem samó, da je zadnje čase pripravljaval za tisek »Malakologične razmere mejne grofije Isterske« in »Zoologične črtice s kvarnerskih otokov« in da je študiral zlasti ribe ter zadnjih pet let v ta namen prepotoval vse Primorje in vso Kranjsko; toda ni mu bilo dano završiti vélikih teh svojih del.

Gospoda mója, pri kraji sem! Samó še dve, tri besede. Kajti poročilo moje o književnem delovanji Erjavčevem bilo bi jako nedostatno, ako bi izrecno ne poudaril, kako čisto je bilo njegovo peró! Nikoli ni zapisal nobene besede, ob katero bi se mogel kdo spotikati v moralnem ali étičnem oziru. Njegovi čisti spisi so lep odsev njegove plemenite duše. Lepo je opazovati mladino v šoli, kadar pride v berilu na vrsto Erjavčev spis. Obrazi se učencem razvedré, oko jim žari in po petnajst rok se vzdigne na jeden pot: vsak hoče brati!

Preverjen sem, da on, ki je dela Stvarnikova slavil v taki nedosežno lepi besedi, kakor doslej še nihče v Slovencih, on je prejel od vsemogočnega Stvarnika zasluženó plačilo. A dolžnost naša je, da ne zábimo njegovih sirót. Njemu, ki je otrokom našim v spisih svojih ostavil toliko duševnega užitka, smo dolžni, da skrbimo za hčeri njegovi. In Vaša navzočnost, čestita gospóda, danes v tej dvorani mi je veselo poroštvo, da slovenski národ izpolni tudi to svojo dolžnost!*)

*) Ker podpisani pripravlja obširnejši životopis pokojnega Erjavca, da ga za uvod dodá njegovim »Izbranim spisom«, katere misli prihodnje leto na svetlo dati »Matica Slovenska«, bil bi jako hvaležen vsakemu, kdor bi mi ob izbornem tem pisatelji, o njegovem življenji in delovanji hotel poslati kakšen doslej neznan podatek.

Fr. Levce.



Na samostanskem vrtu.

Z brevírjem v róci po stezici béli
Molčé sprehája star se minorit.
Za góro že se žarno solnce séli,
Večérnica z nebá razsipa svit.

Meglíca vonjajoča lahno plava
Nad zasajenimi gredícami
Ter vzibajoč jíl v sanje poigrava
Ljubó se s péstrimi cveticami.

Skrivnostno skozi mlado se zelénje
Belí visóki samostanski zid,
Na jedni stráni mirno zróč življénje,
Na drugi tok borjenja valovit.

Meníhu se smehljá okó — saj nosi
V pobóžnem srci najrahlejší mir,
In pómlad pisan cvét na pot mu trosi,
Na pot, na golo téme in — brevir . . .

Fr. Gestrin.



Drobne pesmi.

1.

Oj, studéna, šumna voda,
Zopet v tvoje zrêm valove;
Pómlad nôva krije zemljo,
Záme ni pomládi nove.

Pókoj je minil mrtvaški,
Rádlost se vrnila v loge,
Jaz jedini se ne morem
Izbeíti temne toge.

2.

V dolíni tihí cvéla je,
Samó zamé dehtéla je.

Pokrila slana dol, goró,
Pokrila rožo mi mladó.

In véli cvet sem v grob dejál,
Srcé še svóje mu dodál.

3.

Zášlo solnce, kakor v sanjah,
Mórje ziblje se;
K njemu z védre visočíne
Mrak nagiblje se . . .

Zášlo solnce tudi meni
Osamljénemu;
V némem jádu se nagibljem
H gróbu njénemu.

4.

Kaj prišla si iz temíne,
Iz nočí jadú in boja,
Osamljéna solza moja?
Skrij se, vrni se v globíne!
Svetu bi izdála bolečíne . . .
Svet je brez srcá,
Ne umé gorjá . . .
Skrij se, vrni se v globíne!

Rádinski.



Rastinske bolezní.

Spisal Ivan Šubic.

III.

(Dalje.)



Rastlina srka, razven ogljikove kisline, vso hrano iz tál in zato je kemijska kakovost redilne zemlje bistvene važnosti za zdravje cvetličnega organizma. Niti jednega izmed znanih potrebnih živíl né sme pogrésati v prsti, ako hočemo, da nam rastlina ne bolcha in ne pogine. V prvi vrsti mora imeti cvetlica primerno množino vode. Ko vlada suša, umira nam rastlina za rastlino. Najdlje se branijo cvetlice z mesnatimi debli in listi, n. pr. resne ho-

mulice, netreski in kamnokreči ter mnogovrstni kakti; tudi lesnata debela primeroma lahko prebijejo dolgo trajno sušo. Te cvetlice prilično malo izhlapévajo in zato ne porabijo toliko vodé, kakor mnogobrojne njih tovarišice. Sploh pa razločujemo tudi gledé mokrote tál neko najmanjšino in največjino, ki sta odvisni od rastlinske vrste in od zemlje, v kateri živi. Kadar je največjina prekoračena, cvetka pogine. Ako je spodnja plast gosta, ilovnata in za vodo nepredirna, nabira se v rodovitni zemlji preveč vode. V takih mokrih tleh začno rastline hirati in veneti, razven ónih, ki ljubijo nenavadno močo. Na vlažnih travnikih ginejo sladke bilke leto za letom, na njih mesto pa se sélijo kisle trave, ki niso tako izbirčne, a tudi gospodarju ne ugájajo tako, kakor sladke. Bolezen se v mokri zemlji pričinja na koreninah: podzemeljski deli jamejo gniti. Tedaj pa kmalu pridejo na vrsto tudi nadzemeljski deli. Peresa povencjo in zelišče pogine v kratkem; drevesa se držé dlje časa, a tudi njim se začne vrh sušiti in odmirati, konečno pa propada vsa rastlina. Posebno pri cvetkah, koje gojimo v róznicah, treba skrbno paziti, da nimajo preveč moče v prsti. Ako je zemlja v róznici preveč ilovnata in zabláčena, ako se je róznici zamašila luknja na dnu in preveč prilivamo, skisa se prst (kar takoj moremo spoznati po duhu), in korenine obolé. Cvetka začne hirati in veneti. Neizkušeni gojitelj njen misli, da cvetka pogreša vodé. Zato znova prilija in res, zelišče si nekoliko opomore. — A drugo jutro je zopet velo! kmalu ne hasne nobeno prilivanje, kajti korenine gnijó v premokri zemlji. Zvedeni vrtnik pozna po glasu, da je preveč vode v róznici. Treba je potrkati na róznico. Če ima preveč moče, podoben je glas ónemu, ki ga daje od sebe gosta masa; suha róznica pa doní otlo. Iz skisane prsti moramo obolelo cvetko takoj presaditi v dobro, svežo prst. Ako ji tedaj skrbno pristrižemo gnile korenine in jo previdno očedimo, ojači se kmalu in znova razvije v prvotni lepoti.

Množina vode tudi vpliva na temperaturo tál. Mokra zemlja je mrzla, suha pa topla. Rastline, ki so vajene gorke prsti, zatorej bujneje poganjajo v suhi, nego v mokri zemlji. Nakitnim cvetkam iz gorkih krajev moramo jako previdno prilivati, da jim z vodó ne shladimo prsti. Če zelišče ne dobiva dovolj gorkote v tleh, kmalu obledí in pormení. Takrat vrtnik prenese bolno gojenko v drugo, rahlejšo in priležnejšo ji prst ter skrbno uredi prilivanje. Da se v róznici ne nabere preveč vode, priporočajo zvedenci stolčeno oglje, ki naj se zmeša s prstjo. Luknjičavo oglje posrka določeno množino vodé in jo drži med svojimi drobci, ostalo močo pa izpušča na dno róznice v nižje plasti, kjer se odtaka skozi odprtino; zato ni nikdar preveč vode v róznici,

v kateri smo prst pomešali z ogljem, a tudi suša se malokdaj prikaže, ker oglje dolgo obdržuje prilito vodo. Vrhu tega zadržuje oglje gnilobo in brani rôžnico vsem ónim škodljivim elementom, ki so z razkrajanjem črnice in korenin v zvezi.

Poleg vode mora imeti rodovitna prst tudi vse óne tvarine, ki pripadajo glavnim sestavinam v rastlinskem truplu. Vsaka javnocvetka potrebuje nekaj žepla, fosforja, kalija, kalcija, magnezija in železa. Kjer manjka le jedna teh prvin, javlja se rastlinska bolezen in smrt. Zélišča pa jemljo váse opisane elemente v obče le kakor spojine raznih kislin, n. pr. žepene, fosforove iz solitarne kisline. Naloga teh neorganskih živil nam še ni povse znana. Navadno le toliko vemo, da so potrebna za razvoj raznih organov, toda podrobnosti so nam večinoma skrite. Zanimive so posebno óne bolezni, ki nastanejo, ako ne nahaja rastlina dovolj železa v tleh. Sicer je te prvine jako malo v cvetličnem truplu, ali neobhodno je potrebna za vse zelene dele. Brez železa se ne dela klorofil — óno zeleno barvilo, ki je prvi pogoj asimilacije. Ako vzgojimo kal v vodi ali v prsti, ki nima nič železa v sebi, tedaj ji pač prvi listi še ozelené; a ko je zaloga svojega železa porabljena, postájajo novi listi bledí in beli. Takrat pravi vrtník, da ima cvetka zlaténico ali bledíco. Če damo v prst potrebno množino železa, ali pa če pomočimo steblo in liste z razrejeno železovo razstopljino, opomore se kmalu zlatična bilina, listi ji znova ozelené in bujno poženo. Bledične cvetlice pa ne ozelené več — škodljivi proces je v tem slučaju že toliko napredoval, da ni več leka smrtni bolezni.

A časih opazujemo tudi pri popolnoma zdravih rastlinah bledičino. Po svojih vrtih gojimo več nakitnih cvetlic, pri katerih se čisto normalno prikažejo brezbarvena mesta na njih listih. Tu omenjam samó znane »židane trave«, katero pozna tudi preprosti kmetski vrtník. Na listih te trave (*Phalaris arundinacea* L.) se vrsté zelene in bledormene proge; strokovnjak pravi, da ima »panaširane« (panachures) liste. Takih rastlin sadi dandanes vrtník mnogo vrst, n. pr. belopisani jesenolisti javor (*Acer negundo* L.), pisani grahovec (*Caragana arborescens* Lam.), japonsko kerijo (*Kerria japonica* X.), rmenopisani in bledopisani bezeg, zlato drevó življenja (*Bista orientalis* Endl.). V rôžnicah gojimo panaširane pelargonije, kačnike (*Arum*), azaleje, hortenzije in druge. Te normalne zlatenice pač ne moremo šteti med bolezni, kajti pojavlja se vedno pri nekaterih povrstah. Ako cepimo navadne rastline z njihovimi pisanimi in zlaténičastimi vrstnicami, vcepimo jim tudi zlatenico — dokaz, da moramo tu računati z rednimi pojavi v rastlinskem življenji. V obče pa opazujemo, da so močno

panaširane rastline slabotne in ničeve in da nam radé poginejo. Manjka jim sploh klorofila in zato le v mali meri asimilujejo ogljikovo kislino; ogljikove hrane pogrešajo in tedaj hirajo in bolehajo.

Tla sploh tudi vplivajo na zunanjo podobo rastline. Zemlja, ki ima obilno hrane, pospešuje nenavadni razvoj rastlinskega trupla. Obilica vodé v prsti čestokrat provzročuje, da izgubi bil svoje lase in se ogoli. Zaradi bogatega živeža časih vzrastó nenavadna stebela. Ako dobí cvetlica v kratkem času prav veliko redilnih snovij, prisilimo jo s tem, da hitro dovrši svoj razvoj in doseže vrhunec svoje vegetacije. Rastline, ki jih gojimo v róznicah, radi postavljamo v hladna, suha zavetišča, dokler ne pride najugodnejši čas. Potem se morajo hitro razviti, brzo cvesti in roditi sad ter dokončati svoj tek. Zato napravijo le kratka stebela in ostanejo majhna, pritlikava. Vrtniku se potem posreči, da mu take zaostale posameznice rodé jednake naslednike; — tako si vzgojí pritličén rod, ki na prvi pogled skoraj nič ni podoben svojim normalnim sorodnikom.

Poleg pritlikavih oblik nastanejo tudi orjaške forme, ako dovolj utegnejo razvijati se in imajo obilno hrane. Neprimerno bujna rast in debelost je vsekako tudi bolezen in nekaj nenavadnega, kakor pritličavost. Skoraj vse kultivirane rastline se odebelé in ojačijo v razkošni hrani. Ako odrežemo jeden del rastline, dobivajo drugi več živíla in rastejo bujnejše nego prej. Kadar ustavimo razvoj cveta, razvijajo se listi lepše; četudi liste odstranimo, odebelí glavna ós, n. pr. pri repi, redkvi, kolerabi itd. Drevesno deblo rodí v takem slučaju nenavadno izprevite létine; mizarji iščejo desák takih dreves in jih porabljaajo v zdelovanje hišnega orodja.

V preveč rodovitni zemlji se veje tudi radé sploščijo. To bolezen zovemo sploščenje ali fascijacijo. Steblo se razširi traku podobno in listi izgubé prvotno svojo ležo. Časih pa otekó rastline, listi jim počijo, postanejo luknjičavi ali pa se nagrbančijo na mnogobrojne načine. Vsem tem prikaznim većinoma iščemo vzroka v zemlji, ki donaša rastlini hrane. Nenavadne razmere v tleh rodé nenavadne pojave pri rastlinah.



Književna poročila.

III.

Morphologie des Görzer Mittelkarstialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse von Dr. Karl Štrekelj. Wien,

1887, 8^a, 122.

Slovenska narečja, posebno zapadna, so še dovolj dobro preiskana, dasi to ni naša zasluga. V prvi vrsti je omeniti tukaj izvrstnih in jako natančnih spisov poljskega učenjaka prof. Baudouina de Courtenay o rezijanskem (Опыт фонетики резьянских говоров) in bohinskem (Отчеты командир. муш. нар. проев. II.) narečji; v Archivu f. slav. Ph. je opisal cirksiško narečje. Od domačinov imamo nekaj krajših spisov o slovenski dialektologiji, tako od Valjavca o gorenjskem narečji v okolici Predvora v gimn. progr. Varažd. 1858, od Klodiča o beneškem, od Scheinigga o rožanskem in od Zakrajška o primorskih narečjih v Janež. Glas. XII. Mnogo lepih in minuciozno natančnih podatkov o posameznih sloven. narečjih nam je podal p. St. Škrabec. Nov lep donesek te vrsti je zgoraj omenjeni spis o kraškem narečji, katerega bode vsakdo veselo pozdravil, če ve, kako redki so pri nas taki spisi. Želeti je samo, da bi to bil začetek novega časa med nami, da bi se tudi mi poprijeli z isto ljubeznijo in delavnostjo dialektičnega preiskávanja našega jezika, kakor Poljaki. Mi mnogo govorimo o ljubezni do našega jezika, toda delamo malo. Ta indiferentnost je vzrok, da dozdej niso preiskana severna in vzhodna narečja, v katerih je marsikaj zanimivega.

Spis se odlikuje po natančnosti in zanesljivosti vseh podatkov, posebno pa po jako bogatem leksikalnem gradivu, katero je v njem nakopičeno; vsled tega je knjižica lep donesek za slovenski slovar. Razvrstitev je pregledna, pisava trezna, brez vseh nepotrebnih lepodonečih fraz, in kratka, časih celo prekratka, tako da je na nekaterih mestih nekoliko nejasno, kaj je hotel pisatelj povedati. Tako n. pr. na str. 50: »Der loc. geht bei allen auf *i* aus, das bei den *a*-Stämmen wohl auf *ʔ* zurückgeht,« kjer ni jasno ali se ima razumeti, da *i* odgovarja neposredno *ʔ* ali pa posredno t. j. posnet po analogiji mehkih *debel*. Pisatelj je hotel gotovo reči prvo in pravo.

Dobro je pisatelj storil, da se je oziral, kjer le mogoče na stsl., a pustil v miru nesrečni sanskrit in tudi ni na pomoč klical indoevropskega prajezika, kakor je to najti v nekaterih dialektoloških preiskavah, češ, da ima spis bolj učeno lice. Da nam predoči natančno govorniki jezik, uvedel je v knjižico diakritične črke; da se naglasne posebnosti bolje razvidijo, obravnava g. pisatelj samostavnike in pridevnike ne v jednom nego v več razredih; pri tej razdelitvi mu je bil odločevalen obseg besede. V prvem razredu razpravlja o besedah, katerim je imenovalnik jednozložen, v drugem o

dvozložnem, v tretjem o trizložnem, in pri maskulinih je uvedel še četrti razred, v katerem nam podaje samostavnike, ki imajo štiri ali več zlogov.

Opisano narečje se govori, kakor nam pisatelj v uvodu pripoveduje, na jugovzhodnem Goriškem in sicer v Komnu, Gorjanskem in bližnjih vaseh ter »se more za glavnega zastopnika goriških kraških narečij zmatrati.«⁶ Kot južnozapadno slovensko narečje ima tudi vse lastnosti in posebnosti teh narečij, v prvi vrsti tako imenovano vokalno harmonijo, katero je najpoprej prof. Baudouin d. Court. opazil v rezijanskem narečju in jo pripisoval vplivu turanskemu. Опыт фон. резьян. говор. § 211—217; Глоттологическая лингв.) замѣтки I. Primerov za ta pojav je vse polno najti v razpravi Štrekeljevi n. pr. sāt-szdy, smrát-smrzdý, hlát-hlzdý, krěhć, mlědic, pšstír, boγzátin, strěšilo, wopřevilo, mlzdřka, szmřica, tztřnski, dzhýr, caγžřřka, vasočina, casárstvu, brazbůžn, toda brzdvřrn, dzřřica (= duřřica), dzřřit. Na isti naćin spreminajo samostavniki, katerim je v nom. pl. konćnica *szu*, *zřř*, *zřř*, pred suf., v katerem je *a*, svoj *z* v *a*: žřřvzř gen. žřřvařa. Ravno tako se assimiluje tudi zastopnik stsl. **A** naglašenu glasu in tako imamo potem mesto prićakovanega nsl. *e* vsled vpliva vokalne harmonije v nekaterih slućajih *a*, na kar je že Zakrajšek v Glasniku XII. opozoril in kar je našega Miklosicha privedlo, da je trdil: »Das nsl. nāhert sich in āussersten westen seines gebietes den sprachen erster reihe.« (t. j. ćeřkemu, rusk. etc.) Vgl. Gramm. I², 37 in tudi 308. Taki slućaji so v krařkem narećju n. pr. dzsatak toda dzřřřtka, dzvaták ali dzvřřřtka, mzsú ali mřřsy.

Druga posebnost tega narećja je, da pozna tudi glas *ć*: v inf: szć, lzć, strěć; ćeřćen, hrěřtć, krěřlć, hći itd. Ta glas ni omejen samo na omenjeno narećje, nego se govori tudi v drugih zapadnih narećjih, tako v rezijanskem, beneřkem narećju in na Gorenjskem v okolici Predvora. Za stsl. nosni samoglasnik *a* govori se v nekaterih slućajih *u* n. pr. γzlúp, zúp, mřř; dalje v acc. in instr. sgl. a-deb., v acc. sgl. sestavljene sklanje in v 3. pl. vseh glagolov, ker je pri vseh predrla analogija V. vrste. Zapazujemo nadalje, da se mesto *m* na konci besede izgovarja v nekaterih konćnicah *u* in sicer v 1. sgl. sedanjika, v instr. sgl. in dat. pl. *u/o* -deb. Tudi stsl. *h* nadomestuje nekolikokrat *u* n. pr. dlh (= dlhγ) dzřřnik, puno, wuk, tući, wobóć. Zadnje tri posebnosti (*ć*, *m* = *n* in *h* = *u*) ima goriřko-krařsko narećje skupno s ćakavskim v Istri. Kakor v većini sloven. narećij zginil je tudi v krařkem razloćek med trdimi in mehkiimi debli in govori se n. pr. v dat. pl. in instr. sgl. jednako pri mehkih in trdih deblih *-am* in v gen. pl. brez razloćka *-ov*. Ta razloćek zginil ni še le danes iz jezika, nego že v prejšnjem ćasu, in mi moremo lepo opazovati v naših starejših pisateljih, kako se vedno bolj in bolj zgubiva omenjeni razloćek, kako vedno bolj nadvladuje analogija trdih debel. Že Trubar, Dalmatin in Krel niso mnogokrat delali tega razloćka: tako

piše Krel že koncom, farcom, mozhom itd. Assimilirana oblika se je ohranila pri o-debl. samó, če je bila njim končnica *-ije*: seleniem 19a, dianiem 23 b, priteniem 24 a, obrésaniem 48 b, pitijem 108 a, fpaniem 109 a, dihaniem 162 a, itd. Isto pravilo je najti tudi v Trubarjevem Ta drugi deil tiga noviga testamta 1560, kjer ima samo eno besedo s končnico *-и* v instr. sgl. *-om*, namreč *veffeliom*, in v njegovem Catechis. in der windischen Sprach 1550. Tudi v Hrenovi knjigi Evangelia inu lystuvi 1612 so pri omenjenih besedah assimilirane oblike v veliki večini; v Schulli tiga premi-shluuania, ktero je prestavil Adam Skallar 1643, pa prevagujejo že prav znatno neassimilirane oblike, tedaj: veselam 12 a, 52 a, 54 b, ponishuanam 12 a, *veffelom* 24 a, 38 a itd. V III. knjigi Janeza Kriškega (1696) so sploh neassimilirane oblike v veliki večini in slučajji kakor n. pr. kamenjem 18, 20, so izjema. Od prvih decenij XVIII. stoletja je pa analogija trdih debel popolnoma predrila v instr. sgl. in dat. pl. in izključljivo nadvladala v vseh onih narečjih, kjer se še dandanes tako govori. Isto opazujemo že v najstarejših poljskih spomenikih.

V sklanji se je ohranilo nekaj starih oblik, posebno v nom. pl. u-deb. in pri vseh besedah, katere se po tej sklanji sklanjajo, končnica *-ůvz* (= *-ove*), n. pr. *wolůvz*, *rořůvz*, *sznůvz*, *dzhůvz*, *wožůvz*, *boğůvz* itd. Ta končnica, katera se je ohranila tudi v rezijanskem narečji, je že v naših najstarejših pisateljih prav redka; tako jo je v Trubarjevem Matevži samo enkrat najti, v njegovem Abecedariumu in Catechis. je pa celo ni; v Krelu postili, katera vendar obsega 174 listov, nahaja se samo dvakrat. Izpodrinila jo je že v prvih naših pisateljih končnica *-ovi*, v kateri se je *e* nadomestil z *i* po analogiji velike večine moških samostavnikov. To končnici *-ovi* nahajamo že v pravem staroslovenskem spomeniku, v psalt. Sinaít. n. pr. *снви* 28, 5, *снви* 35, 8 itd. — Samostavniki na — *аниѣ* ohranili so v nom. pl. konsonantično končnico — *ane* (— *e*): *Kržánz*, *Tržáčenz*.

G. pisatelj je pojasnil in razložil tudi mnogo oblik in zadel gotovo nekolikokrat pravo, toda podal je nam tudi nekaj razlag, katere se bodo, če so še tako mamljive, morale zavreči, ker se jim upira zgodovina njenega razvitka. K zadnjim pripada — da se držim reda — tolmačenje končnice — *am* v instr. sgl. in dat. pl. *o*-deb. in *-ah* pri istih deblih. Miklosich se ni spustil v razlago teh oblik ter samo pravi: „In den westlichen teilen des nsl. sprachgebietes wird *am*, *ama* für *om*, *oma* gesprochen“, toda o istih ruskih oblikah pravi, da so vzete od *a*-deb. Spominjam se tudi šaljive razlage Žolgarjeve, kateri je izrekel v nekem starem poročilu Celjske gimn. da je *a* v teh končnicah starejši od stsl. *o* in da kar naravnost odgovarja skr. *a*. Baudouin de C. trdi, da se je *a* v *am* razvil ne iz *o*, nego iz *ъ*, da je tedaj *am* = *ъm*. *Отчеты ком. мнн. нар. просв. II. 56, 59.* Tej

razlagi se upira zgodovina te oblike, katera nam kaže, da je ta oblika sekundarna, da je nastala še le pozno, ne iz $-am$, — am , — am nego, da je nadomestila $-om$; *am* se je v tem slučaju dosti pozneje prikazal od *om* ter je organsko končnico šele v teku časa izpodrinil. Da, če bi naši najstarejši pisatelji rabili v instr. sgl. in dat. pl. tako izključljivo *am* kakor rabijo *om* pri $-debl$, verjetna bi bila razlaga poljskega učenjaka. Štrekelj je porabil Miklosichevo razlago istih ruskih oblik za omenjene slovenske ter pravi: „Die Endung *am* von dem aus der Verbindung des Stammesauslautes a mit dem Casus-suffixe *mo* entstandenen nsl. *om* ableiten zu wollen, wäre eine schwer erweisbare Annahme. Wir haben hier vielmehr eine Anlehnung vor uns. Es wird wohl allgemein zugegeben, dass das Russische ein *am*, *ach*, *ami* in *rabam*, *rabach*, *rabami* den gleichen Casus der *a*-Stämme entlehnte. Im Karstdialekte lautet plur. dat. *wúkam*, loc. *wúkah*, instr. *wúki* und *wúkami*; ich glaube nun, dass hier dasselbe wie im Russischen eintrat, und dass man das *a* dieser Ausgänge nicht irgendwelcher vocalharmonischer Beeinflussung verdanke. Sobald aber die Endung *om* im plur. dat. durch *am* verdrängt worden war, konnte von dem gleichen Schicksale auch das *om* des Instrumentals sing. nicht mehr lange verschont bleiben.“ Da bi bil nsl. *om* iz $-am$ nastal, kar je tukaj omenil pisatelj samo mimogredé, ni verjetno, ker bi iz $-am$ v sloven. narečjih moglo nastati samo *am* ali *em*, na zapadu in jugu prvo, na severu drugo. Ne sili nas tudi čisto nič, da bi morali različne oblike instr. sgl. posameznih slovanskih narečij spraviti pod jeden klobuk, temu se tukaj upira glasoslovje. Na vsak način je v omenjenem sklonu za sloven. in srbo-hrv. prestara oblika *om*, katera ni šele iz $-am$ nastala: najbrž velja isto tudi za stsl. poljska in češka oblika tega sklona *em* in najbrž tudi ruska, kakor to sklepa Leskien iz tega, da se ni iz *om* razvil v malorusčini preglas *i* (\hat{o}), razvila se je pa iz $-am$ in ne odgovarja neposredno stsl. *om*, inace bi bilo *om* ostalo (cf. Vetter, Zur Gesch. d. nomin. Declin. im Russ. str. 22.).

Štrekeljevi razlagi končnic *am*, *ah*, katera je a priori prav verjetna, posebno, če se kaže na baje isti pojav v ruskem, upira se zopet zgodovina teh končnic. Dokazati se da, kar je že temeljiti poznavalec naše slovenščine in njene zgodovine p. St. Škrabec izrekel (Cvetje II. zv. 4.), da so končnice *am*, *ah* najpoprej nastopile pri neutrih in da, ko so pri teh že v večini, jih še ni najti pri moških samostalnkih. To gotovo ni slučajno in če rečemo, da so te oblike postale le po analogiji *a-deb.*, ostane nam vedno nejasno in nerazumljivo, zakaj se so najpoprej pojavile pri neutr. samostalnkih, tedaj pri besedah, katerim se nom pl. končuje na *a*. To se da samo na ta način razjasniti, da rečemo, *a* v *am*, *ah* m. organskega in starejšega *om*, *ih*, je vzet iz nom. pl., katerih se pri neutrih končuje na *a*; če bi

tega ne bilo, morali bi v istem času najti *am*, *ah* tudi pri moških samostalnikih, in vendar jih nahajamo še le mnogo pozneje. V instr. ogl. je *am* še le pozneje nastal vsled atrakcije, kar je omenil tudi pisatelj. Da je res na ta način *am* iz *om* v dat. pl. nastalo in da je pri moških samostalnikih še le pozneje najti, hočem dokazati iz naših starejših pisateljev. Pri tem se seveda ne bom oziral na brizinske spomenike, kateri v tem slučaju nič ne dokazujejo in v katerih ni jedinstvenega jezika, nego zmes domačega slovenskega in cerkovnega jezika.

V našem najstarejšem spomeniku, če sploh smemo očitno izpoved (confessio generalis) iz XV. stol. tako imenovati, sta dva primera pri neutr. o-debl. na *am*: deylam 1 in 11; toda pri moških samostalnikih je v tem spisu *om*: svetnikom 7 in 8. V Dalmatinski bibliji (1584) prevagujejo pri neutrih že oblike na — *am* n. pr. dellam Pr. (= Predgovor), mestam Nem. 32, Dev. 2, 20, Gen. 18; jagnetam Nem 29 (trikrat); kraljestvam Dev. 3; nebossam Pr. Gen. 28, Ex. 9, Dev. 4. Najti je seveda tudi še oblike na *om* v dat. pl. o-deb. n. pr. nebossom, jagnetom, viudstvom itd. Pri moških samostalnikih je pa izključljivo samo *om*: grehom Pr. svetnikom Pr. norcom Pr. II., rodome itd. Da se je res pri moških samostalnikih v dat. pl. govorilo *om* in ne morda tudi *am*, dokazujejo nam oblike s končnico *um*, sinum Gen. 21, Ex. 28, Lev. 6; bogum Gen. 22, 23 itd., v katerih se je *um* mogel razviti samo iz dolgo naglašene *om*, kajti samo dolgo naglašeni *o* spreminja se v jeziku, katerega sta Trubar in Dalmatin pisala, v *u*. Tudi Bohorič razločuje v svoji slovnici (1584) v tem obziru moške samostalnike od srednjih in piše samo pri zadnjih v tem sklonu *am*; pri moških samost. pa rabi izključljivo le končnico *om*: dulshnikom 39, dolshnikom 171, pèrjatlom, toda nebeffam 168. Tega razločka držal se je tudi v svojih paradigmah, kjer ima za moške samostalnike ozhetom 47, za srednje pa pifmam 60. V enem slučaju nahajamo v njegovi slovnici tudi *um*: vranum, kar dokazuje, da moramo res smatrati *om*, *um* za končnico pri masc. Še v Hrenovi knjigi Evangelia inu lystuvi (1612) je dobro opazovati ta razloček, kajti tudi še tukaj imajo samostalniki moškega spola skoraj izključljivo *om*: ozhakom 4 b, zhlovékom 9 a, vétrom 27 a itd. (toda zhlovékam 126 b). Pri neutrih pa čitamo *am* n. pr. perfsam, 68 b, uftam 71 b, teléffam 68, nebeffam 115 a. Tedaj je v začetku XVII. stol. gledé rabe *om* in *am* v dat. pl. še skoraj isto razmerje, katero smo videli pri naših prvih pisateljih. Šele v teku tega stoletja se je začela končnica *am* tudi pri moških samostalnikih naglo razširjevati, tako da beremo že v zgoraj omenjenem prevodu A. Skallarjevem (1643) dosti dat. pl. masc. z *am* n. pr. otrokam 19 b, podloshnikam 40 a, iogram 71 b; 73 a itd. Tako piše tudi Schönleben v svoji knjigi Evangelia inu lystuvi (1672) pri moških samostal-

nikih *om* in *am*: ozhakom 4, zhlovékom 13, angelom 19, pifariom 24, ajdom 71 in, potam 11, pharifeerjam 24, jogram 274, zhlovekam 310 itd. Tudi v Kastelci (Nebeshki Zyl, 1684) beremo obe obliki, toda prevaguje že *am*. V začetku in v prvi polovici XVIII. stol. je pa v nekaterih narečjih končnica *am* tudi pri mascul. že popolnoma izpodrinila *om*; tako je v knjigi Catholish kershanskiga vuka peissme izdane v Gradci l. 1729. najti samo dat. pl. mošk. samost. na — *am*: poslushauzam 11, doushnikam 145, gréshnikam 208, slushabnikam 231, svetnikam 239 itd. Tako piše tudi Rogerij v Palmarium empyreum (1731) *am* n. pr. ftanovam 4, padzam 5, angelam 5, sodnykam 10, podloshnikam 13, Rimlanam 18, otrokam 20, hlapzam 25, miniham 39.

Videli smo tedaj, da je *am* v dat. pl. najti že v prvih naših pisateljih, da, celo v spisu iz XV. stol., toda samo pri neutrih, videli smo tudi, da *am* pri mošk. samost. nastopa šele pozneje in da se šele okoli polovice XVII. stol. rabi tako pogostem, kakor se je rabil *am* pri neutrih sto let prej. Iz tega smemo in celo moramo sklepati, da ni *am* v dat. pl. analogija od *a* -debl. — v tem slučaju nam vse omenjeno ostane nejasen slučaj — nego, da je nastalo na ta način, da se je naslanjala končnica dat. pl. na nom. pl., da je tedaj vzela *a*, kateri se nahaja v nom. pl. o -debl. v dat. pl.¹⁾ Da je to res tako, dokazuje nam jezik prekmurskih, hrvaških in sosednjih štajerskih Slovencev, kateri še dandanes razločujejo v tem sklonu med samostalniki moškega in srednjega spola ter samo pri neutrih, toda pri teh izključljivo, govore *am*, naslanjaje to končnico na nom. pl. Tako beremo v Küzmičevem Novem zakonu (izdaja 1848) mēstam 20, 111, 231, vūstam 208, kolenam 111, vratam 117. 143 itd.; toda pri moških samostalnikih samo *om* n. pr. bratom 9, dužnikom 9, vōtrom 14 itd. Ta razložek pozna dobro tudi Dainko v svoji slovnici (Lehrbuch der windischen Sprache 1824) ter stavi v paradigma za moške samost. rakom, rakih (str. 86), za srednje pa letam, letah (str. 108) in v pridejanem kratkem berilu čitamo: koscom 300, volom 336, a kolam 301. Tako je tudi v njegovih štajerskih narodnih pesmih (Posvetne pesni 1827) najti: dvercam 30, kolam 65. Da tudi kajkavski Hrvati (Slovenci) poznavaajo in delajo ta razložek, prepričujemo se iz Valjavčevih narodnih pripovedek

Ko je začela končnica *am* v dat. pl. tudi pri mošk. samost. bolj in bolj prodirati, se ji tudi *om* v instr. sgl. *o/o* -debl. ni mogel dolgo ustav-

¹⁾ V nekaterih narečjih je pospešilo ta proces to, da se izgovarja nenaglašeni *e* kot *a*. V teh narečjih bi bilo pozneje iz *om* nastalo *am* radi omenjene izreke; toda to izreko zapazujemo šele pozno, mnogo pozneje od *am* n. *om* pri neutr. Najbrž je tudi ta izreka nekoliko vzrok, da se je v drugi polovici XVII. st. tako naglo-*am* razširil in v tako kratkem času izpodrinil *om*.

ljati; najbrž koncem XVI. stol. ali v začetku XVII. je začela nadomestovati organični *om*, kolikor se da to razvideti iz Skallarjevega rokopisa; da, v tem je *am* celo v večini. Na prvih 75 listih imamo *om* pri moških in srednjih samostavnih 6/10-dekl. 32krat, *am* pa 45krat. Skoraj isto razmerje je v zgoraj omenjeni knjigi (Nebeshki Zyl) Kastelčevi. V tretji knjigi Janeza Kriškega (1696) prevaguje tudi že *am* znatno; na prvih 270 straneh nahaja se 33 krat, *om* je pa najti samo v 14 slučajih. Začetkom XVIII. stol. je končnica *am* že popolnoma nadvladala nad *om*, kakor se o tem lahko iz gore navedenih dveh knjig od l. 1729. in 1731. prepričamo; v prvi beremo samo *am*: kralam 8, reshétam 11, mefam 27, teleffam 27, 88, synam 127, ozhetam 139, straham 211, trepetaniam 211 itd.; v drugi ni na prvih 42 straneh najti slučaja z *om*: čitamo samo *am*, katerih primerov je okoli 50. V prvih desetletjih XVII. stol. je pa *am* v instr. sgl. le redko najti; v Hrenovi knjigi (Evangelia) je skoraj izključljivo brati samo *om*, *em*: vešeljem 4 b, fhumenjem 5 a, velizhaftvom 5 a, redom 6 a, sahvalenjem 7 a, bugom 7 a, kamenjem 13 h, 14 a, 31 a, kruhom 15 a, pofovanjem 23 b, oroshjem 55 b, morjenjem 5 a; da celo *um* beremo dvakrat: s' svetim duhum 76 b, s' velikim glafum 71 b. V prvem slovenskem pastirskem listu od l. 1631, katerega je izdal Wiesthaler v Letopisu Maticice slov. 1882. in 1883. str. 96—122 najti je v instr. sgl. v štirih slučajih končnico *am*: sadershainam 100, mafillam 102, oroshjam 103 in perftam; organični *om* pa čitamo v najmanj 11 slučajih. Če primerjamo tedaj v tem obziru jezik prevoda Skallarjevega l. 1643 z jezikom samo 12 let starejšega pastirskega lista, vidimo dovolj veliko razliko, iz katere sklepamo, da se je v tem času ta proces razprostiranja končnice *am* in izpodrivanja *om* prav naglo in krepko vršil. Jasno je, da je krivo, če meni Vetter v svoji razpravi: Zur Geschichte d. nomjn. Declin. in Russ. str. 33: „Am feinsten hat wohl das Neuslovenische die Unterschiede (namreč v dat. pl. med spoli) erhalten“.

(Dalje prihodnjič.)

V. Oblák.



Imenitna knjiga.

(Konec.)

III.

Videli smo do sedaj, koliko zanimivega gradiva obseza prvi del te knjige. V drugem delu govori pisatelj o slovanski tradicionalni literaturi in o njeni važnosti za kulturno zgodovino in za bajeslovje. Kakor se je opiral prej posebno na jezikoslovje, tako razpravlja tu na prvem mestu pomen jezikov za razvoj narodov in njegovo književnost. Jezik druží posameznike v narode, po njem postajamo udje človečanstva, brez narodnega jezika ni

individualnega življenja, ni zgodovine; jezik je najsvetejša lastnina vsakega naroda, ž njim stoji in pada narodnost, govori učeni profesor s Heysejem. Narod, ki izgubi svoj jezik, izgublja ž njim tudi karakteristične svoje nazore, za nekaj časa — in to navadno za prav dolgo — omahuje med starimi in novimi nazori, kar je njemu vedno na veliko kvar in škodo.

Z jezikom v najtesnejši zvezi je literatura. Po navadnem mnenji spadajo v slovstvo v ožjem pomenu le pisana dela vsakega naroda. Ravno tu nam pa kaže prof. Krek prvi, da moramo prištevati literaturi narodu tudi vse tradicionalno blago, naj bode zapisano, ali naj še živi le v ustih narodovih. Tu, kakor drugod, zadel je popolnoma pravo, kajti gotovo si ne moremo misliti nič bolj izvirno narodnega, kakor je ravno tradicionalno naše slovansko blago in le tedaj ostanemo v tesni zvezi z narodom, ako se oziramo na to, kar je izumil sam. Pri drugih narodih, ki se dičijo, da so dospeli že na vrhunec omike, vidi se velika razlika med omikanci, ki se vedó kot zastopniki svojega naroda, v pravem pomenu so pa že izgubili svojo dotiko z onimi krogi svojih rojakov, kateri so narod, iz katerega so se narodili sami. Krekova definicija ni torej samo istinita in znanstveno upravičena, ona nam kaže zajedno v kratkih besedah tudi geslo, katerega se moramo držati, ako hočemo biti in ostati vedno narodni, to je: v tesni zvezi z narodom samim, kajti omikanci naj bodo vedno le cvet narodov, ne pa le narod záse, kateremu bi kmalu zmanjkalo trdne podlage.

Že jezik sam, ne le v svoji formalni obliki, ampak v svojem pomenu nam je vodilo, katero nam razjasnuje našo nekdanjost. On nam kaže duševni razvoj naših pradedov v jasni luči, on nam slika stanje njihovo v časih, o katerih nimamo nikakega zgodovinskega spomenika, tako natanko, da nam ni treba boljših svedokov za starodavnost. Na osebnih in krajevnih imenih nam kaže pisatelj staro slovansko lastnino, ki nam priča narodov značaj že bolje, nego bi ga bili mogli opisati pisatelji. Narava je dajala pradedom našim imena za osebe in za kraje. Ta imena kažejo torej, da je bilo mišljenje narodovo v tesni zvezi z naravo, da so bile natančno že odločene politične razmere, da so se razširjali Slovani po mnogih krajih, kjer jih zdaj ni več. V tem oziru so torej tudi velikega pomena za zgodovino; seveda se pa mora varovati učenjak tu ravno tako pretiravanja kakor malomarnosti, kar se kaže najbolje o sedanjih Grkih. Nekateri trdijo, da se pretaka po njih žilah skoro večina slovanska kri, ker se kažejo še sedaj slovanska imena med njimi, drugi pa menijo, da bi to ne imelo nikakega pomena. Ali ravno tu se kaže, da je resnica med obema trditvama. Konstantina Porphyrogeneta beseda, da se je poslovanila vsa dežela, je resnična; resnično je pa, da so se pogubili Slovani v teku časa med Grki, ki so jih presezali v omiki. Ravno tako kažejo izposojene tujke tudi pri Madjarjih,

kolik je bil vpliv slovanski na njihov razvoj. Vsega vkupaj naštevajo učenjaki 840 slovanskih besed v madjarščini za razne važne razmere, za katere v madjarščini ni drugih izrazov, ki pričajo torej, da so bili Slovani na višji stopinji izobraženosti nego njih sosedje, pa dokazuje to tudi, da so pospeševali naši pradedi omiko narodov, s katerimi so prišli v dotiko.

Tesno zvezo starih Slovanov z naravo nam predočujejo tudi imena za leto in za mesece. Leto se je delilo posebno le v dva glavna dela, v poletje in zimo, meseci so pa dobili svojo astronomično dobo šele z rimljanskim koledarjem, osnovana so pa imena njihova po opraviu kmetovem in pastirjevem v raznih letnih dobah; zato tudi ta imena niso v soglasji pri raznih plemenih, ker spadaja ta opravila po zemljepisni legi raznih krajev tudi v razne čase; le ona, ki se naslanjajo na razne praznike, veljajo povsod za isto dobo.

Koliko mične tvarine nam pravi jezik, ako se oziramo na pomen vsake besede, kaže se tukaj v jako lepi luči in čestitati moramo gospodu profesorju, da je opozoril učenjake na to in podal krasne vzglede, katere daje narodna etimologija posebno o nekaterih cveticah, kakor materina dušica i. dr., v kateri se kaže pesniška žila narodova v najlepšem svitu. Že sama beseda 'človek' je dala Slovencem povod, da pripovedujejo, kako se je rodil človek iz kaplje potu, ki je pal bogu raz čelo. Predaleč bi segli, ko bi hoteli navajati tudi na kratko, kako je delovala domišljija narodova in si tolmačila tudi tujke, kakor se je rodila srbskohrvaška 'boginja' (osepnice) iz nemške 'Pocke', ali si je prikrojevala tuja krajna imena po svojem in je pretvorila n. pr. Adrianopolis v Drčnopolje, ali Philippopolis iz izvirnega Pulpudeva v Plovdiv. Na istem poti so si prikrojevali Nemci slovanska krajevna imena mnogokrat na prav komičen način n. pr. iz Ročica Rotschütze, iz Sava Saudörf, iz Zaloga Salloch i. t. d.

Čudovito bogat vir nam odkriva dalje v oddelku, ki govori o običajih, med katerimi jih nahajamo obilico takih, ki kažejo na čase, o katerih nam zgodovina ne vé nikakega poročila. Po stari misli slovanski sta se borila Noč z Dnevom, Zima z Letom. Ta nazor se kaže tudi v starih običajih. Ti nam pa pričajo tudi, kako so darovali nekdanj bogovom in so ohranili spomin na stara darovanja v kresovih, v odnašanji smrti, kakeršno praznujejo o pustu še po nekaterih krajih i. dr.

Še večjega pomena so oni običaji, pri katerih so se ohranile stare pesmi, katere so se sicer predrugačile mnogokrat v krščanskem zmislu, ali dobile celó novo ime, kakor n. pr. koleda. Lep vzgled nam opisuje natančneje srbske navade o božiči in tolmači njihov pomen.

Iste vrednosti so pravni običaji, kakor n. pr. sklepanje pobratimstva ali ustanavljanje koroških vojvod. Iz vseh se pa kaže stara resnica, da je bil nekđaj gospodar tudi svečenik, ki je daroval v imeni svoje obitelji bogovom.

Važnost tradicionalnega slovstva za proučevanje narodnega našega življenja se pa kaže v najlepšem svitu pri bajkah in pripovedkah. Da pisatelj ni mnenja onih, ki hočejo izvajati vse bajke le iz indijskih izvorov, ni treba posebno omenjati; saj je jasno vsakemu mislečemu človeku, da to ni mogoče. Če se sklicujejo privrženci indijske teorije na to, da nahajamo v indijskih pričah toliko jednaćic našim slovanskim in onim drugih narodov, vendar iz tega še ne smemo sklepati, da bi bilo vse le izposojeno blago, kakor naš jezik ni izposojen, ampak se je razvil po svojih posebnih pravilih, odvisnih od značaja narodovega in od okolnostij, pod katerimi živi. Ko bi obveljala nauka, katere se je oklenil ruski učenjak Stasov, ne imeli bi le mi Slovani, ampak tudi vsi drugi narodi nič svojega; vse narodne bajke in pripovedke, narodne pesmi, običaji, vse narodno poverije bi bilo le tuje. Zato pa tudi Stasova nauka, akoravno se naslanja na slavnega Benčeya, ni mogla obveljati in so jo zavrnilo že ne le slovanski, temveč tudi nemški učenjaki, ker se kaže očividno, da tu ni misliti na izposojilo, ampak le na vzajemni staroarijski vir, kakor pri jeziku, in nam kaže vse to le jednoto človekovega duha, da seza, kakor je dokazal H. F. Willer (*Mythologie und Naturanschauung*, Leipzig 1863) vzajemnost mičnih temeljnih nazorov še dalje, kakor jednota narodov in jezikovih plemen.

Kako bogati smo Slovani ravno v tem oziru, uči nas zopet Krekova knjiga, ki navaja čudovito veliko zbirko pripovedek in bajek. Najstarejše med njimi so one, v katerih se opisuje boj med lučjo in tmino v popolnoma fizični obliki; strašen pozoj požre n. pr. luč, mladenič (bliskajoči gromovnik) pa razkolje pozoju glavo, da zasveti luč zopet po vsem carstvu. Na višji stopinji razvitka se pa kažejo prikazni že v človeški podobi. Mladenič (n. pr. Dobrynja Nikitič, Egorij Chrabryj, Persej ali Siegfried) reši devico (luč) iz oblasti pozojeve, ali pa oživi okamenelo devico itd.

Tudi živalska bajka se je ohranila pri Slovanih prav čila in kaže zopet jednoto človeškega duha.

Kako se kaže ista pripovedka v raznih oblikah, razlaga pisatelj na pripovedki o Polyphemu, katera se nahaja pri vseh slovanskih in neslovanskih evropskih in pri drugih narodih. Natančna preiskavanja pisateljeva o nji so prava dika tej knjigi, ki nam osvetljuje pravo pot, po kateri se naj razpravlja narodna tradicija.

Ravno tako bogate so prislovice, poverija, zagovori in zagonetke, najlepši zaklad pa tiči v narodnih pesmih. Ni ga naroda, ki bi mogel tekmovati z nami v narodnih pesmih, in ravno ta cvetka, najmilejša in naj-

milejša in najlepša, kolikor se jih nahaja v človeškem življenji, ta je prava lastnina vsega naroda, ker' nam kaže njegovo mišljenje v največji čistoti, katere ne more doseči nobeden umetni pesnik.

Ponosni smemo torej biti, da je učeni pisatelj opozoril na ta zaklad in mu odločil pravo mesto v slovstvu. Rojakom pa priporočamo prav srčno knjigo njegovo, ker se bomo učili iz nje spoznavati sam svoj narod in se bomo prepričali iz nje, koliko lepe in divne svojine imamo, da se ni treba sramovati nobenemu nasproti tujcem; da smemo ponosni biti na proizvode narodove. Posebno onim pa, ki iščejo gradiva berilom za našo mladino, priporočamo to knjigo, ker jim bo kazala, kje naj iščejo primerne gradiva. Narodna tradicija slovanska obseza toliko veličastnega, da le treba sezati po njem in mahoma najdemo junakov, ki smejo tekmovati s starimi klasičnimi, kateri naj bi se opisovali v prvi vrsti za mladino, da se seznanjajo najprej z domačim blagom in se nauči spoštovati svoj rod.

Knjiga je tedaj velikanska priča za temeljito učenost slavnega profesorja, ona vodi nas pravo pot in gotovo najde veliko učenjakov, ki bodo stopali po sledovih Krekovi in tako pokazali svetu vrednost in lepoto slovanskega slovstva.

F. Hubad.



LISTEK.

Stritarjevih zbranih spisov I. in II. snopič je te dni izšel v jako lepi opravi in priročni obliki. Obseza začetek poezij, zlasti nedosežno lepe „Popotne pesmi“. Ves prvi zvezek nam prinese Stritarjeve poezije; za njimi pridejo na vrsto pripovedni, dramatični, šaljivi, ukoviti in mešviti spisi. Nekoliko spisov, iz posebnih razlogov in ozirov ne vsprejetih v naročitev, izide konečno v dodatnem zvezka. Vsak teden izide po jeden snopič, vsak drugi mesec po jeden zvezek; snopiči so po 25 kr., zvezki po 2 gld. 50 kr. Poštarina tu ni všteta; kdor je naročen po pošti, plačati mu je še za vsak snopič po 2 kr., za vsak zvezek po 10 kr. poštarine. Vsem prijateljem slovenskega leposlovja znova kar najtopleje priporočamo to lepo izdavo dičnega našega pesnika.

Tomanova slavnost. Dne 3. julija t. l. odkrije slovensko »Pisateljsko podporno društvo« v Kamni Gorici na rojstvenem domu Tomanovem spominsko ploščo, ki ima ta nadpis:

„V tej hiši je bil porojen dne 10. avgusta 1827. leta

Dr. Lovro Toman,

pesnik in domoljub slovenski.

Umrl je v Rodavnu dne 14. avgusta 1870. leta.

Postavilo Slov. pisateljsko društvo.“

Za slavnost samo se delajo v Kamni Gorici in nje okolici velike priprave in ker se nudi lepa prilika, da si udeleženci ogledajo lepo gorenijsko stran, nadejati se je iz Ljubljane in tudi od drugod obilne udeležbe.

† **Anton Hribar.** Zopet žaluje Slovenija na grobu moža, ki si je pridobil veliko zaslug za slovenski narod, posebno na Vipavskem in na Goriškem. Dne 8. maja je umrl v Gorici po daljši bolehavosti, a po krajši pravi bolezni *Anton Hribar*, voditelj na c. kr. deški vadnici, nenavadno vešč in spreten pevec in pevovodja. Njegove nenavadne zasluge za cerkveno in narodno petje se bodo mogle šele s časom popolnoma oceniti.

Anton Hribar se je rodil v Gorenjem Tuhinju pri Kamniku na kranjsko-stajerski meji leta 1839. Ljudsko šolo je zvršil v Kamniku, spodajo gimnazijo v Ljubljani. Drugošolec na gimnaziji je prišel v Alojzijevišče, v katerem je ostal kot odličnjak do zvršene četrte šole. Tedaj se ni mogel dalje ustavljati svojemu poklicu in nenavadnemu veselju do cerkvene godbe, ki se je takrat jedino le na učiteljskih gojila, ter je stopil v tedanji preparandij, da bi imel priliko baviti se z orgljami in cerkvenim petjem vse svoje življenje. Dovršil je preparandij z izvrstnim uspehom v dveh letih in šel kot začasni podučitelj v Loko, kjer je prišel v dotiko z odotnim duhovnikom Ant. Globočnikom, umrlim v Gorici. Leta 1860. prišel je kot učitelj v Vipavo, kjer je v malo letih, katera je ondu prebil, cerkveno in narodno petje povzdignil do take stopinje, na kateršni ni bilo v ónih krajih ni prej ni poznej. V župnijski cerkvi so peli izvrstno in k shodu v Log je vrclo ljudstva tista leta prav mnogo tudi zaradi nepopisljivega petja. Vipavski pevci so sloveli tisti čas po vsem Vipavskem in Goriškem. V Gorici je nastopil Hribarjev Vipavski pevski zbor leta 1862. in 63. v čitalnici s takim uspehom, da mu je donela splošna hvala od Slovencev in Neslovencev. Ranjki Jurij Grabrijan, dolgoletni dekan Vipavski, poznal je dobro ranjkega Hribarja kot izvrstnega pevovodjo in učitelja; zato ga je srčno rad imel.

Leta 1864. dobi Hribar službo v Gorici na c. kr. deški vadnici, tedanji normalni glavni šoli. Tudi tukaj ostane zvest svojemu poklicu, to je: orgljam, katere je vedno rajši imel nego klavir ali harmonij, ter cerkvenemu petju, katero je poučeval v raznih zavodih, dasi je čislal in učil tudi svetno petje. Njegove skladbe so večinoma cerkvene vsebine, in tudi necerkvena njegova dela spominjajo na cerkvena pravila, tako Slavček, Slovan, Prisega, Kviško sinovi; zložil je raznih kantat o prilikah in napeve Klodičevemu delu »Novi svet«. Kakor v Vipavi, tako je tudi v Gorici pričela s Hribarjem nova doba raznovrstnemu petju.

Hribar je prevzel v Gorici pevovodstvo v čitalnici, kjer se je petje pod njegovim vodstvom tako marljivo gojilo in popolnilo, da je šlil čitalniški zbor daleč okoli. Takrat so se prirejale v čitalnici pogoste in krasne veselice. Po Hribarjevem prizadevanji se je ustanovil bil »Slavec«, pevsko društvo, ki je živelo, dokler je mogel Hribar zanje delovati. Bolehnost in druge razmere so zavirale v zadnjih letih, da se ni mogel pečati s poučevanjem narodnega petja s prejšnjim ognjem; ali kadar je prilika nanesla, videlo se je, kako moč je imel ranjki na pevce. Ko je bil cesar leta 1882. v Gorici, zbral je Hribar zadnjič velik zbor okoli sebe. Še par dni pred cesarjevim prihodom ni bilo znano, ali nastopi pevski zbor javno na Rojicah ali ne; a komaj je bilo to določeno, že je imel »general« 200 pevcev okoli sebe, ki so na Rojicah tako krasno peli, da jim je došla pohvala od vseh strani in od samega cesarja. Naslednje leto je sodeloval ranjki pri koncertu na morji, ki se je napravil v čast cesarja v Trstu. Še pri pogrebu ranjkega Erjavca je vodil petje v cerkvi sv. Ignacija; a zdaj so peli njemu žalostinko v prvostolni cerkvi. V svojem občevanju s pevci je bil Hribar mehkega, prijateljskega značaja, tako da ni nikogar žalil ali odurno odrival, ampak vsakega pridobil zase. Na tukajšnjem učiteljski in na višjem gimnaziji poučeval je petje, dokler mu je zdravje dopuščalo.

Kot učitelj je bil ranjki Hribar vesten in prevesten; njegova neumorna delavnost in vsestranska natančnost je gotovo mnogo prikrajšala njegovo življenje. Bil je rahlega,

občutljivega srca in je znal pridobiti srca svojih učencev v kratkem času. Radi njegovih zaslug na učnem polju mu je podelil presvetli cesar zlati križec za zasluge. Ranjki je bil blag značaj in dober prijatelj; za narod in národna društva daroval je svoj čas in denar; zato je umrl po navadi národnih delavcev — revež. Svojo družino je presérno ljubil in še na smrtni postelji je priporočal, naj prijatelji podelijo njegovi družini, kar so namenili njemu za vence in trakove. Tako se je tudi zgodilo in darovi so bili toliko obilnejši. Okoli mrtvaškega voza ni bilo vencev (razven 3), a sprevod je bil krasen in mnogoštevilčen ter je kazal, kako visoko je bil číslan mož-šolnik po volji božji. Svojo bolezen (sušico) prenašal je jako udano in je umrl, kakor je živel, — veren kristijan. Naj v miru počiva blagi pokojnik in spomin na njegova dela naj sveti naslednikom kot luč pri delu v šoli in zunaj nje. »Soča«.

Preširnova podoba. Olnjato podobo vélikega pesnika našega dr. Fr. Preširna, katere je národ naš doslej jako pogrešal, naslikal je g. *Srečko Magolič* v Ljubljani ter nam jo te dni poslal na ogled. Portret je posnet po izvorniku *Kurza pl. Goldensteina*, kateri je leta 1850. Preširna po spominu naslikal in sliko prodal gosp. Franu Potočniku, prijatelju Preširnovemu, sedaj v pokoji živočemu c. kr. stavbnemu svetovalcu v Ljubljani. Sedaj je lastnik te slike prof. Fran Levec. Magoličeva slika je prav lepo delo. Ne bomo obširneje opisavali te podobe, temveč opozarjamo le slovensko inteligencijo, posebno pa slavne čitalnice in bralna društva, naj pridno posežejo po nji; kajti v nobenem národnem društvu, v nobenem stanovanji odlične imovite národne obitelji ne bi se smela pogrešati podoba največjega pesnika našega. — Podoba se dobiva v treh veličinah, in sicer: v prirodni veličini po 35 gld., v dveh tretjinah prirodne veličine po 25 gld., in v jedni tretjini po 15 gld. v krasnem okvirji in po tuine prosta pri izdelovalci-v *Gradaških ulicah* šte. 10 v *Ljubljani*. Naroča se najlože po poštni nakaznici, ali pa se slika pošilja z dovoljenjem naročnikovim tudi proti poštnemu povzetju.

Ivan Trnski nam je poslal naslednje pismo:

»Slavnomu uredništvu Ljubljanskoga »Zvona«.

Liepa hvala na uvrštau Staréova pisma o mojoj svečanosti u 6. broj »Zvona« i liepa hvala, što mi je slavno uredništvo dva primjerka toga broja, jedan u Zagreb, a drugi v Kamnik, gdje sada boravim, dostaviti izvolilo.

Dični me Slovenci odlikovahu svojom pažnjom za mladih ljeta, kao i sada na kraju mojega vieka, Slovenka je bila moja nezaboravljena pokojna druga, možete mi vjerovati, da sam svih Slovenaca i slavnoga uredništva

iskreni štovalac i prijatelj

Ivan Trnski.«

U Kamniku 10. junija 1887.

Gledališki oder v Rudolfovem. Ni nas sicer misel ponavljati in premlevati že tako priznane resnice, kako važno je gledališče vsakemu národu, vendar si ne moremo kaj, da ne bi rekli, da je gledališče, če le kje, gotovo v manjših krajih (in tu sém nam je prištevati tudi naša mala mesta po deželi) jako potreben zavod. Po kmetih nima človek ónih duh razvedrujočih, srce poblažujočih prilik, kakor po velicih mestih. Tam je človek celó v zadregi kateri duševni užitek naj si privoči danes, kateri jutri; na izbor ima deklamatoričnih, muzikaličnih, govorniških in drugih produkcij. Vsak teh duševnih užitkov pak bistri um, blaži srce, seveda če izvirajo iz čistega studenca. Malomeščanu je ta dušna paša zaprta. V jednoličnem teku odvija se mu nit življenja, vedno isti opraski, isti pogovori, isti dolgočasni obrazi. Če se mu ponudi kdaj prilika, udeležiti se kacega pevskega večera, šteje tak dan med praznike; saj je vendar človeku vcepjena v dnu srca potreba, stopiti kdaj čez trde in njegov duh

k tlom tlačeče ojnice vsakdanjega življenja. Olajšanega se čuti, če mu je mogoče razvedriti se po težavnih poslih dolgega dne v družbi, kjer pozablja težo, ki mu jo je prisdila neizprosna usoda. Ako je ta družba izobraževalna in poblaževalna, vzbuditi mora njegov duh in vneti njegovo srce. Tega pač ne more skoraj kateri zavod v toliki meri, kakor gledališče.

A za nas Slovence ima gledališče še drugo dosti večjo važnost, kajti najboljša in najizdatnejša šola je za probujenje in gojenje národne zavesti — in kar je še več, národne značajnosti. Dobro vemo, da nam marsikdo ne pritrdi in da se celó temu in ónemu zamrzi, če rečemo, da imamo o národni zavesti med preprostim národom preoptimistične nazore. Res, da store časopisi, kolikor morejo; toda tudi le toliko, kolikor morejo. Da črnijo, psujejo in z blatom ometajo politične nasprotnike, to ni najboljši način, po katerem se vzbuja prava národna zavest. Ljubezen do národa je tudi ljubezen, in mora biti torej plemenit čut, ki ima svoje korenine v dnu človeškega srca. Samó suhi politični *raisonnement* ne more podžigati óne požrtvovalnosti, ki jo občudujemo pri klasičnih in drugih kulturnih národih. Prava sveta in čista ljubezen bo.íi naše geslo. Gledališče pak je ustvarjeno, kakor nalašč za to, da jo vnema in dalje goji. Gledališče naj kaže blage značaje ter naj s tem vnema, čisti, požlahtnuje z marsikatero nepristnostjo pomešani národni značaj. Poblážujmo srca svojih rojakov s tem, da jim kažemo plemenite značaje, in dosegli bomo več, nego smo nameravali, kajti blag človek je tudi značajan v národnem ozíru, in le blag, a drug nobedu.

S tega stališča je osnova vsacega bodisi še tako majhnega gledališkega odra velika pridobitev za národno stvar; zato smo z veseljem pozdravljali vest, da si je čitalnica v Rudolfovem osnovala lep in velik oder; s tem je storila v dopolnilo svojega »Narodnega doma« zopet važen korak dalje. Kdor ni v našem materijalnem času izgubil še vsega veselja do idealnih naporov, moral je radosten opazovati, kako so vsi stanovi novomeški vsak po svoji moči pripomogli, da se zvrši, kar se je nameravalo že pri osnovi dolenskega »Narodnega doma«. Že ko so delali načrt zánj, mislili so na to, da bode v krasni veliki dvorani stal gledališki oder, in po tem načrtu je bilo poslopje tudi v istini zidano. A zaradi neugodnih gmotnih razmer so morali pozneje to misel opustiti in v dvorani celó tu in tam kaj prezidati, da ne bi za gledališče prirejeno zidovje obiskovalca vedno spominjalo, česa mu manjka. Toda želja po gledaliških predstavah je bila tolika, da so za dramatiko vneti gospodje in dame, njim na čelu g. *Kalčič* starejši, igrali navzlic vsem oviram ter si v neprikladnih spodnjih prostorih pomagali, kakor so vedeli in znali.

Več let so diletantje navdušeno gojili dramatično umetnost; a pri obilih težavah, ki so se stavile gledališkemu delovanju na pot, opešati so morale najčilejše moči. Predstave so pojenjale, dokler ni lanski čitalniški odbor napel vseh sil, da jih oživí znova. Odstopajoč je izročil pričeto delo letošnjemu odboru, ki je v kratkem času izpolnil vsaj jeden del svoje naloge, kajti brez razločka stanov so pokladali Novomeščanje svoje doneske na domovinski žrtvenik in tudi s kmetov in s tujega so dohajale manjše in večje svote. Nestrpno je pričakovalo občinstvo prve predstave; ko pak se je približal napovedani dan, bil je že dolgo pred početkom zaseden in zastavljen zadnji prostorček v dvorani, mnogi so se morali zadovoljiti v bralni sobi pred dvorano. Še večja je bila gneča pri drugi predstavi, kar je najboljši dokaz, kako rado zahaja občinstvo k igrokazom.

Seveda pak je bilo res dovršeno igranje naših diletantov najizdatnejša vada za toliko udeležbo. Že pri prvih dveh predstavah je to obojbe dokazalo, da bode tudi težki in igran kos. Med damami, ki so se takoj pri prvem nastopa občinstvu prikupile v dno srca, omenjamo le gospo *Schulzevo*, izurjeno igralko od prejšnjih predstav, gospodično

Amalijo Razpetovo, očarovalno ljubimko, gospodične *Leopoldino Kovačičevo*, *Elo Kastelčev*, *Tonico Peiničev*, ki so zvršile svoje vloge prav po mojsterski; in ako bodo gospodje: *Jenič*, *Pleničar*, *Žužek*, *Česnik*, *Virant* in drugi dosedanja igralci posvečevali svoje izborne moči gledališkemu odru, prepričani smo, da postane novomeška čitalnica kmalu jedna prvih v deželi. O neugodnem poletnem času so predstave pojenjale, a kakor čujemo izza kulis, vežbajo in urijo se naši diletantje prav pridno za predstave jeseni in po zimi, kajti ne marajo se zadovoljevati s tem, kar so že dosegli, ampak napredovati hočejo od predstave do predstave. Mi pak jim kličemo radostni: le tako dalje v prospeh svete domače stvar!

»Pedagogičsko društvo« v Krškem je ravnokar izdalo in založilo „Pedagogičski letnik“, obsežajoč „Občno vzgojeslovje“ (po dr. Jos. Michu poslovenil Fr. Gabršek), »Pouk o črtežih« s podobami, II. del (Jos. Bezljaj) in razne pedagogično-didaktične spise. Cena knjigi je za neude 1 gl. 40 kr. (po pošti 5 kr. več).

Poleg tega so se izdali posebni odtiski „Občnega vzgojeslovja“ (cena 80 kr.) in „Pouka o črtežih“ (cena 30 kr.); po pošti 5 kr. več.

Ker so te knjige prve v tej stroki, nadejati se je obile naročbe. — Denar naj se pošilja odboru „Pedagogičskega društva“ v Krškem.

Dve doslej neznani knjigi. V neki izvorni pergamentni listini iz 1484. leta, katero sem meseca maja 1887. leta prepisal, našel sem naslednji dve knjigi omenjeni: »Librum sermonum de tempore hiemali et estivali in papiro in carta arcali Thome de Haselbach; item librum sermonum de Sanctis dicti Thome de Haselbach in carta arcali.« Torej je neki duhovnik iz Leskovca na Kranjskem, z imenom *Tomaž*, te dve knjigi spisal in izdal že v srednjem veku. Fr. Šumi.

Prenos Kopitarjevih kostij. Ker se je čulo, da mestna občina dunajska opusti dozdanje pokopališče Sv. Marka (St. Marxer Friedhof), nasvetoval je prof. Levec pred blizu dvema letoma, naj »Matica Slovenska« poskrbi za to, da se umrjoci ostanki Kopitarjevi preneso v Ljubljano. Matičin odbor je v ta namen izvolil poseben odsek, da bi stvar prehtel na vse strani. Ta odsek se je pozneje pomnožil z zastopniki mestne občine ljubljanske in deželnega odbora kranjskega ter stopil v dogovor z g. *Ivan Navratilom* na Dunaji, ki je jako radovoljno in točno pri ondotnem mestnem magistratu dognal vse, kar je bilo treba o tej stvari. Ker je pa odsek pozneje zvedel, da misli mestna občina dunajska umrjode ostanke Kopitarjeve na svoje troške prenesti na ondotno osrednje pokopališče ter jih pokopati na posebnem mestu, odločenem »slavnim umrlim«, sklenil je odsek v zadnji seji z večino glasov, da Kopitarjevih kostij ni prenašati v Ljubljano, in sicer zategadelj ne, ker je za velikega učenjaka gotovo častneje, ako bode pokopan v izbrani družbi slavnih mož na Dunaji, kjer je kot glavni zastopnik slovanske učenosti prebil dolgo vrsto let življenja svojega. Odsek je naprosil tudi g. Navratila, naj se blagoizvoli pobriniti za to, da se na novem pokopališču na Kopitarjevem grobu napiše zgodovinsko imenitna nagrobnica z njegovega nagrobnega kamena, a da se spomenik sam, katerega so mu po trudu prof. Fessla postavili čestitelji Kopitarjevi, prenese na Kranjsko in morebiti shrani v deželnem muzeji.

Nove muzikalije slovenske. 1. *Cantus sacri in solemnitate Corporis Christi* tam in expositione, quam in processione servientes ad IV. voces inaequales composuit *Iz. Hladnik*. Op. 7. Sumptibus auctoris. Pr. 80 cr. Typis J. Blasnik. Labaci. 1887. Prodaja katoliška bukvarna.

Ta lepi zvezek obseza zastopane skladbe za praznik presv. Rešnjega Telesa: 1. Graduale, 2. Ofertorij, 3. Pange lingua, 4. Himna »Sacris solemnibus«, 5. »Verbum super-

nume, 6. »Salutis humanae«, 7. »Aeternae Rex«, 8. »Tantum ergo«, 9. »Tantum ergo«, 10. »Tantum ergo« za moški zbor. Glasba kaže izvzemši št. 10. popolnoma cerkveni značaj ter ni narejena, marveč se je sama naredila, t. j., skladatelju so motivi kaj gladko tekli izpod peresa. Sploh opazujemo pri g. skladatelju veliko glasbeno nadarjenost. Ako se bo držal poti, katero je nastopil, smemo od njega še kaj posebnega pričakovati. Graduale ima kaj resno in veličastno lice; polifonija pri »oculi omnium« se gladko razvija ter svedoči, da je skladatelj že srečno odstranil trdote, ki so mu sicer še pretile v polifoniji. Himne in »Tantum ergo« so gladke glasbene fakture; korak, ki ga je storil skladatelj s tem delom je očiten. Obžalujemo le, da je g. skladatelj v to lepo zbirko sprejel svoj 10. »Tantum ergo«, katerega je zložil že kot petnajstletni mladenič. To je pest na oko. Harmonija v 2. taktu v presledkih iz *b* moll v *a* moll je trda. Mesta, ki se težko harmonizujejo, naj rajša ostanejo »unisono«. Pravilnejša bi bila harmonizacija tega takta tako: *d* dur, *g* dur, *e* moll, *d* dur. Skladatelje začetnike opozarjamo na važno kontrapunktično pravilo: »Za taktno črto prihajaj, kjerkoli je mogoče, nova harmonija«. To pravilo je toliko tehtno, da je od njega odvisen naravno-prosti tek melodije. V 3. taktu 1. udarec naj torej udobi harmonijo *fis, ais, cis, fis*. Hlastno zvršeni »amen« se glasi naravnost komično in nas spominja ónega starega organista, ki je pel zadnji takt pri »amen« še četrтинke orgeljskega spremljevanja tako: $\begin{matrix} d & e & g & e & c \\ A - & men, & men, & men, & men. \end{matrix}$

Vse druge skladbe tega zvezka pa prav toplo priporočamo in prepričani smo, da bodo delale skladatelju čast, kakeršno si zasluži v polni meri.

2. *Sveta maša* za mešani zbor sè spremljavo orgelj zložil in prečastitemu gospodu Francu Ilovarju, župniku udano poklonil *Janec Laharnar*, organist na Št. Vidški Gori. Cena zvezka 50 kr. Založil skladatelj. Tiskali J. Blaznikovi nasledniki v Ljubljani 1887.

Cecilijansko prizadevanje, od nevednežev in strastnikov sumničeno kot protivno národnemu razvoju, vzbudilo je v Slovencih celo vrsto skladateljev, katerih izborna dela se po vrednosti zeló jednáčijo ónim slavjenih nemških skladateljev, ali pa jih tu pa tam celó presežajo. Zatorej pa mi, ki nismo taki črnogledi, z veseljem pozdravljamo napredek vrlih Slovencev v glasbeni stroki, ki ima svoj izvor jedino le v cecilijanski glasbi in njenih naporih. — Taka lepa cvetka s cecilijanskega vrta je lepa maša (na slovenski tekst) mladega skladatelja — samouka. Znano nam je že ime g. skladatelja po muogih lepih skladbah v »Cerk. Glasbeniku«, med katerimi se odlikuje skladateljeva »Regina coelae«, ki nas je kar osupnila zaradi umetnosti zloga, vtiska, ki ga na poslušalca preuzročuje, in sploh zaradi glasbene dovršnosti. Jednako pohvalno se moremo izraziti tudi o maši, ki je v vsch delih karakteristična, tu pa tam živahna ter povse melodijozna, ne le v prvem glasu, marveč v vsi skupnosti in celoti. Harmonizacija je povsod pravilna, dá, vzgledna.

Opozoriti nam je g. skladatelja le na to, naj prihodnjí pri avtografovanji bolje pazi, da se bodo repíči kot bistveni deli nóť tesno držali pik, kar, žal, pri tej maši pogrešamo. Tudi naj pazi na slovniška pravila pri razdeljevanji besedij, da se mu ne vrinejo napake: Gos-pod, mesto go-spod itd.

Sicer pa se maša, katero stavimo v vrsti jednacih skladeb na odlično mesto, sama vrlo priporoča.

3. *Osen Tantum ergo* za štiri glasove postavil in prečastitemu gospodu, gospodu Francetu dr. Sedeju, profesorju v cent. seminišči v Gorici udano poklonil *Danilo Fajszelj*. Op. 25. Tiskali in založili J. Blaznikovi nasledniki v Ljubljani 1887. Cena zvezka 30 kr.

4. *12 Prediger* za orglje ali harmonij po motivih pesmij iz »Cecilije« zložil in častitemu gospodu, gospodu Feliksu Stegnarju, c. kr. učitelju, deželnemu poslanču itd. v

srečni hvaležnosti poklonil *Danilo Fajgelj*. Op. 26. Cena 50 kr. Tiskali in založili Blaznikovi nasledniki v Ljubljani 1887.

Na podlagi ugodne kritike, katero je prinesel »Cerk. Glasbenik« iz peresa prvega našega glasbenega strokovnjaka g. *Ant. Pöersterja*, smemo op. 25- in 26. priporočati Slovincem brez strahu, da bi se nam podtikali sebični nameni.

Danilo Fajgelj.

Angeljček, otrokom učitelj in prijatelj. Izdal *Anton Kržič*, I. zvezek. Samozaložba. Tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani 1887, 8, 48 str. Kujiga se dobiva pri g. pisatelji po 12 kr.; kdor jih kupi več skupaj, dobi jih še ceneje. — Vsak, kdor ima z ljudskim solstvom kaj opravka, pritegne mi gotovo, ako trdim, da imamo Slovenci sila malo knjig, primernih učencem po ljudskih šolah, in da so naše ljudsko-šolske knjižnice na Kranjskem daleč daleč zaostale za tistim stališčem, katero jim odkazujejo šolski zakoni. Znan mi je n. pr. šolski okraj, ki ima 23 javnih šol, a samo na jedni je šolska knjižnica lepo urejena in dobro založena s primernimi knjigami. Krajni šolski sveti nimajo denarja za take »nepotrebne stvari«; niti na »Vrtece« ne naročajo vsi svojih šol; vrhu tega učitelj večkrat ne ve, če je kakšna nova knjiga primerna za šolsko knjižnico, in še večkrat nima kaj kupiti. Tu je pač upravičena želja, da bi se deželno šolsko oblastvo lotilo pečečega vprašanja o naših ljudsko-šolskih knjižnicah, da bi sestavilo imenik vseh knjig, ki ugajajo našim šolam, potem pa ukazalo, katere knjige mora imeti vsaka šolska knjižnica. Drugače bode težko stvar spraviti v pravi tir. — Hvaležni pa smo vsakemu, kdor se usmili naše mladine ter ji oskrbi kaj berila. Tudi g. Kržič nam je s svojim »Angeljčkom« jako dobro došel. Ilustrovanja knjižnica obseza dolgo vrsto mičnih povestek in pesem; resni pouk se vrsti z otročjimi igrami. V obče nam knjiga res ugaja; želeli bi le dveh stvari: nekoliko menj moralizovanja bi knjigi le koristilo. Otrok iz povesti sam posnema moral; ni mu je treba na glas oznanjati, kakor pod dobro sliko nihče ne bode zapisoval, kaj nam slika upodablja. Potem bi v jezikovnem oziru želeli nekoliko več čistote; kajti g. pisatelj je semtertam v nekaterih oblikah res prekonservativen. Sicer pa kličevo I. zvezku: vivat sequens!

Pripovedke za mladino. Poslovenil *Ź. Markič*. »Narodna Tiskarna«. — Založil in izdal M. Gerber v Ljubljani 1887, 8, 68 str. Cena mehko vezani knjigi 16 kr., trdo vezani 24 kr., s pozlačenimi platnicami 32 kr., lepo v platno vezani 45 kr., po pošti 5 kr. več. — Najlepšim biserom nemškega slovstva ves omikani svet prišteva *pravljice*, katere sta med nemškim národom nabrala slavna brata Jakob in Viljem Grimm. Učenjak jih razglablja ter išče v njih bajeslovnega zrnja in jezikovne lepote, a tudi mladina jih prebira z dovtetnim srcem in živo domiljivo. Malo je knjig po šolskih knjižnicah naših in po obiteljskih hišah, ki bi imele toliko vstrajnih in hvaležnih mladih bralcev, kakor Grimmove pravljice. Pravo je tedaj pogodil g. *Ź. Markič*, da je iz lepe te zbirke poslovenil dvanajst pravljic ter tako priredil knjižico, ki izvestno jako dobro dojde šolskim knjižnicam našim, kakor tudi sploh vsi mladini slovenski. Pravljičice, katere nam podaje g. Markič, so te: 1. »Žabji kralj ali železni Henrik«, (»Der Froschkönig oder der eiserne Heinrich«). — 2. Marijini (sic!) otrok« (»Marienkind«). — 3. »Kako je šel nekdo po širokem svetu, da bi zvedel, kaj je strah«, (»Märchen von Einem, der auszog das Fürchten zu lernen«). — 4. »Volk in sedem mladih kozice«, (»Der Wolf und die sieben jungen Geizleine«). — 5. »Zvesti Ivan«, (»Der treue Johannes«). — 6. »Dobra kupčija«, (»Der gute Handel«). — 7. »Dvanajst bratov«, (»Die zwölf Brüder«). — 8. »Potepuh«, (»Das Lumpengesindel«). — 9. »Bratec in sestrica«, (»Brüderchen und Schwesterchen«). — 10. »Trije možički v gozdu«, (»Die drei Männlein im Walde«). — 11. »Tri predice«, (»Die drei Spinnerinnen«). — 12. »Janezek in Jerica«, (»Hänsel und Gretel«). —

V obče je knjižica pisana prav dobro; samó zaradi besédnega reda bi bilo marsikaj pripomniti; grajati je posebno to, da so po nekaterih mestih glagoli preveč nakopičeni in zlasti v odvisnih stavkih na konec postavljeni. — Tudi založnik je knjigo kaj lepo opravil. — Svetovali bi gospodu Markiču, ki ima, kakor se vidi, spretnost za take stvari, da bi nam poslovenil tudi nekoliko prelepih srbskih pripovedek, ali pa na podstavi národnih pesmij opisal nekoliko srbskih junakov, kakor je n. pr. Marko Kraljevič. Táko berilo bi posebno ugajalo naši mladini.

Ljudmila. Roman. Nemški napisala * * *. Poslovenil *Janko Leban*. Tiskarna V. Dolenca v Trstu 1887, 8, 91 str. Cena 30 kr., po pošti 35 kr. — Povest je pisana v oziru jezikovnem prav dobro in čisto in gotovo dobro dojde vsem prijateljem sentimentalnega berila, zlasti vsem rahločutnim, nekritičnim bralkam. Nam ugaja menj, ker je dejanje prenavadno in nekaj prizorov n. pr. Radovanova smrt, ni utemeljena (Deus ex machina!). Svetovali bi g. pisatelju, da bi prihodnjič poslovenil kakšno mičnejšo in resnejšo povest.

Fran Jeriša. Jeden najboljših mladih pisateljev slovenskih od leta 1848. do 1855. bil je *Fran Jeriša — Detomil*. Sin jako ubožnih staršev je bil porojen dné 3. aprila 1829. leta v *Št. Martinu* pod Šmárjino Goró; a ker so se roditelji njegovi pozneje preselili v Smednik, mislijo mnogi, da je ta vas rojstveni kraj njegov. Gimnazijo je dovršil l. 1848. v Ljubljani, učil se potem privatno pravoslavju doma, pozneje na Dunaji, a po zvršenih pravoslavnihih studijah je prestopil v modroslovje. Tola dné 2. septembra leta 1855. umrl je za kolero na Dunaji.

Jeriša je imel bístro glavo, po vseholah je bil odličnjak; a imel je tudi živo čuteče srce; bil je mladenič vzornega vedenja in živalnega, idealističnega mišljenja. Znal in govoril je mnogo modérnih jezikov, iz katerih je rad prelúgal na slovenščino. A tudi izvernih stvari, povestec in pesmij, napisal je več v »Vedeži«, v »Novicah«, v »Sloveniji« in v »Ljubljanskem Časniku«; nekoliko spisov je po smrti njegovi priobčil »Glasnik«. Le škoda, da je bil Jeriša živa ilustracija Jenkovi pesmi »Trojno gorjé«; kajti v ubožstvu svojem je bil tudi on prisiljen zatajevati »voljo in srce« ter bedakom posojevati »čas, glávo in roké«. — Na Dunaji se je seznanil z nemškim rojakom, vseučiliškim soščolcem *Leopoldom pl. Schulz-Straznickim*, ki je pred nekoliko leti umrl e. kr. sekcijski svetovalec v naučnem ministerstvu na Dunaji. Schulz oče je bil poprej profesor na ljubljanskem liceji, prijatelj Čopov in Preširnov in tako je tudi sin njegov Leopold gojil simpatije do lepe Kranjske in do sinov njenih. Ko je l. 1855. umrl Jeriša, dal mu je Leopold pl. Schulz-Straznicki na svoje troške postaviti spomenik na pokopališči Sv. Marka na Dunaji (na skupnem grobu št. 45.), kateremu je Jerišev prijatelj *Fr. Cegnar* naredil nastopni nadpis:

»Tu počiva

Franc Jeriša,

*učence učiteljstva, rojen 3. malega travna 1829. v Flódnika na Kranjskem,
umrl 2. kimovca 1855. na Dunaji.*

Zgodaj si se svitla, zvezda utemila,
Zgodaj vdova si postala struna mila!
Kako pela na zeleni Savi si!
Po okrajnah, kjer slovensko serce bije,
V kornu pevecov ni več nežne harmonije,
Ker Tvoj serčni glas več ne doni!

*Od njegovih prijateljev.**

Leta 1868. je dal pl. Schulz nagrobni križ popraviti. Ker se v kratkem opusti pokopališče Sv. Marka na Dunaji in se potem pozabi (ali se je že morebiti pozabil) grob Jerišev, priobčujemo te vrstice, za katere smo posebno hvalo dolžni g. prof. *Vilbaldu Zupančiču* v Ljubljani. — Jeriševe dnevniške hrani gospodična *Lujza Obláková* na Dunaji.

Pred svojim pragom! V zadnji številki smo povčrali, kako krivično je v državnem zboru poslanec dr. *Weitlof* napadel naš list in kako dobro ga je zavrnil poslanec *Šuklje*. A kaj pomaga ta kreпки zagovor g. prof. Šukljeta »Ljubljanskemu Zvonu«, ko je dr. *Weitlof* takoj v Ljubljani dobil vrednega tovariša, ki pritrjuje in pritrkava njegovim besedam in oporeka Šukljjetovemu zagovoru. In ta mož je gospod *Jožef Jerič*, (žal, še vedno!) urednik »Slovenčev«, ki je v listu svojem (XV., št. 114) poleg drugih duhovitostij izrekel piramidalno načelo, da bi moral izdavatelj »Ljubljanskega Zvona« vsakemu naročnikov svojih pretipati ledice in obisti, da bi vedel, kam ga je prištevati, ali »mléčni mladine«, ali »zrelim ljudem«, ter tako znal, ga bode li »Ljubljanski Zvon« pohujšal, ali ne. Drugače, misli gosp. *Jerič*, da je prazna in pišva, ako trdi »Zvon«, da ni pisan za »mladino«, ampak za »zrele ljudi«. — Krasno načelo! Tedaj, ko bi šlo po *Jeričevem*, tudi noben puškar bi ne smel prodajati revolverjev, ker bi si lahko kakšen razbojnik ali samodavljencec pri njem kupil orožja. In kdo bi bil potem kriv zločinu, storjenemu s tem orožjem? Ti, puškar, ki si mu prodal revolver! — In vi, dolenski gorniki in viničaki, hvalite *Bogá*, kadar vam pošlje slano, točo, palež in trsno uš na vinograde vaše, kajti s tem ste obvarovani greha, da se nobeden pijanec ne opijani z vinom vaših vinskih trsov. Res lepa národno-gospodarska teorija! Lepa teorija, le škoda, da se isti gospod sam ne ravná po nji. Ta vam v jednem ter istem listu časopisa svojega (XV., št. 46) poleg Baragove »Dušne pače« ponuja — nota bene »Skoraj vse zastonj!« — popotne pléde, angleške pósteljne, pivovarske in konjske odeje neke židovske tvrde dunajske; poleg mašnih knjig vam vsiljuje »Nizjižo slast«, t. j. pipe od prave mórske penice in od jantarja po 1 goldinarji (!!) neke firme z lepim krščanskim imenom *Rabinovicz*, katera vrhu tega v *Jeričevem* »Slovencu« prodaja tudi »nepokončljive« konjske plahte »le po 1 goldinarji« in prav *krščanski* z debelimi črkami »svarí« pred vsemi družimi prodajalci takih plah; poleg *Volčičeve* kujige »Jezus in Marija« priporoča vam »Čudež obrtnije« — ure na nihalo in bitje, ki se po noči svetijo in veljajo le 3 gl. 75 kr. (!!); poleg *Belčeve* razprave »Kmetom na pomoč« vam prodaja *Kincsem-srečke* madjarskega *Jockey*-kluba itd. Pri vseh teh židovskih trgovcih g. *Jerič* ne kaže nič tiste sila tanke vesti, kakeršno priporoča »Zvonu«. Misli si: »Non olet!« ter srebrnik za srebrnikom spravlja v rejeni možnjíček. — In ein Kloster geh', *Ophelia*! Geh' schleunigst!

Popravki. V sestavku »V zaščítenje« popravi te pomote: Na strani 376. v 4. vrsti od spodaj nam. „proroču“ naj se bere „prozajku“; na istej strani v zadnjeji vrsti nam. „rakou“ naj se bere „narav“; na strani 377. v 5. vrsti od zgoraj nam. „potla, nije“, naj se bere „petlanije“; na istej strani v 6. vrsti od zgoraj nam. „nagodjuje“ naj se bere „nagrđjuje“; na istej strani v 9. vrsti od zgoraj nam. „morgaj“ naj se bere „mozgaj“; na istej strani v 14. vrsti od zgoraj nam. „odverati“, naj se bere „odvezati“; na istej strani v 16. vrsti od zgoraj nam. „gorosta“, naj se bere „gorostas“; na istej strani v 26. vrsti od zgoraj nam. „uprimo“, naj se bere „oprímo“.

V zadnji številki na 379. strani v 2. vrsti od zgoraj namesto *Schmudi* (lapsus calami!) beri *Schumi*.

„Ljubljanski Zvon“

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gl. 60 kr., pol leta 2 gl. 30., četrta leta 1 gl. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gl. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec**
Uredništvo in upravníštvo v *Ljubljani*, v knežjem dvorci v Gosposkih ulicah, 14.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Priljubljeni pripovedovalec naš, gospod *Fanko Kersnik*, ki v prihodnji številki završi zanimivi svoj »Testament«, priobči v teku tega tečaja v našem listu prizor iz kmetskega življenja

»Otroški doktor«

in humoresko

»Kako je stari Molek tatu iskal.«

Izborni sotrudnik naš, gospod prof. *Josip Starč* iz Zagreba, poslal nam je črtice iz velikomestnega življenja z naslovom

»Na oknu.«

Gospod *Podlimbarski*, ki je s svojo sliko »Handžija Mato« gotovo oveselil vsakega prijatelja našemu leposlovju, priobči novo sliko z bosenskih gor, ki slóve

»Márkica.«

Gospod *Fr. Podkrajšek*, »Ljubljanskemu Zvonu« nov sotrudnik, priredil je prelepo krajepisno-zgodovinsko sliko

»Grad Predjamski.«

Trije prijatelji pokojnega Jurčiča so se združili, da objavijo v našem listu

»Spomine o Josipu Jurčiču«,

kot dodatek životopisu njegovemu.

Gospod *Jos. Cimperman*, novi urednik »Slovanov«, priréja za naš list daljšo kito dovršenih sonetov pod skupnim nadpisom

»Satura.«

Gospod prof. *Karl Pirca* nam opiše zanimivo potovanje svoje

»Iz Ljubljane do Novega Jorka«,

in gospod *Eugen Lah* objavi humoristično in zabavno razpravo

»O naših krajevnih imenih.«

Gospod prof. *Janez Trdina* bode nadaljeval svoje bajke; dični naš *Gorazd* prelepe svoje balade; gg. *Fr. Gestrin*, *Jos. Kržišnik*, *Rá-dinski* in dr. bodo skrbeli za lirične pesmi; g. prof. *Fr. Hubad* in g. *V. Oblák* bodeta poročala o imenitnih knjigah slovanskih; od gosp. *Alfonza Pirca* in *Jos. Kostanjevca* nam je na razpolaganje več manjših novel; g. *Velimir*, ki je letos v listu našem priobčil dve izborni sliki iz življenja naroda našega, obljubil nam je tudi nadalje svojo pomoč, in gg. prof. *Jos. Apih*, prof. dr. *Fr. J. Celestin*, prof. *M. Čilenšek*, *Andrej Fekonja*, prof. dr. *K. Strekelj*, prof. *Ivan Šubic*, prof. *Ivan Vrhovec* in drugi so nam ali že poslali, ali obljubili poslati več raznovrstnih doneskov.

Iz tega vidijo čestiti gg. naročniki naši, da je »Ljubljanski Zvon« tudi v drugem polletju dobro založen, za kar gre, seveda, posebna hvala vstrajno pridnim gg. sotrudnikom našim. Nádejemo se zategadelj, da nam zvesti ostanejo dozdanji gg. naročniki; a ne samo tó, prosimo jih, da nam skušajo vsak v svojem krogu pridobiti novih naročnikov. Čim večja bode gmotna podpora, tem boljši bode naš list.

V Ljubljani dné 29. junija 1887.

Uredništvo.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja vsakega meseca 1. dan v zvezkih, po 4 pole velike osmerke obsezajočih, ter stoji v Ljubljani na dom pošiljan ali po pošti prejeman:

za vse leto	4 gld. 60 kr.
» pol leta	2 » 30 »
» četrt leta	1 » 15 »

Po vseh deželah zunaj Avstrije stoji »Ljubljanski Zvon« po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se oddajajo po 40 kr.

Dobivajo se tudi še:

»Ljubljanski Zvon«, II. tečaj (1882) nevezan po . . .	3 gld. — kr
v Bonačeve platnice vezan po	4 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, III. tečaj (1883) nevezan po . . .	3 » — »
v Bonačeve platnice vezan po	4 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, V. tečaj (1885) nevezan po . . .	3 » — »
v Bonačeve platnice vezan po	4 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, VI. tečaj (1886) nevezan po . . .	4 » — »
v Bonačeve platnice vezan po	5 » 20 »

Letnika I. (1881) in IV. (1884) sta nam že pošla.

Vrhu tega se dobivajo pri podpisnem upravnistvu:

»Rokovnjači«, Zgodovinski roman, spisala <i>Fos. Furčič</i> in <i>Janko Kersnik</i> po	50 kr.
---	--------

Upravništvo „Ljubljanskega Zvona“.

Ljubljana, Gosposke ulice 14.

OZNANILO.

Večkrat mi dohajajo vprašanja, če se dobivajo [pri meni tudi platnice za *prejšnje* letnike »Ljubljanskega Zvona«. Naznanjam, da se dobivajo za vse dozdanje letnike v raznovrstnih barvah.

Janez Bonač,
knjigovez, Poljanska cesta 10.